

Euroopan komissio
Talouden ja rahoituksen pääosasto

Makrotalouden epätasapaino – Suomi 2014

ENTER PUBLICATION NUMBER

KIITOKSET

Tämä kertomus on laadittu talouden ja rahoituksen pääosastossa varapääjohtaja Servaas Deroosen ja johtajien István Pál Székely ja Anne Bucher johdolla.

Sen laatimiseen osallistuivat pääasiallisesti István Pál Székely, Laura Bardone, Michael Stierle, Dan Matei ja Peeter Soidla. Lisäksi mukana olivat Jonas Fischer ja Rafal Raciborski. Tilastoalan apua antoivat Jan Kattevilder, Paolo Covelli ja Laura Fernández Vilaseca.

Kertomusta koskevat huomautukset ovat tervetulleita, ja ne olisi lähetettävä postitse tai sähköpostitse seuraavaan osoitteeseen:

Michael Stierle
European Commission
DG ECFIN, Unit H3
B-1049 Brussels
Sähköposti: michael.stierle@ec.europa.eu

Kertomuksen koontipäivä oli 25. helmikuuta 2014.

Makrotalouden epätasapainon ennalta ehkäisemisestä ja korjaamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 1176/2011 mukaisesti laadittujen perusteellisten tarkastelujen tulokset

Suomen makrotaloudessa on edelleen *epätasapainotiloja, jotka edellyttävät valvontaa ja politiikkatoimia*. Erityisesti viime vuosien heikkoon vientitulokseen, jonka taustalla on teollisuuden rakennemuutos sekä kustannuskilpailukyvyn ja muihin tekijöihin kuin hintaan perustuvan kilpailukyvyn osatekijöitä, on kiinnitettävä jatkuvaa huomiota.

Tuonnin nopea kasvu ennen kriisiä ja heikko vienti sen jälkeen selittävät Suomen ulkoisen aseman heikkenemisen. Vaihtotase on kuitenkin tasaantunut viime aikoina eikä ulkoinen kestävyys ole ongelma. Maa on edelleen menettänyt vientimarkkinaosuuksiaan nopeassa tahdissa maailmankaupan elpymisestä huolimatta. Suomen integroitumisella maailmanlaajuisiin arvoketjuihin on ollut jonkin verran vaikutusta vientituloksen heikkenemiseen, kun taas teollisuuden rakennemuutos ei ole vielä pystynyt korvaamaan elektroniikka- ja metsäteollisuuden huomattavaa supistumista. Talouden sopeutumiskykyä rajoittaa palvelusektorin alhainen tuottavuus ja heikko kilpailupaine sekä kustannusten kasvu, mikä johtuu dynaamisesta palkkojen noususta ja korkeasta energiaintensiteetistä. Suomalaiset vientiyritykset ovat viime vuosina onnistuneet säilyttämään hintakilpailukykyänsä pääasiassa kaventamalla voittomarginaaleja, mikä on heikentänyt niiden kykyä muuntaa suuri innovaatiopotentiaali uusiksi tuotteiksi. Pääasiallisin selitys kilpailukyvyn heikentymiselle näyttävät olevan muut kuin hintaan liittyvät tekijät, kuten se, että Suomessa on vain vähän suuria vientiyrityksiä, joiden tuotevalikoima on kapea, sekä pienten yritysten alhaisempi vientihalukkuus ja tutkimus- ja kehitysmenojen heikentynyt tehokkuus. Potentiaalista kasvua puolestaan rasittavat investointien vähäisyys, työikäisen väestön väheneminen ja tuottavuuden huomattava heikkeneminen. Julkisen talouden rakenteellisen alijäämän odotetaan olevan hieman yli keskipitkän aikavälin tavoitteen vuonna 2014, ja osittain epäsuotuisasta kasvudynamiikasta johtuen julkisen velan ennustetaan kasvavan yli 60 prosenttiin suhteessa BKT:hen.

COM(2014) 150 final, 5.3.2014

Tiivistelmä ja päätelmät	9
1. Johdanto	11
2. Makrotalouden kehitys	13
3. Epätasapaino ja riskit	19
3.1. Vaihtotase	19
3.1.1. Tärkeimmät kehityssuuntaukset ja säästöjen ja sijoitusten välinen tasapaino	19
3.1.2. Ulkomainen nettovarallisuusasema ja rajat ylittävät rahoituskytkökset.	24
3.2. Kaupan kehitys ja Suomen integroituminen globaaliin arvoketjuun	26
3.3. Hinta- ja kustannuskilpailukyky	33
3.3.1. Nimellinen ja reaalin efektiivinen valuuttakurssi	33
3.3.2. Työvoimakustannukset	36
3.3.3. Muut kustannustekijät ja voittomarginaalit	42
3.4. Reaalinen kilpailukyky	46
4. Poliittikan haasteet	57
Viitteet	59

LUETTELO TAULUKOISTA

2.1.	17
------	----

LUETTELO KUVIOISTA

2.1.	Työmarkkinat	14
2.2.	Alueellisten työttömyysasteiden hajonta valikoiduissa maissa	15
2.3.	Heikosti ja korkeasti koulutettujen välinen työttömyyskuilu valikoiduissa maissa	15
2.4.	Osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydestä valikoiduissa maissa	15
3.1.	Ulkoisen rahoitusaseman hajotelma (vaihto- ja pääomataseet)	19
3.2.	Tavaroiden kotimaisen kysynnän, viennin ja tuonnin keskimääräinen vuotuinen kasvu	21
3.3.	Valikoitujen maiden vaihtosuhte	21
3.4.	Valikoitujen tuotteiden vaihtosuhte	21
3.5.	Valikoitujen maiden vientimarkkinaosuudet (indeksi)	21
3.6.	Vaikutus vientimarkkinaosuuden kasvuun	22
3.7.	Valikoitujen maiden energiakaupan tase	22
3.8.	Vaihtotaseen rahoitus	23
3.9.	Vaihtotaseen muutoksen hajotelma (2007-2012)	23

3.10.	Nettoluotonanto/nettoluotonotto sektoreittain	23
3.11.	Säästöt ja sijoitukset sektoreittain	24
3.12.	Pääoman bruttomuodostus lajeittain	24
3.13.	Investoinnit ilman rakennusinvestointeja valikoiduissa maissa	24
3.14.	Ulkomaisten nettovarallisuuden hajotelma	25
3.15.	Ulkomaisten nettovarallisuuden muutosasteen hajotelma	25
3.16.	Ulkomainen nettovarallisuus sektoreittain	26
3.17.	Tavaraviennin nimellisen muutosasteen maantieteellinen ja alakohtainen hajotelma	27
3.18.	Valikoitujen maiden tavaraviennin kohdealueet (2011)	27
3.19.	Tavaraviennin koostumus (käypinä hintoina)	27
3.20.	Tavaroiden vienti- ja tuontiosuudet BRIC-maissa	28
3.21.	Korkean teknologian viennin osuus valikoiduissa maissa	28
3.22.	Matalan teknologian vienti valikoiduissa maissa (indeksi)	28
3.23.	Korkean teknologian vienti teollisuusaloittain	28
3.24.	Muiden kuin tieto- ja viestintäteknologian tuotteiden viennin arvo valikoiduissa maissa (indeksi)	28
3.25.	: Palvelujen viennin arvo valikoiduissa maissa (indeksi)	29
3.26.	Ulkomaisten osakkuus- ja tytäryhtiöiden teollisuustuotannon liikevaihto valikoiduissa maissa	30
3.27.	Paperi- ja elektroniikkateollisuuden liikevaihto (kotimaiset yritykset ja ulkomaiset osakkuus- ja tytäryhtiöt)	30
3.28.	Nimellinen efektiivinen valuuttakurssi valikoiduissa maissa	33
3.29.	Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (REER) Suomessa (indeksi)	34
3.30.	Yksikkötyökustannuksiin ja vientihintoihin perustuva reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (REER) valikoiduissa maissa (indeksi)	35
3.31.	Reaalisen efektiivisen valuuttakurssin muutos: tehtävät v. tavarat (kumulatiivinen %-muutos vuosina 2000–2011)	36
3.32.	Valikoitujen maiden yksikkötyökustannukset (indeksi)	37
3.33.	Keskimääräiset yksikkötyökustannukset, reaali-palkat ja tuottavuus valikoiduissa maissa	37
3.34.	Yksikkötyökustannukset sektoreittain (indeksi)	38
3.35.	Avointen sektorien bruttoarvonlisäyksen hintaindeksi valikoiduissa maissa	38
3.36.	Kotitalouksien loppukulutuksen hintatasot valikoiduissa maissa (2012, EU-27=100)	38
3.37.	Matalapalkkaisten osuus valikoiduissa maissa	40
3.38.	Teollisuuden bruttoarvonlisäys (indeksi)	40
3.39.	Elektroniikkateollisuuden bruttoarvonlisäys (indeksi)	40
3.40.	Työvoimakustannukset suhteessa arvonlisäykseen valikoiduissa maissa (indeksi)	41
3.41.	Teollisuuden työvoimakustannusindeksi valikoiduissa maissa	42
3.42.	Teollisuuden kustannusrakenne, % tuotannon arvosta (perushinnat, 2010)	42
3.43.	Teollisuuden välituotekäytön deflaattorit valikoiduissa maissa (indeksi)	44
3.44.	Teollisuuden tuotantodeflaattorit valikoiduissa maissa (indeksi)	44
3.45.	Voittomarginaalit, muut kuin finanssialan yritykset (% arvonlisäyksestä)	44
3.46.	Bruttotoimintaylijäämä valikoiduissa maissa	45
3.47.	Bruttotoimintaylijäämä pääsektoreilla	45

3.48. Pääoman tuotto (mediaanit yhtenäisellä viivalla, kvartiilit pisteviivalla))	46
3.49. Pääoman tuotto sektoreittain (mediaanit)	46
3.50. Kauppataseen hajotelma	46
3.51. Globaalin kilpailukyvyn indeksi	46
3.52. Allokatiivinen tehokkuus (AT) sektoreittain	47
3.53. Keskittyminen ja diversifointi (2011)	48
3.54. Viennin jakautuminen yrityskoon mukaan valikoiduissa maissa (2011)	48
3.55. Nettoinvestointiaste sektoreittain	49
3.56. Nettoinvestointiaste (mediaanit yhtenäisellä viivalla, kvartiilit pisteviivalla)	49
3.57. Suorat sijoitukset ulkomaille sektoreittain, varannot	50
3.58. Maahan tulevat suorat ulkomaiset sijoitukset sektoreittain	50
3.59. Kolmoispatenttien lisääntyminen vuosina 1999-2010 valikoiduissa maissa	52

LUETTELO TEKSTILAATIKOISTA

3.1. POTENTIAALINEN KASVU JA TUOTANNONTEKIJÖIDEN KOKONAISTUOTTAVUUS SUOMESSA	20
3.2. SUOMI GLOBAALEISSA ARVOKETJUISSA	32
3.3. VIENTIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	36
3.4. YKSIKÖTYÖKUSTANNUSTEN ERITTELY KUSTANNUS- JA HINTATEKIJÖIHIN	39
3.5. SUOMEN UUSI TYÖMARKKINASOPIMUS	41
3.6. ENERGIAKUSTANNUKSET SUOMESSA	43
3.7. VALTION TUKI YRITYSTEN KEHITTÄMISEEN SEKÄ TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTOIMINTAAN SUOMESSA	52

TIIVISTELMÄ JA PÄÄTELMÄT

Huhtikuussa 2013 komissio tuli siihen tulokseen, että Suomen makrotaloudessa on epätasapainoa, erityisesti kilpailukyvyn kehittämisen alalla. Komissio katsoi varoituskonflikteja koskevassa kertomuksessa, joka julkaistiin 13. marraskuuta 2013, että muun muassa huhtikuussa havaitun epätasapainon vuoksi olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin epätasapainon jatkumista tai sen purkamista. Tätä varten tässä perusteellisessa tarkastelussa esitetään taloudellinen analyysi Suomen taloudesta makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn mukaisen valvonnan puitteissa. Seuraavassa esitetään analyysin perusteella tehdyt tärkeimmät huomautukset ja havainnot:

- **Suomen keskipitkän aikavälin näkymät ovat edelleen heikot.** Viennin jatkuva heikkeneminen vaikeuttaa elpymistä, kun taas vähäinen sijoitustoiminta, työikäisen väestön vähentyminen ja tuottavuuden merkittävä lasku rajoittavat potentiaalista kasvua. Nämä muutokset vaikuttavat myös julkisen velan kehitykseen julkisen talouden sopeuttamistoimenpiteistä huolimatta. Positiivista on se, että rahoitusmarkkinoiden luottamus talouteen on pysynyt ennallaan ja rahoituskustannukset ovat edelleen alhaiset.
- **Koska teollisuuden rakennemuutos ei ole vielä korvannut elektroniikka- ja metsäteollisuuden huomattavaa supistamista, Suomen ulkoisen aseman heikkeneminen näyttää rakenteelliselta.** Tuonnin nopea kasvu ennen kriisiä ja heikko vienti sen jälkeen selittävät Suomen ulkoisen aseman heikkenemisen. Vaikka Suomi on yhä kansainvälistä kilpailukykyä kuvaavien listojen kärkisijoilla, vienti on maailmankaupan elpymisestä huolimatta edelleen noin viidenneksen pienempää kuin vuonna 2008, ja maan vientimarkkinaosuudet jatkavat ripeää supistumista. Tämä kehitys osoittaa, että Suomella on tähän asti ollut vaikeuksia vastata rakenteellisiin häiriöihin avoimilla sektoreilla.
- **Suomen integroituminen globaaleihin arvoketjuihin on myös vaikuttanut viennin vähenemiseen, vaikka taloudella olisi hyvät mahdollisuudet hyötyä integroitumisesta.** Päästäkseen maailmanlaajuisille markkinoille ja saavuttaakseen tehokkuusetuja Suomen monikansalliset yritykset ovat suosineet ulkomaille suuntautuvia suoria sijoituksia viennin asemasta ja korvanneet osittain kotimaiset sijoitukset ulkomaille tehtävillä sijoituksilla. Tämä merkitsee suuria sopeuttamiskustannuksia, mutta globaaliin arvoketjuun integroitumisen edut ovat nähtävissä viennin kotimaisen arvonlisäyksen kehityksessä. Osaava työvoima, suuret tutkimus- ja kehittämisenot ja tehokkaat aktiivisen työmarkkinapolitiikan toimenpiteet voivat auttaa minimoimaan sopeuttamisesta aiheutuvat kustannukset ja hyötymään tämän välttämättömän prosessin tuomista eduista.
- **Talouden kykyä suuntautua uusille aloille rajoittavat lisääntyneet kustannukset, jotka ovat heikentäneet kannattavuutta ja investointeja.** Viime vuosina suomalaiset viejät ovat onnistuneet säilyttämään hintakilpailukykyänsä pääasiassa supistamalla voittomarginaaleja. Samalla kun kilpailu maailmanmarkkinoilla määrittää hinnat, kotimaiset kustannukset ovat kasvaneet seurauksena dynamisesta palkkojen noususta ja korkeasta energiantensiteetistä. Heikkenevä kannattavuus ei ole elpynyt kriisin jälkeen, mikä on pienentänyt kykyä ja kannustimia muuntaa suuri innovaatiopotentiaali uusiksi kaupallisiksi tuotteiksi.
- **Kilpailukyvyn heikkeneminen johtuu pääasiassa muista tekijöistä kuin kustannuksista.** Maantieteelliseen sijaintiin ja tuotevalikoimaan liittyvät tekijät eivät voi täysin selittää vientimarkkinaosuuksien nopeaa menettämistä. Pieni määrä suuria vientiyrityksiä, jotka myyvät kapeaa tuotevalikoimaa, ja suomalaisten pienyritysten alhaisempi vientihalukkuus vaikuttavat kauppaan. Suomen tieto- ja viestintätekniikan alan heikkeneminen herättää huolta siitä, kuinka T&K-investoinnit ja tuotantotekijöiden kokonaistuottavuus kehittyvät tulevaisuudessa. Rajallinen allokatiivinen tehokkuus suljetuilla sektoreilla ja T&K-menojen heikompi tehokkuus ovat myös taustatekijöitä. Kustannustekijöillä on myös merkitystä, kun otetaan huomioon Suomen siirtyminen korkean teknologian tuotteista hinnanvaihteluille herkempiin välituotteisiin.

- **Kotitalouksien velkaantumisen kehitys on edelleen huolestuttavaa, vaikka velkavivun purkamiseen ei näytä olevan kiireellistä tarvetta.** Kotitalouksien velkaantuneisuus on viime vuosikymmenen aikana kasvanut tasaisesti. Se pysyy kuitenkin selvästi alle muissa Euroopan maissa havaittujen kestävämmien tasojen. Kohtuuttoman asumismenorasituksen rajan ylittävien kotitalouksien osuus on edelleen melko pieni, mutta asuntoluottomarkkinoiden kehitys ansaitsee erityistä huomiota.

Perusteellisessa tarkastelussa käsitellään myös tästä kehityksestä johtuvia poliittisia haasteita ja mahdollisia toimintavaihtoehtoja. Mahdollisia vaihtoehtoja on useita:

- **Työmarkkinoiden sopeutumiskykyä häiriöiden kestämiseksi voitaisiin parantaa.** Suunnitteilla on lisätoimia tuottavuuden parantamiseksi julkisten palvelujen tarjonnan alalla, jotta helpotettaisiin työntekijöiden uudelleenkohdentamista tuottavammille aloille. Ikääntymisestä johtuvan työikäisen väestön vähenemisen vastapainoksi on tarpeen aktivoida nuoria, pitkäaikaistyöttömiä ja ikääntyneitä työntekijöitä sekä nostaa todellista eläkkeellesiirtymiskäyä ja kannustaa osa-aikaistyöhön. Työmarkkinaosapuolet pääsivät sopimukseen maltillisesta palkkakehityksestä ainakin vuosina 2014–2015, mutta ne voisivat pyrkiä jatkossakin ottamaan toimialan ja alueen tuottavuuden kasvun huomioon palkkasopimuksissa ja hillitsemään työvoimakustannusten kasvua.
- **Sääntelyn purkaminen ja tasapuolisemmat toimintaedellytykset auttaisivat estämään kilpailukyvyn heikkenemistä entisestään.** Toimenpiteet, joiden tarkoituksena on edistää kilpailua ja sääntelyn purkamista, erityisesti palvelualoilla, joilla on vähemmän kansainvälistä toimintaa, voisivat rajoittaa hinnankorotuksia, välituotteet mukaan lukien, parantaa tuottavuutta ja lieventää meneillään olevan perinteisten teollisuudenalojen rakennemuutoksen vaikutusta.
- **Energiatehokkuuden parantaminen entisestään vaikuttaisi myönteisesti Suomen kustannuskilpailukykyyn ja kauppataaseeseen.** Toimenpiteet, joiden tarkoituksena on parantaa energiatehokkuutta, vahvistavat teollisuuden kilpailuasemaa alentamalla tuotantopanosten kustannuksia.
- **Vientipotentiaalia voitaisiin parantaa tarjoamalla räätälöityä tukea pienempien yritysten kansainvälistymiseen ja hyödyntämällä maan korkeaa T&K-intensiteettiä.** Ponnisteluja on lisättävä erityisesti monikansallisten yritysten ja kotimaisten innovatiivisten yritysten välisten klusterien edistämiseksi. Koska yritysten kehittämisen rahoittamiseen osallistuu useita valtion laitoksia ja käytettävissä on useita ohjelmia, olisi hyödyllistä tarkastella niiden tehokkuutta. Suomen korkeaa T&K-intensiteettiä voitaisiin hyödyntää tehokkaammin uusien tuotteiden kehittämisessä ja tuottavien työpaikkojen luomisessa, ja T&K-toiminnan julkisella rahoituksella voitaisiin puolestaan pyrkiä parantamaan T&K-toiminnan heijastusvaikutuksia.

1. JOHDANTO

Euroopan komissio antoi 13. marraskuuta 2013 toisen varoituskoneistia koskevan kertomuksen, joka oli laadittu makrotalouden epätasapainon ennalta ehkäisemisestä ja korjaamisesta annetun asetuksen (EU) N:o 1176/2011 3 artiklan mukaisesti. Kertomus toimii alustavana arviointivälineenä, jonka avulla voidaan yksilöidä jäsenvaltiot, jotka edellyttävät perusteellista jatkoarviointia sen määrittämiseksi, esiintyykö niissä epätasapainoa tai onko niissä olemassa riski epätasapainon ilmenemiselle. Asetuksen (EU) N:o 1176/2011 5 artiklan mukaisesti näissä maakohtaisissa ”perusteellisissa tarkasteluissa” olisi tarkasteltava asianomaisen jäsenvaltion makrotalouden sellaisen kehityksen luonnetta, alkuperää ja vakavuutta, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa epätasapainoa. Tämän arvioinnin perusteella komissio päättää, katsooko se epätasapainoa ilmenevän lainsäädännössä tarkoitetussa merkityksessä ja millaisia jatkotoimia se suosittaa neuvostolle.

Tämä on kolmas Suomea koskeva perusteellinen tarkastelu. Edellisessä perusteellisessä tarkastelussa, joka julkaistiin 10. huhtikuuta 2013, komissio tuli siihen tulokseen, että Suomen makrotaloudessa oli epätasapainoa, erityisesti kilpailukyvyn kehittämisen alalla. Varoituskoneistia koskevassa kertomuksessa komissio piti kaiken kaikkiaan hyödyllisenä, ottaen huomioon myös toukokuussa havaittu epätasapaino, tutkia tarkemmin epätasapainon jatkumista tai sen purkamista. Tätä varten tässä perusteellisessä tarkastelussa käsitellään kattavasti Suomen taloutta makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn mukaisen valvonnan puitteissa.

Tätä taustaa vasten 2 jaksossa esitetään ensin yleiskuva makrotalouden kehityksestä ja 3 jaksossa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin suurimpia epätasapainotekijöitä ja riskejä. Sen jälkeen 4 jaksossa käsitellään poliittisia näkökohtia.

2. MAKROTALouden KEHITYS

Hidas elpyminen

Suomen taloudella on yhä vaikeuksia selvitä kriisistä, sillä hiljattainen elpyminen on osoittautunut melko vaimeaksi. Elpyminen käynnistyi vuosina 2010–2011, jonka jälkeen talous joutui taantumaan ennen kuin se palasi vaimealle kasvu-uralle vuoden 2013 toisella neljänneksellä. Pysähtynyt yksityinen kulutus, heikko luottamus ja investointien vähentyminen sekä odotettua heikompi viennin kasvu estivät voimakkaamman elpymisen vuoden 2013 lopulla. Tuotanto on edelleen kriisiä edeltäneiden tasojen alapuolella, ja arvioitu tuotantokuilu oli –2,4 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2013.

Viennin jatkuva heikkeneminen vaikeuttaa elpymistä. Perinteisten teollisuudenalojen (elektroniikka- ja paperiteollisuus) jyrkkä supistuminen on osasyynä Suomen heikkoon vientitulokseen. Lisäksi Suomen vienti muodostuu pääasiassa investoinneista ja välituotteista, mikä altistaa viennin maailmanlaajuisen kysynnän niille komponenteille, jotka ovat herkimpiä suhdannevaihteluille. Hinta- ja kustannuskilpailukyvyyn tarkastelu osoittaa, että työvoimakustannusten nousu ja vientihintojen lasku selittävät myös osaltaan tätä kehitystä. Vienti on edelleen noin viidenneksen alhaisemmalla tasolla kuin ennen kriisiä, ja se pysyi heikkona koko vuoden 2013 ajan. Lyhyin aikavälein julkaistavat indikaattorit osoittavat lisäksi, että tämä yleisesti vaimea vientitulos ei tule muuttumaan.

Yksityinen kulutus, joka on vuodesta 2010 lähtien ollut kasvun pääasiallinen veturi, on heikentynyt seurauksena tulojen kasvun tyrehtymisestä. Toisin kuin aiempina vuosina, kulutuksen kasvulla ei odoteta olevan myönteistä vaikutusta kasvuun vuonna 2013. Vuoden 2013 alussa arvonlisäveroastetta nostettiin 1 prosenttiyksikköä ja myös tuloverotusta kiristettiin. Laskeva työllisyys, palkanäkymien heikentyminen ja nousevat verot syövät kuluttajien luottamusta. Kulutukseen kohdistuvaa vaikutusta laimensi vain osittain kotitalouksien säästämisasteen pienentyminen. Kuluttajat ovat muuttuneet varovaisiksi ja siirtävät kestokulutushyödykkeiden hankintaa myöhemmäksi. Tämä on kaikkein ilmeisintä autokaupassa, joka oli poikkeuksellisen alhaisella

tasolla vuonna 2013. Vaikka kotitalousluottojen kasvu jatkui ja kotitalouksien velan määrä nousi 106 prosenttiin käytettävissä olevista tuloista, se ei juurikaan tukenut kokonaiskysyntää. Tulevaisuudessa yksityisen kulutuksen odotetaan lähtevän jälleen kasvuun, mutta hitaammin kuin ennen kriisiä.

Investointitoiminta pysähtyi kuten muuallakin Euroopassa, koska yritysten luottamus oli alhainen heikkojen tulevaisuudennäkymien vuoksi. Kiinteän pääoman bruttomuodostus laski vuonna 2012, ja sen arvioidaan heikenneen edelleen vuonna 2013. Lasku koskee kaikkia aloja – niin rakentamista kuin koneita ja laitteita. Investointien määrä ilman rakentamista on puolestaan vähäinen verrattuna vertailumaihin. Tämä synkentää myös tulevaisuuden kasvupotentiaalia.

Inflaatio on hidastunut vuoden 2013 aikana, koska talous toimii vajaateholla ja energianhinnat ovat laskeneet. Palkkojen pysähtyneisyys ja nousevat energianhinnat yhdistettynä talouden korkeaan energiaintensiteettiin pitivät inflaation korkeammalla kuin muissa euroalueen maissa. Vaikka kulutusverot nousivat vuonna 2013 ja vuonna 2014 on edessä lisää veronkorotuksia, YKHI-inflaatio laski 2,2 prosenttiin vuonna 2013, ja sen ennustetaan laskevan edelleen vuosina 2014–2015. Vuonna 2013 tämä kehitys johtui suurelta osin energianhintojen laskusta, kun taas vuosina 2014–2015 jatkuvasti negatiivisen tuotantokuilun ja pienempien palkankorotusten odotetaan edelleen hidastavan inflaatiota.

Tasaisen heikentymisen jälkeen vaihtotase on vakautumaan päin. Katsaus vaihtotaseen komponentteihin 3 jaksossa osoittaa, että useilla rakenteellisilla tekijöillä näyttää olleen merkittävä rooli Suomen ulkoisen rahoitusaseman jatkuvassa heikentymisessä vuosien 2002 ja 2011 välillä. Vaihtotaseen arvioidaan vakautuvan edelleen vuonna 2013 (–0,2 % suhteessa BKT:hen), koska tuonnin määrän kasvun hidastumisen odotetaan tasapainottavan viennin heikentymistä. Koska kulutuksen ja investointien odotetaan kuitenkin pysyvän heikkoina, kauppataseen ennustetaan olevan lähellä tasapainoa vuonna 2015.

Tuotanto- ja työmarkkinasuuntaukset vaikuttavat julkisen talouden kehitykseen merkittävästi sopeuttamistoimenpiteistä huolimatta. Hidas kasvu vuonna 2013 näkyy automaattisten vakauttajien toiminnan kautta julkisen talouden rahoitusaseman heikkenemisenä arviolta 0,6 prosenttiyksiköllä eli -2,4 prosenttiin suhteessa BKT:hen. Julkisen talouden alijäämän ennustetaan kasvavan hieman vuonna 2014, mikä johtuu pitkälti tulojen vajauksesta ja heikoista kasvunäkymistä. Näiden kehityssuuntausten perusteella julkisen talouden velan odotetaan saavuttavan 60,4 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2014, ja vaikeat kasvunäkymät voivat vaikeuttaa velan kehityssuuntauksen kääntämistä keskipitkällä aikavälillä.

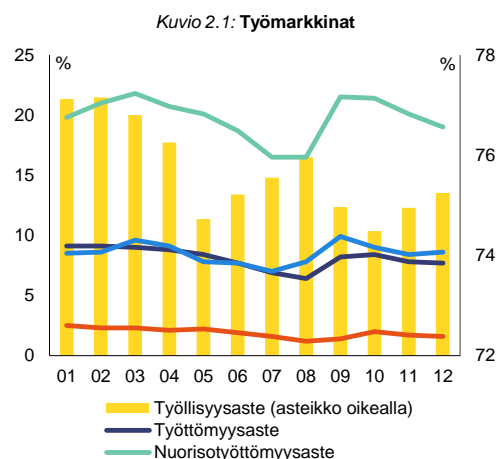
Työmarkkinat ovat kestäneet kriisin melko hyvin

Suomen työmarkkinat ovat toimineet suhteellisen hyvin kriisin aikana ja talouden rakennemuutoksen ollessa käynnissä (kuvio 2.1). Kesäkuussa 2013 (kausitasoitettu) työttömyysaste oli 8,1 prosenttia, eli vähemmän kuin EU:n keskiarvo (11 %), mutta jonkin verran korkeampi kuin Ruotsissa ja Tanskassa. Vuosina 2008–2012 työttömyysaste nousi Suomessa vain 1,3 prosenttiyksikköä, mikä kuuluu EU:n pienimpiin lukuihin. Työllisyysaste puolestaan oli EU:n 7. korkein (vuonna 2012). Vastaavasti nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyden osuudet kokonaistyöttömyydestä ovat nousseet kohtuullisesti kriisiä edeltäneiltä tasoilta.¹ Kun tarkastellaan työttömyyden ja avointen työpaikkojen välistä suhdetta, Suomi näyttää olevan samalla Beveridge-käyrällä² kuin ennen kriisiä, mikä viittaa siihen, että työvoiman kysyntä

¹ Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan Suomen nouseva työttömyysaste johtuu lähinnä työttömyysjaksojen pidentymisestä eikä uusien työttömien määrän lisääntymisestä. Kuitenkin Suomi, Ruotsi ja Tanska ovat myös ne EU:n maat, joissa työttömyyden keskimääräinen kesto on lyhyin, sillä aktiiviseen työmarkkinapolitiikkaan käytetään suhteellisen suuria summia, jotka nousevat koko ajan.

² Beveridge-käyrä esittää graafisesti työttömyysasteen ja avointen työpaikkojen välisen suhteen (avoimena olevien työpaikkojen määrä osuutena työvoimasta). Siinä esitetään avoimet työpaikat pystyakselilla ja työttömyys vaakakselilla, ja se on alaspäin suuntautuva, koska työttömyysaste on tavallisesti korkeampi kun avoimia työpaikkoja on vähemmän (yksityiskohtainen kuvaus analyysistä ja siinä käytetyistä menetelmistä on raportissa ”Labour Market Developments in Europe 2013”).

ja tarjonta on vakaata. Työsuhteturvalainsäädännön osalta indikaattori, joka kuvastaa palkkaamiseen ja irtisanomiseen sovellettavien sääntöjen tiukkuutta, näyttää olevan yhdenmukainen alueen vertailumaiden kanssa.³

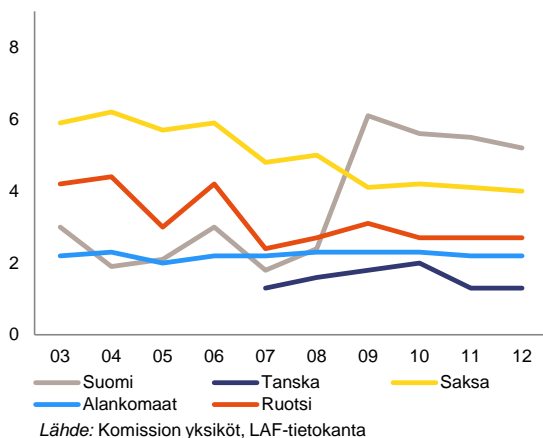

Lähde: Komission yksiköt

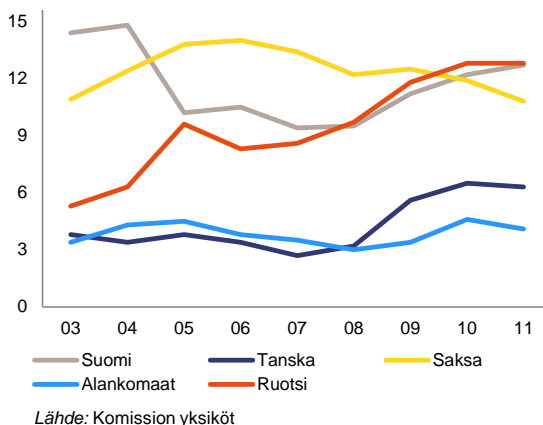
Suomen työmarkkinoiden lähempi tarkastelu paljastaa kuitenkin joitakin puutteita. Alueellisten työttömyysasteiden erot lisääntyivät merkittävästi kriisin aikana ja nousivat suurimmiksi vertailumaista (kuvio 2.2). Samoin heikosti koulutettujen työntekijöiden työttömyys lisääntyi niin, että heikosti ja korkeasti koulutettujen työntekijöiden työttömyysasteiden välinen ero nousi alueen korkeimpiin. Sitä vastoin osa-aikatyö pysyi huomattavasti alhaisemmalla tasolla (kuviot 2.3–2.4). Tämä kehitys antaa ymmärtää, että Suomen työmarkkinoiden sopeutumiskyky perinteisten teollisuudenalojen meneillään olevaan rakennemuutokseen voi olla melko vähäinen.

³ Vaikka joukkoyhtymäkoskeva sääntely on Suomessa löyhää eikä erorahoja käytetä, suoja vakinaisten työntekijöiden yksittäistä irtisanomista vastaan ylittää OECD-maiden keskiarvon (indikaattori on lähellä Ranskaa ja Ruotsia mutta huomattavasti Tanskaa korkeampi). Kun otetaan huomioon myös määräaikaisten työsuhteet (joita käytetään paljon Suomessa) ja vuokratyö, sääntely on OECD-maiden keskitasolla. (OECD, 2013)

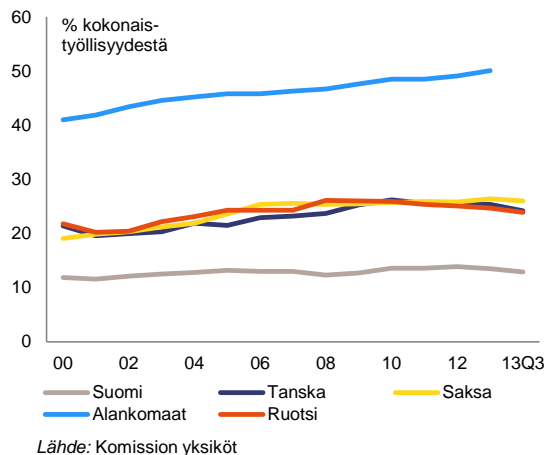
Kuvio 2.2: Alueellisten työttömyysasteiden hajonta valikoiduissa maissa

Kuvio 2.3: Heikosti ja korkeasti koulutettujen välinen työttömyyskuilu valikoiduissa maissa %-yks.

Kuvio 2.4: Osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydestä valikoiduissa maissa

Väestö ikääntyy nopeammin kuin muissa EU:n jäsenvaltioissa, mikä vaikuttaa työvoiman tarjontaan. Tällä hetkellä työmarkkinoilla on puutetta lähinnä julkisen sektorin ammateissa, kuten terveydenhuoltoalan ammattilaisista, sosiaalityöntekijöistä, erityisopettajista jne. Myös yrittäjistä on pulaa, mutta teollisuusalan ammateissa puutetta ei ole ilmoitettu esiintyvän.⁴ Yritysten odotetaan kuitenkin kohtaavan puutetta työvoimasta lähitulevaisuudessa, koska työikäisen väestön määrän ennustetaan kääntyvän laskuun vuodesta 2013 väestön ikääntymisen vuoksi. Tämä puolestaan voisi vaikuttaa palkkakehitykseen ja tuottavuustasoihin.

Kasvunäkymät ovat edelleen vaiheet

Kasvun odotetaan käynnistyvän uudestaan vasta vuonna 2015. Talouden arvioidaan supistuneen 1,5 prosenttia vuonna 2013, jonka jälkeen elpyminen on heikkoa vuonna 2014 (0,2 %) ennen kuin se nousee 1,3 prosenttiin vuonna 2015. Tämä edellyttää sitä, että nettovienti hyötyy maailmantalouden asteittaisesta elpymisestä ja investoinnit lisääntyvät epävarmuuden väistyessä edelleen, kun taas vientiin vaikuttaa yhä vientialojen uudelleenjärjestely. Sekä sitkeä työttömyys että pienemmät palkankorotukset rasittavat yksityistä kulutusta. Myönteistä on se, että luottoehdot ovat

⁴ Suomen työ- ja elinkeinoministeriö. Tieto perustuu ammattibarometriin III/2013, jonka avulla seurataan työmarkkinoiden tasapainoa yli 200 ammatin osalta.

edelleen kannustavia eikä velkavivun purkamisen rajoita kysyntää, minkä vuoksi luottamuksen parantuminen saattaa vaikuttaa siihen suotuisasti.

Suurimmat riskit liittyvät odotettua heikompaan ulkoiseen ympäristöön sekä sisäpolitiikan epävarmuuteen ja meneillään olevaan teollisuuden rakennemuutokseen. Näkymiin kohdistuvat riskit ovat tasapainossa ja liittyvät erityisesti ulkoiseen ympäristöön ja tuleviin finanssipoliittisiin valintoihin. Teollisuuden rakennemuutos voi olla myös pitemmällä kuin tällä hetkellä katsotaan ja johtaa odotettua nopeampaan kasvuun, osittain työmarkkinaosapuolten tekemän maltillista palkkakehitystä koskevan sopimuksen ansiosta. Sitä vastoin vientiosuuksien menettäminen voisi olla odotettua voimakkaampaa, koska Suomen perinteiset teollisuudenalat kohtaavat rakenteellisia haasteita ja kilpailupaineita.

Yksityisen sektorin velkavivun purkamiseen ei näytä olevan kiirettä

Vuoden 2011 vähäisen alenemisen jälkeen yksityisen sektorin velkaantuneisuus saavutti uuden huippunsa vuonna 2012, jolloin se oli 158 prosenttia suhteessa BKT:hen, mutta riskit näyttävät vähäisiltä. Muiden kuin finanssialan yritysten osuus tästä yksityisestä velasta on lähes kaksi kolmannesta, ja loput on kotitalouksien velkaa. Koska yritykset ovat tällä hetkellä nettoluotonantajia muulle taloudelle, rahoituksen saatavuus on edelleen hyvä eikä velkavivun purkamiseen kokonaistasolla ole kiirettä tällä hetkellä. Kuten edellisessä perusteellisessa tarkastelussa korostettiin, muiden kuin finanssialan yritysten velan lisääntyminen on osoitus lainojen kysynnän kasvamisesta, mikä on yhteydessä ennätyksellisen alhaiseen korkotasoon, ja johtuu osittain myös rajat ylittävistä yritysten välisistä lainoista ja siitä, että monikansalliset yritykset keskittävät osan veloistaan Suomeen. Rahoitusmarkkinoiden luottamus Suomen talouteen on pysynyt vankkumattomana tähän asti, ja lainanottajien rahoituskustannukset ovat pysyneet pieninä.

Vaikka kotitalouksien velkaantuneisuus on edelleen alle niiden kestävämmien tasojen, joita havaittiin eräissä muissa EU:n maissa kriisin alkaessa, se on kasvanut tasaisesti vuodesta 2001. Kotitalouksien velka kasvoi

tasaisesti 62 prosentista käytettävissä olevista tuloista vuonna 2001 106 prosenttiin eli hieman alle EU:n keskitason vuonna 2012. Kun otetaan huomioon asuntojen tarjontaa rajoittavat tekijät, kuten vähäinen rakennustoiminta ja suhteellinen puute tonteista, asuntojen kasvava kysyntä voisi aiheuttaa ylikuumenemispaineita hintoihin keskipitkällä aikavälillä ja lisätä entisestään kotitalouksien velkaantumista. Lisäksi kootut hintatiedot voivat peittää alueelliset erot, sillä hinnat nousivat eniten Helsingin seudulla. Koska kohtuuttoman asumismenorasituksen rajan ylittävien kotitalouksien osuus on kuitenkin suhteellisen pieni, äkillistä velkavivun purkamista ei ole odotettavissa lähitulevaisuudessa. Asuntoluottomarkkinoiden kehitykseen on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota varsinkin asuntolainakorkojen mahdollisen nousun vuoksi. Toimenpiteet kotitalouksien velkaantumisen hillitsemiseksi lieventäisivät riskejä, jotka liittyvät kotitalouksien taloudelliseen asemaan.

Taulukko 2.1:

Tärkeimmät talous-, rahoitus- ja yhteiskunnallista tilannetta kuvaavat indikaattorit - Suomi	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ennuste		
							2013	2014	2015
Reaalinen BKT (vuosimuutos)	5,3	0,3	-8,5	3,4	2,8	-1,0	-1,5	0,2	1,3
Yksityinen kulutus (vuosimuutos)	3,5	1,9	-2,9	3,3	2,5	0,3	-1,0	-0,2	1,4
Julkisen kulutus (vuosimuutos)	1,1	1,9	1,1	-0,4	0,5	0,5	-0,8	-0,7	0,9
Kiinteän pääoman bruttomuodostus (vuosimuutos)	10,7	-0,6	-13,2	1,7	5,8	-0,8	-4,4	-1,0	1,7
Tavaroiden ja palvelujen vienti (vuosimuutos)	8,2	5,8	-21,3	7,9	2,8	-0,2	-0,4	3,4	4,4
Tavaroiden ja palvelujen tuonti (vuosimuutos)	7,0	7,5	-17,2	6,8	6,2	-0,7	-1,5	2,0	4,4
Tuotantokulu	5,3	3,8	-5,7	-3,2	-1,1	-2,5	-4,0	-4,0	-3,2
Vaikutus BKT:n kasvuun:									
Kotimainen kysyntä (vuosimuutos)	4,2	1,2	-4,1	2,0	2,6	0,1	-1,7	-0,5	1,3
Varastot (vuosimuutos)	0,3	-0,6	-1,9	0,8	1,5	-0,9	-0,2	0,2	-0,1
Nettovienti (vuosimuutos)	0,9	-0,4	-2,6	0,5	-1,3	0,2	0,4	0,5	0,0
Vaihtotase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	4,3	2,6	1,8	1,5	-1,5	-1,7	.	.	.
Kauppatase (% suhteessa BKT:hen), maksutase	5,3	4,0	2,0	1,6	-0,6	-0,8	.	.	.
Tavara- ja palvelukaupan vaihtosuhte (vuosimuutos)	-0,2	-2,0	1,2	-2,1	-1,8	-1,2	2,1	0,6	0,0
Ulkomainen nettovarallisuusasema (% suhteessa BKT:hen)	-27,9	-2,7	6,7	21,4	19,7	18,4	.	.	.
Ulkomainen nettovelka (% suhteessa BKT:hen)	-2,1	6,5	18,6	22,0	26,5	36,5	.	.	.
Ulkomainen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)	121,1	131,9	165,3	189,6	216,1	231,3	.	.	.
Viennin suorituskyky kehittyneisiin maihin verrattuna (5 vuoden %-muutos)
Vientimarkkinaosuus, tavarat ja palvelut (%)
Kotitalouksien säästämisaste (nettosäästöt prosentteina käytettävissä olevista nettotuloista)	-0,9	-0,3	4,2	3,6	1,3	0,9	.	.	.
Yksityinen luotonsaanti (konsolidoitu, % suhteessa BKT:hen)	13,1	16,4	0,1	7,1	4,1	9,0	.	.	.
Yksityisen sektorin velka, konsolidoitu (% suhteessa BKT:hen)	127,9	141,7	153,2	154,2	150,3	157,8	.	.	.
Defiitoindeksi (vuosimuutos)	3,5	-2,5	0,1	4,3	-0,4	-0,5	.	.	.
Kiinteistöinvestoinnit (% suhteessa BKT:hen)	6,9	6,3	5,7	6,6	6,9	6,8	.	.	.
Finanssisektorin kokonaisvelat, ei-konsolidoitu (vuosimuutos)	10,5	16,4	6,5	18,9	30,2	-0,2	.	.	.
Ensisijaisten omien varojen osuus (1)	.	13,2	13,4	13,5	14,7	14,8	.	.	.
Vakavaraisuusuhdeluku (2)	.	13,7	14,6	14,6	14,4	17,2	.	.	.
Epävarmojen ja järjestämättömien lainojen kokonaisbruttomäärä (% kaikista velkainstrumenteista ja kaikista lainoista ja ennakoista (2))	0,6	0,8	1,1	0,9	0,8	0,8	.	.	.
Työllisyys, henkilöä (vuosimuutos)	2,1	2,6	-2,6	-0,1	1,3	0,1	-0,6	0,0	0,3
Työttömyysaste	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2	8,3	8,1
Pitkäaikaistyöttömyysaste (% aktiiviväestöstä)	1,6	1,2	1,4	2,0	1,7	1,6	.	.	.
Nuorisotyöttömyysaste (% saman ikäryhmän aktiiviväestöstä)	16,5	16,5	21,5	21,4	20,1	19,0	19,9	.	.
Työllisyysaste (15-64-vuotiaat)	75,6	76,0	75,0	74,5	74,9	75,2	.	.	.
Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret (% kokonaisväestöstä)	7,0	7,8	9,9	9,0	8,4	8,6	.	.	.
Köyhyys- tai syrjäytymisriskin alaiset ihmiset (% kokonaisväestöstä)	17,4	17,4	16,9	16,9	17,9	17,2	.	.	.
Köyhyysriskiaste (% kokonaisväestöstä)	13,0	13,6	13,8	13,1	13,7	13,2	.	.	.
Vakavan aineellisen puutteen aste (% kokonaisväestöstä)	3,6	3,5	2,8	2,8	3,2	2,9	.	.	.
Hyvän alhaisen työssäkäyntiasteen kotitalouksissa elävät (% kokonaisväestöstä)	8,8	7,5	8,4	9,3	10,0	9,3	.	.	.
BKT-deflaattori (vuosimuutos)	3,0	2,9	1,5	0,3	2,7	2,9	2,9	2,2	2,0
Yhdenmukaistettu kuluttajahintaindeksi (YKHI) (vuosimuutos)	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2	2,2	1,7	1,6
Palkansaajakorvaukset/henkilö (vuosimuutos)	3,7	4,4	2,3	1,8	3,2	3,5	2,4	1,6	1,6
Työn tuottavuus (reaalinen, työntekijää kohti, vuosimuutos)	3,1	-2,2	-6,1	3,4	1,3	-1,1	.	.	.
Yksikkötyökustannukset (koko talous, vuosimuutos)	0,5	6,7	9,0	-1,6	1,9	4,6	3,3	1,3	0,7
Reaaliset yksikkötyökustannukset (vuosimuutos)	-2,4	3,7	7,4	-2,0	-0,8	1,6	0,4	-0,8	-1,3
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (yksikkötyökustannukset, vuosimuutos)	-0,3	4,7	6,8	-5,0	0,8	-0,4	5,0	2,2	-0,7
Reaalinen efektiivinen valuuttakurssi (YKHI, vuosimuutos)	0,2	1,5	3,1	-5,7	-0,1	-2,7	2,9	2,4	-0,6
Julkisen talouden rahoitusasema (% suhteessa BKT:hen)	5,3	4,4	-2,5	-2,5	-0,7	-1,8	-2,4	-2,5	-2,3
Talousarvon rakenteellinen tasapaino (% suhteessa BKT:hen)	2,5	2,4	0,6	-0,8	-0,1	-0,4	-0,3	-0,4	-0,6
Julkisen bruttovelka (% suhteessa BKT:hen)	35,2	33,9	43,5	48,7	49,2	53,6	57,2	60,4	62,0

(1) Kotimaiset pankkiryhmittymät ja itsenäiset pankit.

(2) Kotimaiset pankkiryhmittymät ja itsenäiset pankit, ulkomaalaisomisteiset (EU ja muu kuin EU) tytäryhtiöt ja ulkomaalaisomisteiset (EU ja muu kuin EU) sivukonttorit.

Lähde: Eurostat, EKP, AMECO.

3. EPÄTASAPAINO JA RISKIT

Vaikka Suomi sijoittuu kansainvälistä kilpailukykyä kuvaavilla listoilla kärkisijoille, Suomen vientimarkkinaosuudet ovat pienentyneet ennätysmäisen nopeasti vuodesta 2008. Vaikka ulkoinen kestävyys ei ole huolestuttava, vaihtotase on vain muutamassa vuodessa muuttunut selvästi ylijäämäisestä hieman alijäämäiseksi. Viennin kehitystä ja sen taustalla olevia tekijöitä tarkastellaan lähemmin 3.2 jaksossa. Vientimarkkinaosuuksien pienentymisen ohella potentiaalinen tuotanto on laskenut, erityisesti tuotannontekijöiden kokonaistuottavuus. Tämä viittaa siihen, että näiden kehityssuuntausten taustalla on samat syyt, jotka liittyvät siihen, että teollisuuden rakennemuutos Suomessa ei ole vielä pystynyt korvaamaan elektroniikka- ja metsäteollisuuden suurta supistumista. Hinta-/kustannustekijöiden vaikutusta kilpailukyvyyn heikentymiseen tarkastelevasta 3.3 jaksosta ilmenee, että suomalaiset viejät, joiden kustannukset nousevat koko ajan, ovat pystyneet säilyttämään hintakilpailukykyänsä pääasiassa supistamalla voittomarginaaleja, mikä rajoittaa niiden investointikykyä. Samanaikaisesti Suomen integroitumisella globaaleihin arvoketjuihin – joka on myönteinen asia – on myös vaikutusta heikkenevään vientitulokseen. Muut kuin kustannuksiin liittyvät tekijät, joita käsitellään 3.4 jaksossa, ovat pääasiallisin selitys kilpailukyvyyn heikentymiselle. Tällaisia tekijöitä ovat pieni määrä suuria vientiyrityksiä, joiden tuotevalikoima on kapea, ja pienten yritysten alhaisempi vientihalukkuus. Lisäksi tutkimus- ja kehitysmenojen heikkenevä tehokkuus ja hidastunut investointitoiminta, mukaan lukien maahan tulevien suorien ulkomaisten sijoitusten vähyys, johtavat vaikeuksiin muuntaa suuri innovaatiopotentiaali uusiksi kaupallisiksi tuotteiksi.

Viennin heikkeneminen ja potentiaalisen kasvun huomattava lasku osoittavat, että nämä kehityssuuntaukset saattavat liittyä tiiviisti toisiinsa. Alhaisempi kasvupotentiaali Suomessa perustuu vähäiseen kehitykseen kaikkien vaikuttavien tekijöiden osalta. Työikäisen väestön väheneminen väestön ikääntymisen johdosta vaikuttaa työpanokseen, kun taas sijoitusten vähyys vaikeuttaa pääoman kartuttamista. Erityisesti tieto- ja viestintäteknologia-alan heikkeneminen vaikutti merkittävästi

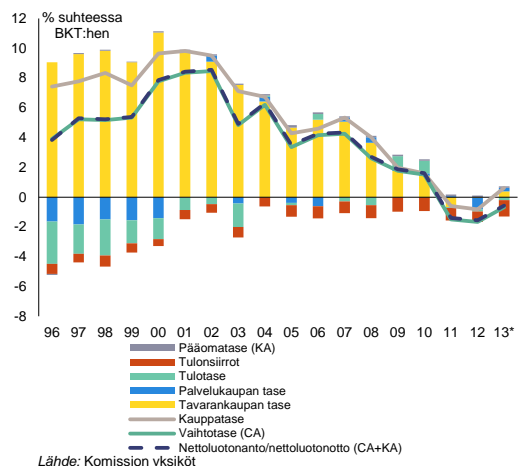
tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuteen (ks. laatikko 1).

3.1. VAHTOTASE

3.1.1. Tärkeimmät kehityssuuntaukset ja säästöjen ja sijoitusten välinen tasapaino

Vaihtotaseen jyrkkä laskusuuntaus on huolestuttava eikä niinkään sen suuruus. Kuten edellisessä perusteellisessa tarkastelussa korostettiin, Suomen vaihtotase heikentyi kymmenen vuoden aikana tasaisesti: vaihtotase oli vuonna 2002 merkittävästi ylijäämäinen 8 prosentin ylijäämällä suhteessa BKT:hen, kun taas vuonna 2011 se oli –1,5 prosenttia alijäämäinen. Tämä johtui tavarakaupan taseen heikentymisestä; myös se on ollut alijäämäinen vuodesta 2011 (kuvio 3.1). Tämän jälkeen vaihtotaseen alijäämä ei ole muuttunut tasaisesti kumpaankaan suuntaan, ja sen odotetaan saavuttavan –0,2 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2013. Tuonnin voimakas kasvu ennen vuotta 2008 ja heikko vienti kriisin puhkeamisesta alkaen selittävät tavarakaupan voimakkaamman laskun Suomessa verrattuna samanlaisiin kehittyneisiin maihin (kuvio 3.2). Vaihtotaseen heikentymiseen oli syynä myös huonommaksi muuttunut vaihtosuhte, sillä tuontiöljyn ja -raaka-aineiden, joista talous on rakenteellisesti riippuvainen, hinnannousu vaikutti tavarakaupan taseeseen (kuviot 3.3 ja 3.4).

Kuvio 3.1: Ulkoisen rahoitusaseman hajotelma (vaihto- ja pääomataseet)

Lähde: Komission yksiköt

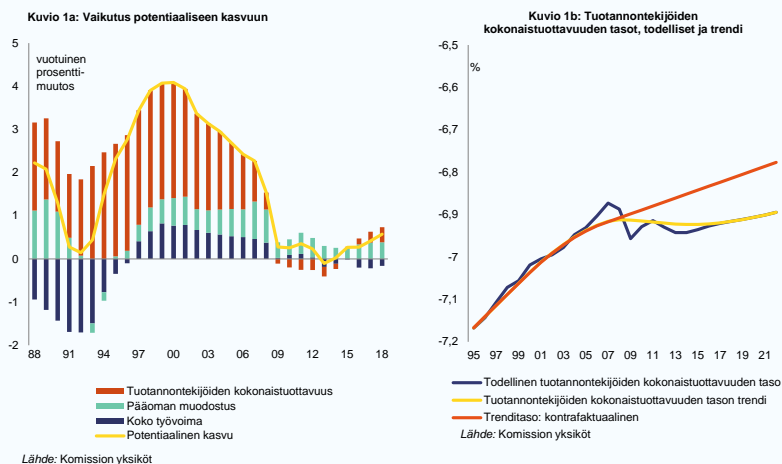
Laatikko 3.1: POTENTIAALINEN KASVU JA TUOTANNONTEKIJÖIDEN KOKONAISTUOTTAVUUS SUOMESSA

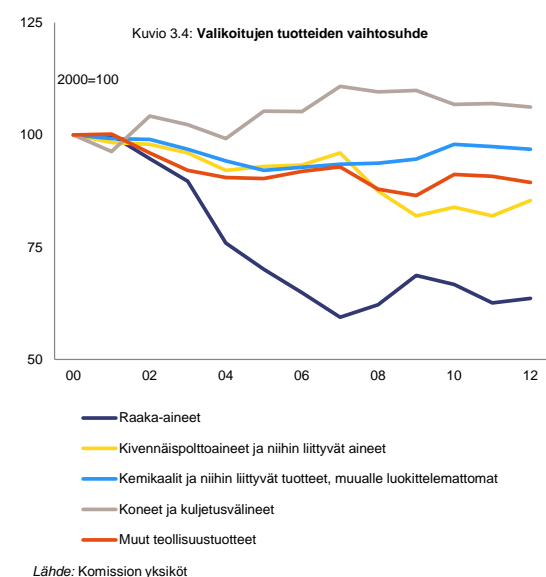
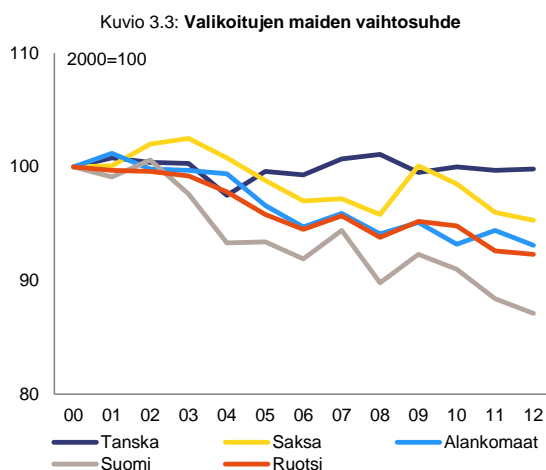
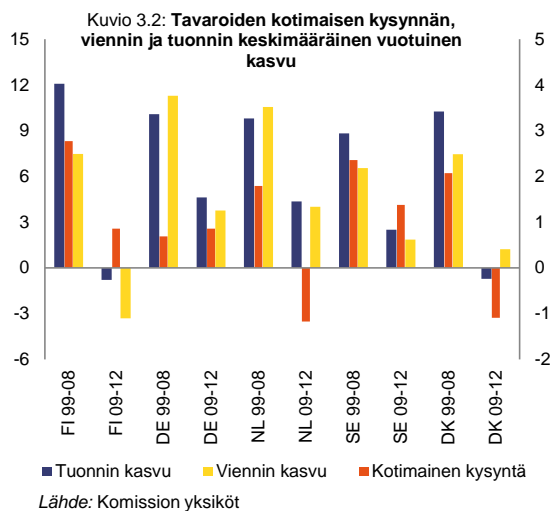
Potentiaalisen kasvun keskimääräisen vuotuisen asteen ennustetaan olevan Suomessa noin 0,2 prosenttia vuosina 2013–2016, mikä on vähemmän kuin euroalueen keskiarvo (0,7%) saman ajanjakson aikana. Tämä merkitsee selvää hidastumista vuosien 2001–2007 keskimääräisestä 3,0 prosentin vuotuisesta kasvuasteesta ja pysyvää muutosta maailmanlaajuisen kriisin jälkeen. Tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvun hidastuminen (2,4 prosentista vuonna 2001 –0,3 prosenttiin vuonna 2012) on aiheuttanut suurimman osan tästä laskusta (kuvio 1a). Pitemmällä aikavälillä tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden odotetaan paranevan hieman vuoden 2012 tasolta, mutta väestön ikääntymisestä johtuva työikäisen väestön määrän väheneminen vaikuttaa kielteisesti siihen, millainen vaikutus työväestöllä on potentiaaliseen kasvuun.

Tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvu oli Suomessa huipputasoa ennen kriisiä. Tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvuaste oli vuosina 1995–2007 keskimäärin 2,5 prosenttia vuodessa, paljon EU15:n keskiarvoa (1,1 %) korkeampi ja samaa tasoa tai parempi kuin vertailumaissa (Ruotsissa tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvuaste oli keskimäärin 2,2 prosenttia). Kriisin aikana useimpien EU-maiden, Suomi mukaan lukien, tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvuasteet laskivat jyrkästi ja monet saavuttivat aallonpohjan vuonna 2009. Suomen tapauksessa aallonpohja oli kuitenkin syvin EU15-maista (–7,0 prosenttia, kun Ruotsin tapauksessa kasvuaste laski ainoastaan –3,7 prosenttiin). Tämän jälkeen tuotannontekijöiden kokonaistuottavuus Suomessa on elpynyt vain osittain, ja sen kasvuaste nousi keskimäärin vaivaiseen 0,4 prosenttiin (verrattuna 1,2 prosenttiin Ruotsissa).

Tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden kasvun jyrkkä heikkeneminen kriisin aikana yhdessä erittäin hitaan elpymisen kanssa merkitsivät tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden trendin tuntuvaa laskemista. Kuviossa 1b esitetään tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden trendin perusskenaario, jota verrataan kontrafaktuaaliseen tilanteeseen, jossa vuoden 2006 jälkeisen trendin oletetaan kasvavan trendin vuoden 2006 kasvuasteella (1¼ %). Kuviosta ilmenee, että vuonna 2022 trendin mukaisen tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden odotetaan olevan Suomessa noin 17 prosenttia alhaisempi kuin se voisi olla, jos sen kasvuaste olisi pysynyt vuoden 2006 tasolla. Tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden trendin ei näin ollen odoteta korvaavan kriisin aikana ja välittömästi sen jälkeen koettuja menetyksiä.

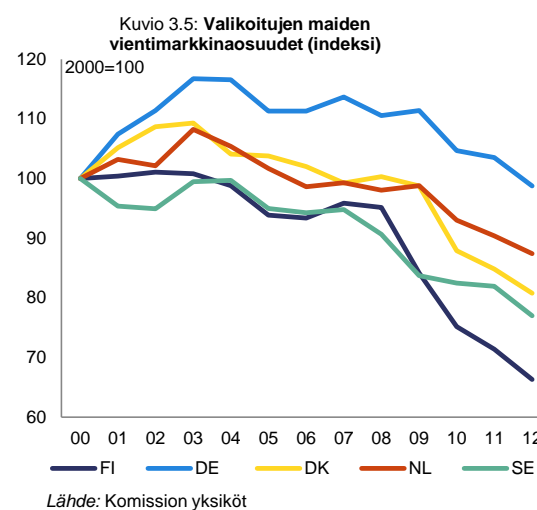
Suomen tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden viimeaikainen tason muuttuminen voidaan suurelta osin selittää maan tieto- ja viestintäteknologia-alan vaikeuksilla. Tieto- ja viestintäteknologia-alan osuus tuottavuuden kokonauskasvusta on aikaisemmin ollut poikkeuksellisen korkea (keskimäärin 1,7 prosenttiyksikköä vuosina 1995–2007, kun se oli Yhdysvalloissa saman ajanjakson aikana vain noin 0,8 prosenttiyksikköä, OECD, 2012), minkä vuoksi tieto- ja viestintäteknologia-alan arvonlisäyksen äkillisellä laskulla oli suuri vaikutus tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuteen Suomessa.

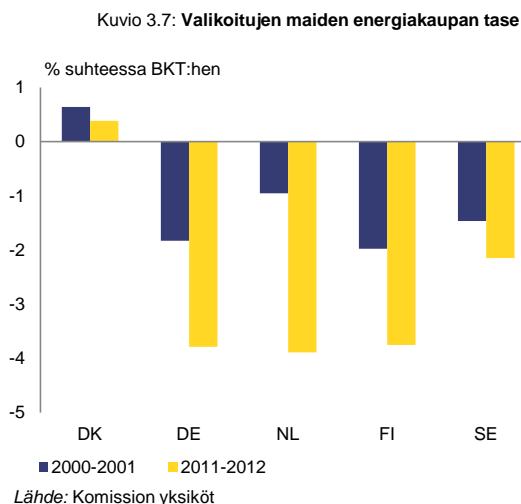
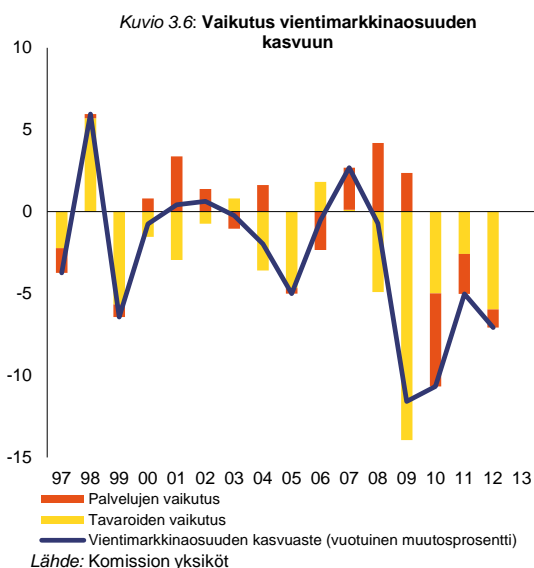

Suomen vientimarkkinaosuuden pienentyminen on jatkunut niin maailmanlaajuisesti kuin suhteessa vertailumaihin.

Maailmankaupan kasvusta jäljessä oleminen ei ole poikkeuksellista kehittyneiden maiden joukossa, sillä kehittyvien talouksien merkitys on kasvanut ja maailmankaupan rakenne muuttunut.⁵ Suomen vientimarkkinaosuudet ovat kuitenkin pienentyneet nopeimmin EU:ssa viimeaikaisen maailmanlaajuisen taantuman aikana, ja maailmankaupan elpymisestä huolimatta vienti suhteessa BKT:hen on 8 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin vuonna 2008. Tämä suuntaus ei ole juurikaan muuttunut viime vuoden perusteellisesta tarkastelusta ja poikkeaa kehityksestä vertailutalouksissa. Markkinaosuuksien muutokset olivat Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa samankaltaisia vuoteen 2008 asti (kuvio 3.5), mutta Suomen vientimarkkinaosuuksien lasku vahvistui sen jälkeen. Vientimarkkinaosuuksien voimakas lasku vuosina 2009–2010 on hieman hidastunut vuosina 2011–2012, mutta viennin ei odoteta kääntyvän nousuun vielä vuonna 2013. Kuvioista 3.6 ilmenee, että tavarakaupalla oli voimakas negatiivinen vaikutus Suomen vientimarkkinaosuuksiin erityisesti kriisivuosina, kun taas palvelujen vaikutus vientimarkkinaosuuksiin oli vähän aikaa positiivinen vuosina 2007–2008 ja sen jälkeen lievästi negatiivinen vuosina 2009–2012.

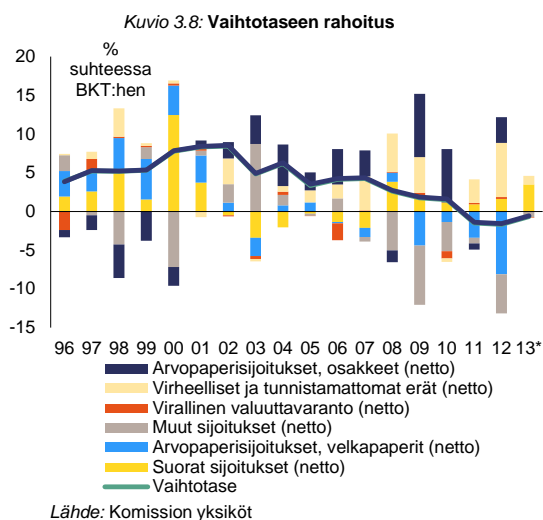
⁵ Vientimarkkinaosuudet näyttävät laskeneen useimmissa kehittyneissä talouksissa.

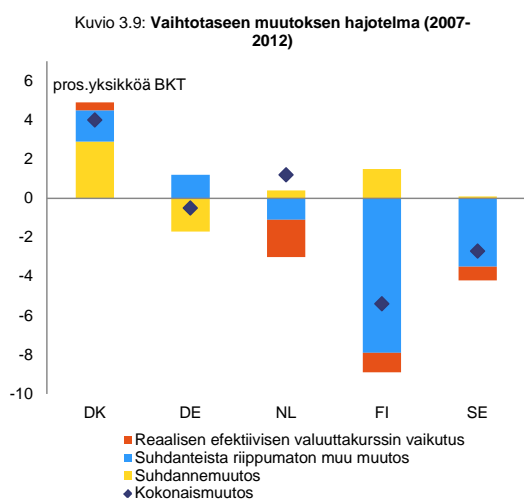
Useat rakenteelliset tekijät näyttävät vaikuttavan tavarakaupan taseeseen. Ennen kriisiä kotimaisen kysynnän kasvu johti tuonnin lisääntymiseen.⁶ Syynä (arvon mukaan lasketun) tuonnin nopeaan kasvuun on kotitalouksien suuremman kulutuksen lisäksi myös riippuvuus energian tuonnista, sillä energianhinnat ovat nousseet nopeasti ja talouden energiaintensiteetti on korkea. Energiatuotteiden kaupan jo ennestään suuri alijäämä on kasvanut tuntuvasti: se oli 1,9 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2000 ja 3,5 prosenttia vuonna 2012 (ks. kuvio 3.7). Muissa vertailumaissa muiden tavaraluokkien kaupan suurempi ylijäämä tasoitti kasvavan energialaskun, mutta Suomen kauppataase heikentyi vähitellen muiden kuin energiatuotteiden osalta (13,8 prosentista 6,1 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuosina 2000–2012).

⁶ Suomen kotimaisen kysynnän vuotuinen kasvu oli alueen korkein vuoteen 2008 asti ja pysyi suhteellisen voimakkaana sen jälkeen (ks. kuvio 3.2).

Sitä vastoin palvelujen, tuotannontekijäkorvausten ja tulonsiirtojen taseissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. Tulonsiirtojen tapauksessa tase pysyy yleensä negatiivisena (noin -0,9 prosenttia suhteessa BKT:hen), mikä johtuu muun muassa Suomen asemasta EU:n nettomaksajana (noin ½ prosenttia suhteessa BKT:hen) ja ulkomaanavusta kolmansille maille. Toisin kuin muissa maissa, joissa palvelukaupan ylijäämä kasvoi seurauksena siirtymisestä palveluihin suuntautuneeseen talouteen, Suomen palvelutase on pysynyt hieman negatiivisena viime vuosikymmenen aikana. Koska positiivinen ulkomainen nettovarallisuusasema on suhteellisen tuore kehityssuuntaus, nettotulovirrat kasvoivat hieman vuosina 2009–2012 pääasiassa pienten nettotuottojen vuoksi. Suomi luotti vaihtelevassa määrin suoriin ulkomaisiin sijoituksiin, velkasalkkuihin tai osakesijoituksiin sekä arvopaperistamattomiin pankkien välisiin lainoihin välineinä sijoittaa säästönsä ulkomaille (kuvio 3.8). Kuten muissakin Pohjoismaissa, aikaisemmat ylijäämät, joita sosiaaliturvarahastojen merkittävät ylijäämät tukevat, sijoitettiin pääasiassa arvopapereiden kautta.

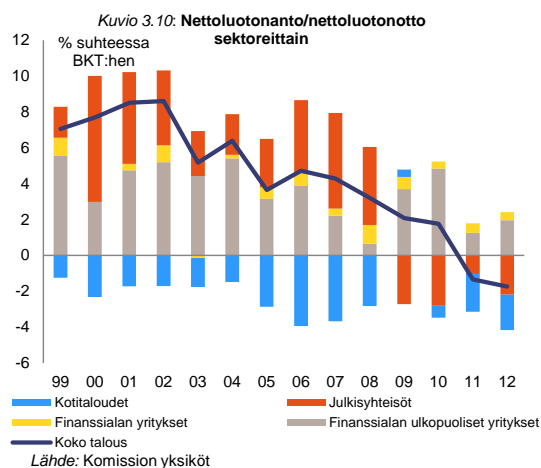

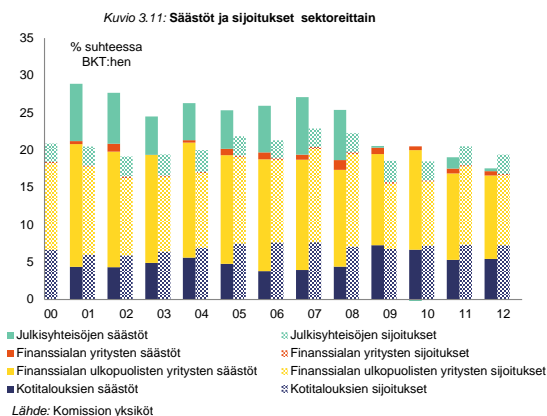
Suomen ulkoisen aseman heikkeneminen näyttää lähinnä rakenteelliselta. Vaihtotase heikkeni jyrkästi vuosina 2002–2010, jonka jälkeen se on pysynyt vakaana vuodesta 2011. Vuosien 2014 ja 2015 osalta on komission ennusteen mukaan odotettavissa pieni noin 0,5 prosentin ylijäämä. Viimeaikaiset arviot suhdannetasoitetusta vaihtotaseesta näyttävät vahvistavan sen, että suurin osa ulkoisen aseman heikkenemisestä on pysyvää, toisin sanoen se säilyisi, jos sekä kotimaan että kauppakumppanien taloudet olisivat potentiaalisen tuotannon tasolla (ks. kuvio 3.9).

Vaihtotaseen heikkeneminen johtui pääasiassa kansantalouden säästämisasteen jatkuvasta alenemisesta, kun taas sijoitukset ovat pysyneet

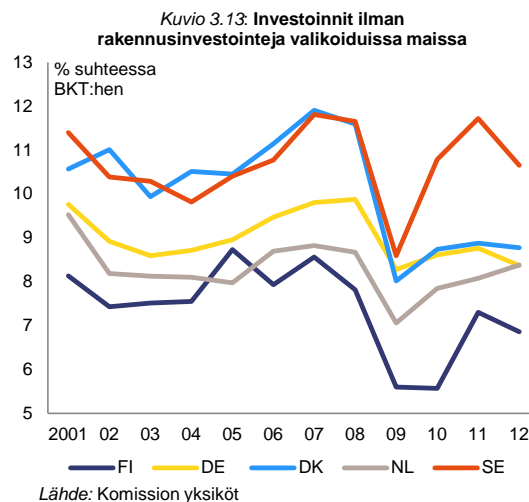
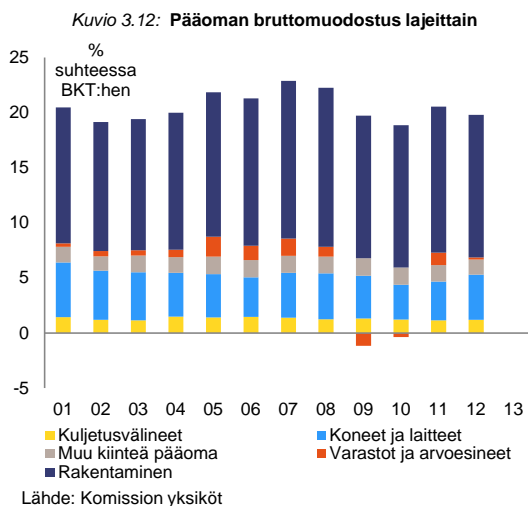
melko vakaina. Säästämisen ja sijoittamisen kannalta sekä yrityssektori että julkinen sektori vastasivat runsaiden nettosäästöjen kertymisestä vuoteen 2008 asti. Kriisistä alkaen suurin osa säästöjen vähenemisestä (7,8 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen vuosina 2008–2012) johtuu suhdanneluonteisesta valtion säästöjen vähentymisestä, mikä puolestaan on seurausta verotulojen vähenemisestä ja elvytystoimiin liittyvien julkisten menojen lisääntymisestä. Sen vuoksi valtion nettoluotonotto nousi 2,7 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuosina 2009–2010 ja laski sen jälkeen vain hieman (kuvio 3.10). Kotitalouksien nettoluotonottajan asema vahvistui erityisesti asuntosijoitusten jatkumisen myötä. Finanssiala puolestaan säästi johdonmukaisesti enemmän kuin sijoitti, mikä näkyy nettoluotonantajan asemana koko kuluneen vuosikymmenen aikana. Muut kuin finanssialan yritykset ovat kirjanneet suuria säästöylijäämiä, mutta aikaisemmat runsaat säästöt ovat hupenneet merkittävästi kriisin puhjettua (kuvio 3.11), koska suomalaisten finanssialan ulkopuolisten yritysten kannattavuus heikkeni poikkeuksellisen nopeasti, kuten 3.4 jaksossa todetaan.

Erityisesti yritysten investoinnit ilman rakennusinvestointeja ovat alhaisemmat Suomessa kuin muissa vertailumaissa.

Investointiasteen aleneva suuntaus näyttää olevan yleistä kehittyneissä talouksissa, ja se on yhteydessä talousahdinkoon, tuotannon ulkoistamiseen ja pääomaa säästäviin uusiin teknologioihin. Investointitaso Suomessa (19,8 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2012) on EU:n keskitasoa, mutta vertaaminen investointimalleihin vertailumaissa osoittaa, että Suomessa rakennusala on investointien veturi. Kun rakennusalan investoinnit jätetään pois, investointiaste on huomattavasti alhaisempi kuin naapurimaissa ja euroalueella ja EU:ssa, erityisesti vuodesta 2008 alkaen (ks. kuviot 3.12–3.13). Erityisesti ennen kriisiä muiden kuin finanssialan yritysten investoinnit ovat olleet vaimeampia kuin olisi voinut odottaa, kun otetaan huomioon niiden suuri kannattavuus.

Toimialakohtaisiin nettopositiioihin ei ole odotettavissa merkittäviä muutoksia keskipitkällä aikavälillä.

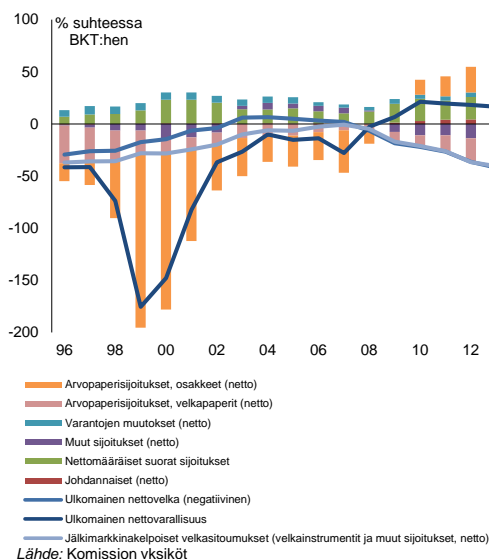
Vaimeiden elpymisnäkyvien vuoksi automaattisten vakauttajien toiminta ylläpitää julkisen sektorin negatiivista säästämispositiota. Alhaiset korot tukevat edelleen asutussijoitusten kasvua, mikä johtaa kotitaloussektorin lisääntyvään velkaantumiseen keskipitkällä aikavälillä ja heikompaan kykyyn kattaa väestön ikääntymisestä tulevaisuudessa aiheutuvat kustannukset. Koska sijoitusaste on alhainen ja rajoittaa kasvunäkymiä tulevaisuudessa, yrityssektorin ennustetaan säilyvän nettoluotonantajana. Tämän vastapainona on julkisen sektorin ja kotitalouksien yhdistetty nettoluotonottajan asema. Jatkuvat ylijäämät yrityssektorilla tukisivat jatkossakin vaihtotaseen alijäämän laajamittaista vakauttamista. Taloudellisten näkyvien paraneminen puolestaan voisi johtaa investointien elpymiseen ja sen seurauksena vaihtotaseen heikentymiseen, jos siihen ei liity vastaavaa säästämisasteen nousua.

3.1.2. Ulkomainen nettovarallisuusasema ja rajat ylittävät rahoituskytokset.

Ulkoinen kestävyys ei näytä aiheuttavan syytä huoleen. Kuten jo edellisessä perusteellisessa tarkastelussa korostettiin, ulkomainen nettovarallisuusasema koheni tasaisesti. Se oli -27,9 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2007 ja nousi suurimmillaan 21,4 prosentin ylijäämään suhteessa BKT:hen vuoden 2010 lopussa. Viime aikoina maan nettovarallisuusasema on seurannut vaihtotasetta, ja se laski hieman, 18,4 prosenttiin

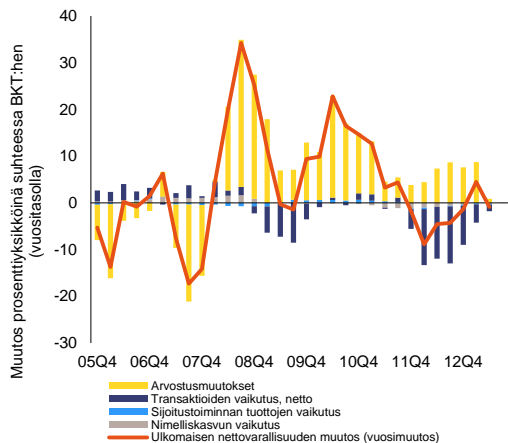
suhteessa BKT:hen, vuonna 2012 (kuvio 3.14). Ulkomaista nettovarallisuusasemaa tukevat suorat sijoitukset ulkomaille, arvopaperisijoitukset ja valuuttavarannot (21,5 %, 1,9 % ja 4,4 % suhteessa BKT:hen vuonna 2012), jotka enemmän kuin kompensoivat muiden sijoitusten negatiivisen nettoposition (-13,8 % suhteessa BKT:hen). Alueellisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomen ulkomainen nettovarallisuusasema on korkeampi kuin Ruotsin (-10,2 % suhteessa BKT:hen vuonna 2012), mutta pienempi kuin Alankomaiden (46,8 %), Saksan (41,5 %) ja Tanskan (37,8 %).

Kuvio 3.14: Ulkomaisten nettovarallisuuden hajotelma

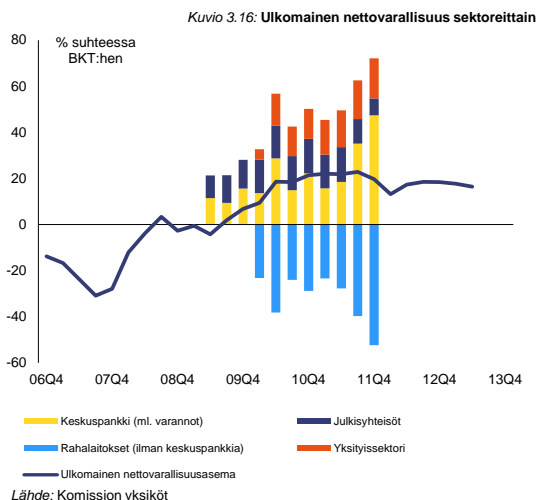
Valuuttakurssivaikutukset ovat muokanneet Suomen ulkomaista nettovarallisuusasemaa viime vuosikymmenen aikana. Ulkomaiseen nettovarallisuusasemaan sisältyy suuria bruttomääräisiä ulkomaisia varoja ja velkoja, joiden vuoksi nettoasema on altis suurille valuuttakurssimuutoksille. Ulkomaisten nettovarallisuusaseman suuret vaihtelut euron käyttöönoton jälkeen ovat pääasiassa johtuneet negatiivisista valuuttakurssivaikutuksista, jotka liittyvät ulkomaisten sijoittajien hallussa olevien suomalaisten osakkeiden markkina-arvon nousuun sekä euron arvonnousuun vuosina 2003–2008 ja tilanteen kääntymiseen päinvastaiseksi kriisin alettua (kuvio 3.15).

Kuvio 3.15: Ulkomaisten nettovarallisuuden muutosasteen hajotelma

Muilla kuin finanssialan yrityksillä ja kotitalouksilla on yhä enemmän ulkomaisia nettovaroja vaikkakin määrä on edelleen vähäinen. Kriisin aikana pankkialan ulkopuolinen yksityissektori lisäsi ulkomaisten nettosaamistensa määrää, joita ovat tavallisesti muun muassa suorat investoinnit ulkomaille ja yritysten väliset lainat (suoria ulkomaisia investointeja tarkastellaan lähemmin 3.4 jaksossa). Alueellisen vertailun vuoksi voidaan todeta, että pankkialan ulkopuolisen yksityissektorin nettosaamiset (17,4 % suhteessa BKT:hen vuonna 2011) ovat samaa tasoa kuin Ruotsissa (14 %), mutta huomattavasti alhaisemmat kuin Saksassa (41 %), Tanskassa (80 %) ja Alankomaissa (112 %).

Sitä vastoin hallituksen ulkomaiset nettosaatavat ovat vähentyneet. Kuvio 3.16 osoittaa, että Suomen julkinen sektori on edelleen ulkoinen nettovelkoja, sillä sosiaaliturvarahastoilla on suuri, tosin aleneva, varanto ulkomaisia saatavia. Koska odotetut ikääntymiseen liittyvät kustannukset ovat suuria, näiden varantojen odotetaan kattavan vain osittain rahoitustarpeet pitkällä aikavälillä.

Vaikka rahoituslaitosten nettopositiot heikkenivät merkittävästi, niiden vastapainona oli Suomen keskuspankin suureneva nettovelkojen asema.⁷ Velkapapereiden ja muiden sijoitusten taseen voimakas suurentuminen vuodesta 2007⁸ näkyy pankkisektorin ulkomaanvelkojen nettomäärän kasvuna (valuutan ja talletusten muodossa). Kuten edeltävässä perusteellisessa tarkastelussa kuvattiin, pääasiassa eteläisen euroalueen maiden pankkien talletukset lisääntyivät tuntuvasti Pohjois-Euroopassa vuonna 2011, mikä on lähinnä osoitus turvasatamavaikutuksista.

Korkea integroitumisaste maailmanlaajuisille rahoitusmarkkinoille merkitsee haasteita finanssialan valvonnalle. Sekä ulkomaisten sijoittajien omistamien kotimaisten velkapapereiden ja osakkeiden varannot että Suomessa asuvien hallussa olevien ulkomaisten sijoitussalkkujen bruttomääräiset omistusosuudet ovat Suomessa korkealla tasolla (ensimmäinen 122,7 % ja jälkimmäinen 124,6 % suhteessa BKT:hen vuonna 2012). Tämä voidaan selittää asukkaiden voimakkaalla sijoitustoiminnalla sekä sillä, että Suomen yritysten ja valtion obligaatiot houkuttelevat ulkomaisia sijoittajia turvallisina sijoitusinstrumentteina. Samoin ”muiden

⁷ Tämä kehitys on seurausta eurojärjestelmän sisäisten saamisten nopeasta kasvusta – TARGET2 (Euroopan laajuinen automatisoitu reaaliaikainen bruttomaksujärjestelmä).

⁸ Vastaavasti ulkomainen nettovelka kasvoi 38,5 prosenttisyksikköä 36,4 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2012.

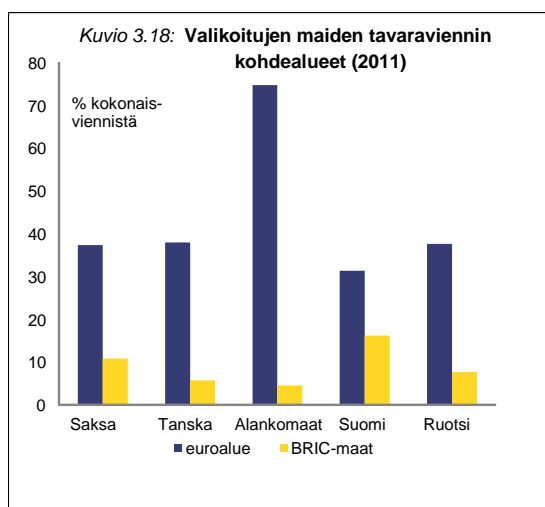
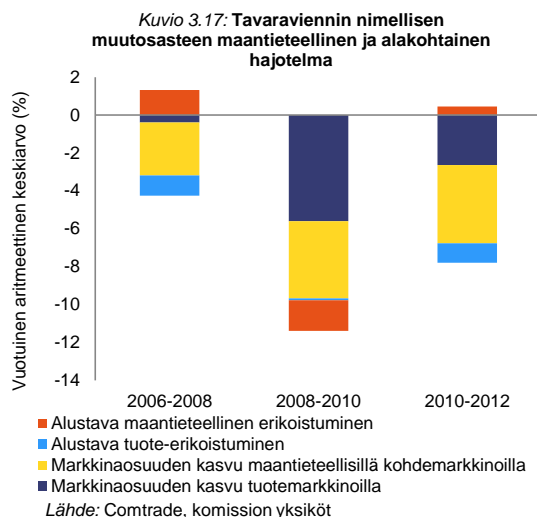
sijoitusten”, erityisesti pankkien välisten lainojen, korkea varanto on osoitus rahoituslaitosten tärkeydestä säästämisen ja sijoittamisen välissä. Kun otetaan huomioon Pohjoismaissa toimivat suuret ja keskittyneet pankit, velkaantuneet kotitaloudet ja korkeat asuntojen hinnat, häiriöt voivat levitä nopeasti koko alueelle.⁹ Yleisesti ottaen nämä epävarmuustekijät voisivat vaikuttaa rahoitusjärjestelmään ja koko talouteen.

3.2. KAUPAN KEHITYS JA SUOMEN INTEGROITUMINEN GLOBAALIIN ARVOKETJUUN

Kilpailukyvyyn menetys suhteessa Suomen kauppakumppaneihin, kapea vientituotteiden valikoima ja perinteisten alojen tuotannon supistaminen ovat olleet keskeisiä syitä maan heikkoon vientitulokseen. Tässä jaksossa analysoidaan viennin maantieteellistä ja tuotejakaumaa sekä ulkoistamisen ja perinteisten teollisuudenalojen supistamisen vaikutusta ja Suomen asemaa globaalissa arvoketjussa.

Suomen viennin kehittymistä on tukenut suotuisa maantieteellinen suuntautuminen. Ennen kriisiä Suomen vientimarkkinoiden koostumus oli pitkälti vientiä tukeva. Sitä vastoin vuonna 2009 Suomen Venäjän-viennin (yksi tärkeimmistä kauppakumppaneista) puolittuminen poisti aiemman myönteisen kohdemarkkinavaikutuksen. Yleisesti ottaen vienti on suuntautunut suhteellisen voimakkaasti kasvaville kehittyvien talouksien markkinoille ja naapurimaihin, joissa tuontikysyntä on lisääntynyt nopeammin kuin tuontikysyntä maailmanlaajuisesti (kuvio 3.17). Itse asiassa alueellisiin kilpailijoihinsa verrattuna Suomen asema on vahvin BRIC-maissa (kuvio 3.18). Vastaavasti Suomi on vähiten riippuvainen euroalueesta tavaraviennin osalta (noin 30 % kokonaisviennistä), kun taas noin 40 prosenttia viennistä suuntautuu muihin dynaamisiin eurooppalaisiin kohteisiin (tästä noin puolet muihin Pohjoismaihin).

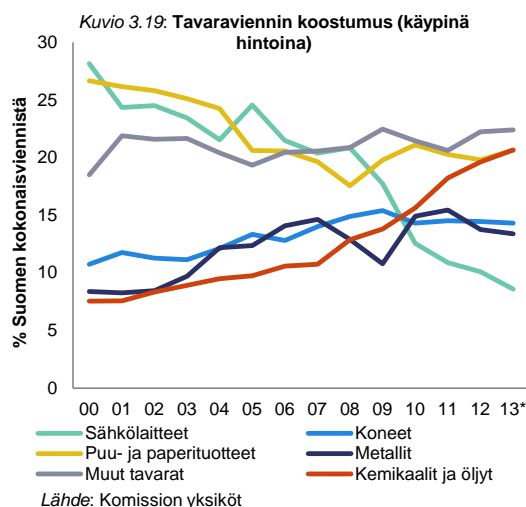
⁹ Kuten edeltävässä perusteellisessa tarkastelussa kuvattiin, Suomessa toimivat pohjoismaiset pankit ovat suuresti riippuvaisia tukkurahoituksesta, ja joukkovelkakirjalainoista on vähitellen tulossa yhä tärkeämpi rahoituslähde.

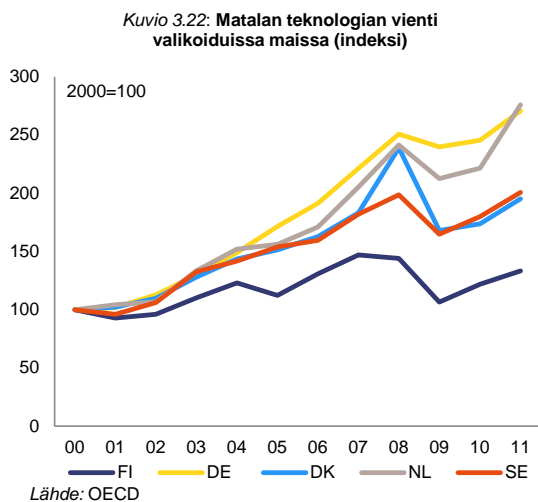
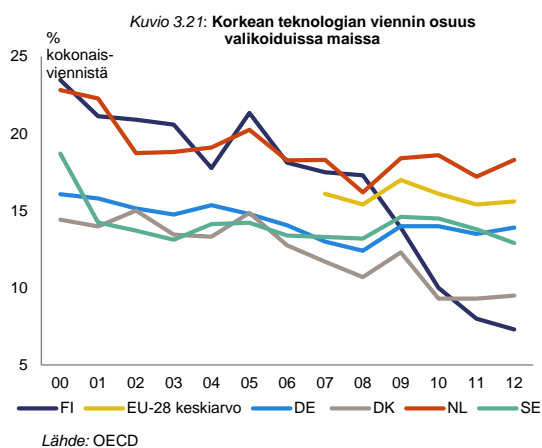
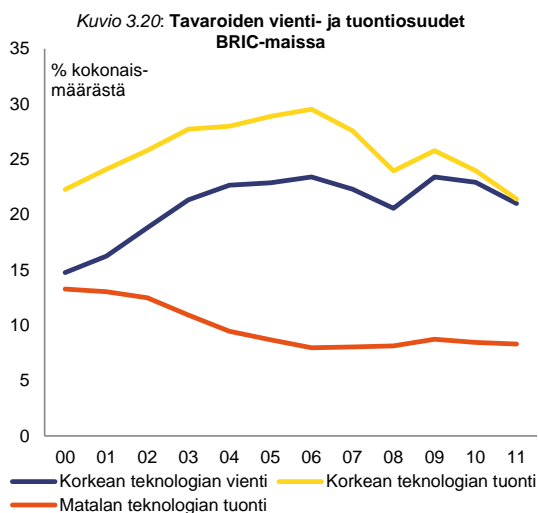
Suomi on kuitenkin nopeasti menettämässä markkinaosuuksia dynaamisilla kehittyvien talouksien markkinoilla. Suomen suhteellisen vahva asema kehittyvillä markkinoilla saattaa johtua sen vientituotevalikoimasta, joka on keskittynyt investointeihin ja välituotteisiin. BRIC-maihin suuntautuvan viennin osuuden tasaisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että Suomi on menettämässä vientimarkkinaosuuksiaan myös näillä kehittyvillä markkinoilla, kun taas vertailumaiden vientiosuudet BRIC-maihin ovat tasaisesti kasvamassa. Tämä kehitys voi johtua tuotannon ulkoistamisen lisääntymisestä perinteisillä aloilla, mikä näkyy ulkomaille suuntautuvien suorien sijoitusten lisääntymisenä.

Suomen tavaraviennin on keskittynyt suhdanneluonteisiin tuotteisiin, mutta suhdanteiden vaikutus markkinaosuuksien menettämiseen on ollut vähäinen.

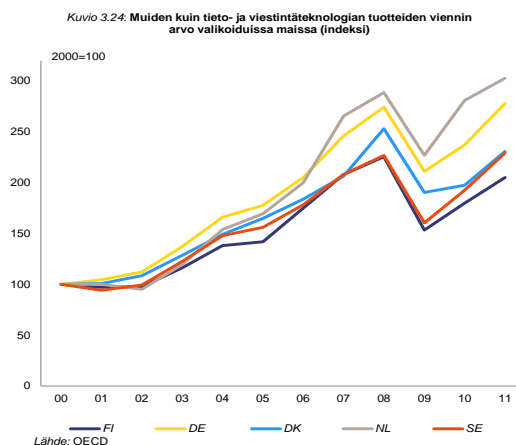
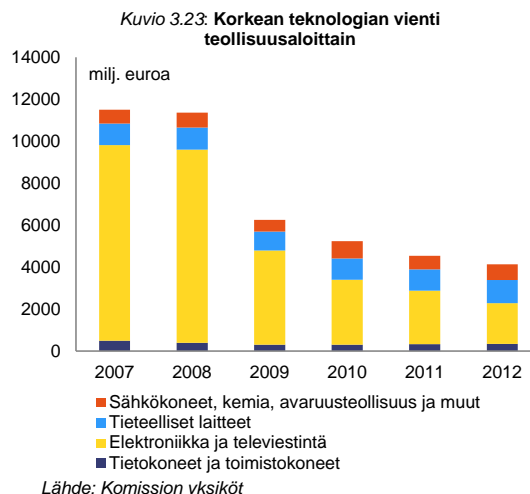
Suomen viennin tuotekoostumus, joka painottuu korkean teknologian tuotteisiin, auttoi maata täyttämään vilkkaan ulkomaisen kysynnän ennen kriisiä.¹⁰ Suomen tärkeimmät vientituotteet ovat koneet ja sähkölaitteet, puu ja paperituotteet sekä metallit ja kemikaalit, ja noin 30 prosenttia viennistä on tuotantohyödykkeitä (kuvio 3.19). Maailmanlaajuisella tasolla tällaisten tuotteiden kysyntä oli vankkaa talouden noususuhdanteen aikana ja vastaavasti heikkoa laskusuhdanteen aikana, koska tällaiset tuotteet ovat pitkälti tuotantohyödykkeitä (ja myös suuren tulojouston tuotteita). Sitä vastoin matalan teknologian tuotteiden kysyntä pysyi maailmankaupan kasvua alhaisempana viime vuosikymmenen aikana (ks. kuvio 3.20 matalan teknologian tuotteiden tuonnista BRIC-maihin). Vaikka tavaraviennin rakenne vaikutti Suomen vientimarkkinaosuuksien pienentymiseen viimeaikaisen taantuman aikana, vientimarkkinaosuuksien pienentymistä ei voida selittää pelkästään tällä tekijällä. Pääkilpailijoihin verrattuna Suomen korkean ja keskitason teknologian tuotteet menettivät paljon enemmän maaperää vuoden 2008 jälkeen (kuvio 3.21). Suomen matalan teknologian tuotteiden viennin suhteellinen tulos näyttää myös heikommalta (kuvio 3.22).

¹⁰ Ks. korkean teknologian tuotteiden tuonti BRIC-maihin vuosiin 2006–2007 saakka, kuvio 3.24.

teknologian tuotteiden¹¹ viennin vähentymisen, mutta ainoastaan osittain kokonaisviennin heikentymisen (kuvio 3.23). Kuten jo edellisessä perusteellisessa tarkastelussa korostettiin, tieto- ja viestintäteknologiaklusterin, jota hallitsee Nokia, merkitys Suomen arvonlisäyksen kannalta on tasaisesti pienentynyt viime vuosikymmenen aikana maailmanlaajuisen kilpailun vahvistuessa. Vastaavasti tieto- ja viestintäteknologiatuotteiden osuus koko tavaraviennistä romahti 25 prosentista 7 prosenttiin vuosina 2000–2011. Vaikka tieto- ja viestintäteknologia-alan vieni jätettäisiin pois tavaraviennin kokonaisuudesta valituissa maissa, Suomen vientitulo olisi edelleen alueen heikoin (kuvio 3.24).

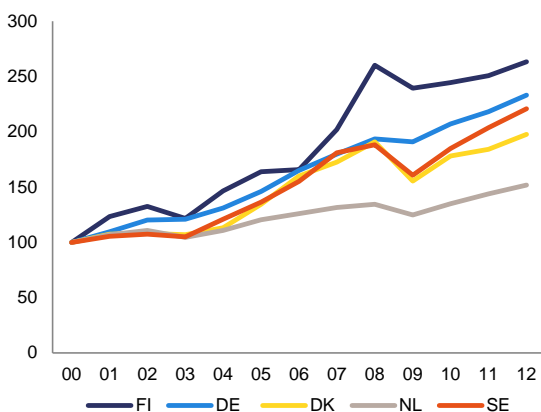

Tieto- ja viestintäteknologian viennin romahtaminen selittää suurelta osin korkean

¹¹ Korkean teknologian tuotteisiin kuuluvat ilmailu- ja avaruusalan tuotteet, tietokoneet ja toimistokoneet, elektroniikka- ja televiestintätuotteet, farmasiatuotteet, tieteelliset kojeet, sähkötekniset koneet, kemiantuotteet, muut kuin sähkökäyttöiset koneet ja aseet.

Suomen palveluvienti näyttää selvinneen hyvin taantuman läpi mutta näkymät ovat epävarmat. Palveluviennillä on yhä tärkeämpi asema Suomessa, missä niiden arvo yli kaksinkertaistui viime vuosikymmenen aikana nousten 11,4 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2012.¹² Myös vientikohteet ovat melko vaihtelevia, sillä lähes kolmannes viennistä menee Eurooppaan ja neljännes Aasiaan. Palveluviennin kasvu on kuitenkin ollut viime vuosina hitaampaa kuin kilpailevissa talouksissa (ks. kuvio 3.25), mikä ilmentää heikkoa tulosta ”muiden palvelujen” viennissä; tällaisia palveluja ovat korkean lisäarvon palvelut kuten tietotekniikka-, konsultointi-, suunnittelu-, markkinointi- ja asiantuntijapalvelut.¹³ Keskittyminen tiettyihin toimialoihin ja palvelutyyppeihin on suurta, sillä tietotekniikkaa vastaa yhdestä kolmasosasta ”muita palveluja” ja yleisemmin elektroniikkateollisuuden osuus on lähes kaksi kolmasosaa viennistä, minkä vuoksi maan vienti on altis häiriöille kyseisillä aloilla. Lisäksi suuri osa tästä kaupasta on konsernisisäisiä yrityspalveluja, jotka liittyvät usein tavaroiden vientiin, eikä palvelujen hinnoittelu näin ollen ehkä vastaa todellisia kustannuksia.

Kuvio 3.25: Palvelujen viennin arvo valikoiduissa maissa (indeksi)

Lähde: Komission yksiköt

¹² Palvelujen kauppataase oli -0,8 prosenttia suhteessa BKT:hen vuonna 2012.

¹³ Tietotekniikkapalvelujen ja suunnittelu- ja konsultointipalvelujen liikevaihto kasvoi vuoden 2013 aikana Teknologiateollisuus ry:n tuoreen suhdannekatsauksen (1/2014) mukaan (http://www.teknologiateollisuus.fi/fi/palvelut/suhdannekat_saukset.html).

Vankempi ja laajempi maailmanlaajuinen elpyminen ei todennäköisesti käännä Suomen viennin nykyisiä suuntauksia. Ensi näkemältä Suomen viennin erikoistuminen suhdannevaihteluille alttiisiin tavaroihin kuten tuotantohyödykkeisiin voisi auttaa maata jälleen kerran vahvistamaan kauppaansa seuraavan maailmanlaajuisen suhdannekierron aikana. Kuitenkin Kiinasta ja muista kehittyvistä talouksista tuleva kilpailu on jo siirtynyt matalan teknologian tuotteista korkeamman arvonlisäyksen tuotantosegmenteille.¹⁴ Kuvio 3.20 osoittaa, että korkean teknologian tuotteiden tuonti on laskenut BRIC-maissa vuosista 2006–2007 alkaen, kun taas BRIC-maiden korkean teknologian tuotteiden vientiosuus nousi huippuunsa vuonna 2009 ja on jo korkeampi kuin useimpien euroalueen maiden.¹⁵ Tämä kehitys voi olla osoitus siitä, että eräät nopeasti kasvavista talouksista ovat jo saavuttaneet huipun sellaisten korkean lisäarvon tavaroiden kysynnässä, joita ei voida tuottaa kotimaassa. Lisäksi viennin yksipuolisuus ja suomalaisten viejien suuri keskittyminen on osoitus siitä, ettei maa pysty hyötymään yhtä hyvin maailmanlaajuisesta kaupan yhdentymisestä.

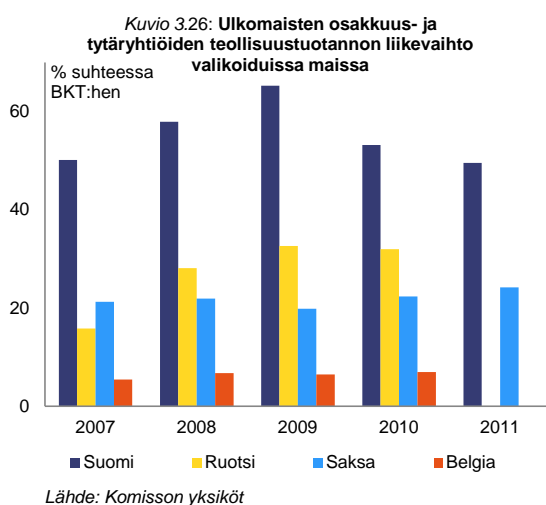
Matalan kustannustason maista tulevat kasvavat kilpailupaineet ovat saattaneet nopeuttaa rakennemuutosta joillakin perinteisillä aloilla viimeaikaisen maailmanlaajuisen kriisin keskellä. Matalan kustannustason maista tulevan kilpailun vaikutus Suomeen on toistaiseksi rajoittunut joihinkin aloihin (elektroniikka ja paperi), kun taas toiset alat (kemikaalit ja metallit) näyttävät olleen paremmin suojattuja matalan kustannustason talouksista tulevaa kilpailua vastaan ja hyöttyivät kaupan yhdentymisestä.

Suomen monikansallisten yritysten strategiat ovat myös vaikuttaneet vientimarkkinaosuuksien pienentymiseen.

¹⁴ Aasian nopeasti kasvavista kehittyvistä talouksista tulevan lisääntyvän kilpailun vaikutus Pohjois-Euroopan maihin on epäsymmetrinen, sillä Saksa on pystynyt hyötymään matalan kustannustason kehittyvien talouksien EU:hun integroitumisen seurauksena syntyneistä uusista ulkoistamismahdollisuuksista. (Current account surpluses in the EU, Euroopan komissio, 9/2012)

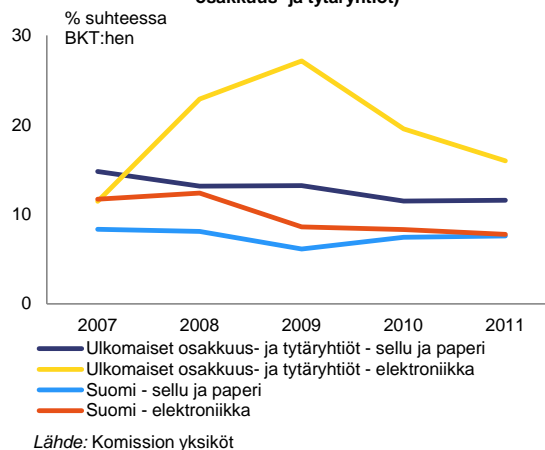
¹⁵ BRIC-maiden keskimääräinen osuus korkean teknologian tuotteista ei paljasta maiden erilaisia tuloksia. Esimerkiksi Kiinan korkean teknologian vienti oli 34 prosenttia koko tavaraviennistä vuonna 2006, kun taas Venäjän korkean teknologian vientiosuus on vain 1 prosenttia.

Päästäkseen maailmanlaajuisille markkinoille suomalaiset teollisuudenalat näyttävät suosineen suoria ulkomaisia sijoituksia viennin sijaan, ja ulkomaisten osakkuus- ja tytäryhtiöiden tuotannon arvo ylittää kotimaisen liikevaihdon paperi- ja elektroniikkateollisuuden aloilla (ks. kuviot 3.26–3.27, ks. myös suorien ulkomaisten sijoitusten kehitystä käsittelevä 3.4 jakso).¹⁶ Ei kuitenkaan ole selvää, missä määrin kustannustekijät olivat näiden päätösten taustalla.

¹⁶ Kuvio 3.29 osoittaa, että suomalaisten yritysten ulkomaisten osakkuus- ja tytäryhtiöiden liikevaihto tehdasteollisuuden alalla on paljon suurempi kuin vertailumaiden yritysten. Niiden liikevaihto oli huipussaan vuonna 2009 ja laski sen jälkeen, mikä viittaa siihen, että suomalaisten viejien lisäksi myöskään niiden ulkomaiset osakkuus- ja tytäryhtiöt eivät ole menestyneet yhtä hyvin viime vuosina. Lisäksi niiden työntekijämäärä ulkomailla laski vuosina 2007–2011 noin 10 prosenttia 337 000 työntekijään.

Kuvio 3.27: Paperi- ja elektroniikkateollisuuden liikevaihto (kotimaiset yritykset ja ulkomaiset osakkuus- ja tytäryhtiöt)

Suomi on erikoistumassa korkean teknologian tuotteiden sijasta hintavaihteluille alttiimpiin välituotteisiin, mikä tuo mukanaan uusia heikkouksia. Suomi on erikoistumassa yhä suuremmissa määrin keskittämään teknologian tuotteisiin, sillä tällaisten tavaroiden osuus Suomen viennistä nousi 35 prosentista 50 prosenttiin vuosina 2000–2011. Tämä kuvastaa korkean teknologian tuotteiden osuuden supistumista yli 20 prosentista alle 10 prosenttiin saman ajanjakson aikana. Suomen teknologinen konfiguraatio on näin ollen erkaantunut euroalueen konfiguraatiosta, mikä on seurausta tuotannon kansainvälistymisestä ja Suomen talouden integroitumisesta globaaleihin tuotantoketjuihin. Toisaalta tähän kaupan erikoistumiseen sisältyy riskkejä, sillä keskittämisen teknologian tavaroiden hintajousto on yleensä suurempi kuin korkean teknologian tuotantohyödykkeiden, minkä vuoksi talous on alttiimpi kilpailulle kehittyvien talouksien maista, joissa työvoimakustannukset ovat alhaisemmat.

Arvonlisäyksen osalta Suomen viennin tulokset olivat suhteellisen hyviä. Arvonlisäyksen kaupan tavoitteena on esittää kotimaisen sisällön arvo, jonka maat lisäävät vietyjen tavaroiden ja palvelujen arvoon.¹⁷ Suomi hyötyi suuremmasta

¹⁷ Arvonlisäys kertoo kauppatilastoissa myös siitä, missä määrin maa voi kilpailla muiden kanssa maailmanlaajuisen tuotannon liittyvissä toiminnoissa sen sijaan, että se kilpailisi viennin mukaan mitatulla tavaroiden valmistuksella. Viennin hyvä bruttoperusteinen indikaattori ei välttämättä osoita kilpailuetua tietyn tuotteen tuottamisessa ja saattaa peittää sen tosiseikan, että maa on ainoastaan erikoistunut kyseisen tuotteen

integroitumisesta globaaleihin arvoketjuihin, kuten sen viennin kotimaisen arvonlisäyksen kehitys osoittaa (ks. laatikko 2). Suomea koskevat saatavilla olevat tiedot osoittavat myös, että elektroniikka- ja paperiteollisuuden lisäksi myös muut perinteiset alat, kuten kemikaalit ja metallit, on jo integroitu hyvin globaaleihin arvoketjuihin. Globaaleihin arvoketjuihin integroituminen tuo kuitenkin mukanaan tuotannon suuremman volatilitiitin ja korkeat mukautuskustannukset, sillä toimialat optimoivat kustannuksia sijoittamalla tuotantoa eri maihin.¹⁸

loppukokoonpanoon, jolloin se tuo välituotepanokset ja luo vähemmän arvonlisäystä.

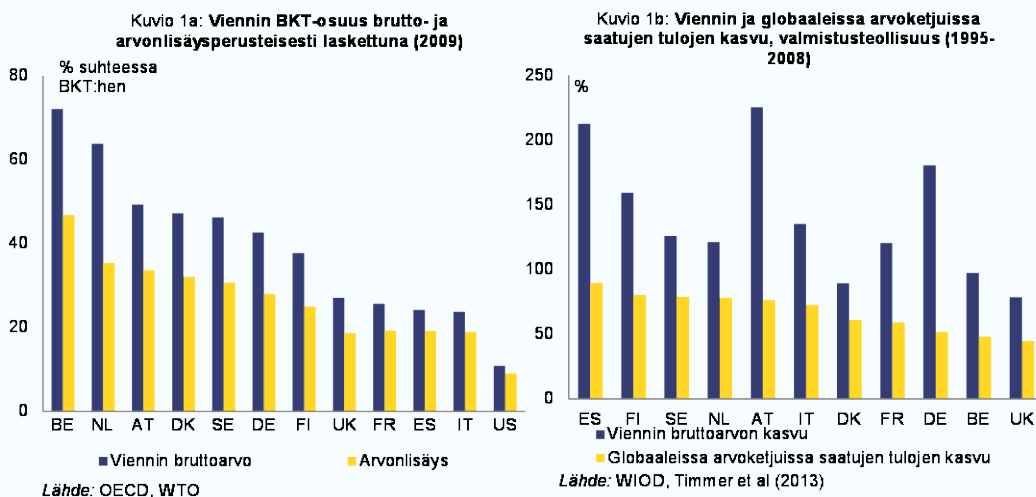
¹⁸ Muutokset maailmanlaajuisen teollisuustuotannon toiminnoissa eivät ole olleet neutraaleja eri tekijöiden suhteen, sillä pääomatulojen osuus kasvaa nopeammin kuin ansiotulot sekä kehittyneissä että kehittyvissä talouksissa (Timmer et al., 2013).

Laatikko 3.2: SUOMI GLOBAALEISSA ARVOKETJUISSA

Suomen tuotannon kasvava kansainvälistyminen näkyy välituotepanosten lisääntyvänä käyttönä teollisuudessa. Teollisuuden välituotteina käytettyjen panosten tuonti lisääntyi 34 prosentista 40 prosenttiin vuosina 2000–2010¹. Vastaavasti kotimaisten tuottajien tuottamien välituotepanosten käyttö laski 8 prosenttiyksikköä, kun taas kotimaisten markkinapalvelujen käyttö lisääntyi teollisuudessa 1½ prosenttiyksikköä viime vuosikymmenen aikana.

Tavallisissa kauppatilastoissa ei oteta huomioon, että talouksien välillä on yhä enemmän yhteyksiä kaikissa tuotantoketjun vaiheissa. Ne on suunniteltu pääasiassa esittämään lopputuotteiden kauppavirtoja, kun nykyisin välituotteet muodostavat tärkeimmän kaupan osatekijän². Jos välituotteet esimerkiksi ylittävät rajat useita kertoja eri tuotantovaiheissa, niiden arvo kasvaa keinotekoisesti perinteisissä kauppatilastoissa. Näitä vääristymiä oikaistaan mittaamalla kauppaa arvonlisäyksen perusteella.³

Kuviosta 1a ilmenee, että tuotannon segmentoituminen eri maihin luo kiilan viennin bruttoarvon ja vientiin sisällytetyn kotimaisen arvonlisäyksen välille. Viennin kotimainen arvonlisäys Suomessa vastaa suurelta osin vertailumaita ja on korkeampi kuin Belgiassa ja Alankomaissa (prosenttiosuutena viennistä)⁴. Kuviosta 1b ilmenee, että Saksan teollisuusvienti kasvoi 180 prosenttia vuosina 1995–2008, kun taas sen tulot teollisuuden globaaleissa arvoketjuissa kasvoivat ainoastaan 52 prosenttia saman ajanjakson aikana. Siitä ilmenee myös, että ennen kriisiä teollisuusvienti kasvoi Suomessa nopeammin kuin Saksassa ja Itävallassa arvonlisäyksen kasvun perusteella tarkasteltuna.⁵ Yhtä tärkeää on huomata, että lukujen mukaan palvelualan globaalien arvoketjujen työpaikkojen lisääntyminen kompensoi täysin teollisuuden globaalien arvoketjujen työpaikkojen vähenemisen Suomessa (24 prosentista 20 prosenttiin kokonaistyöllisyydestä vuosina 1995–2008).⁶

¹ Suomen vuosien 2000 ja 2010 panos-tuotostaulukoiden perusteella (Eurostat).

² Välituotepanosten osuus oli 56 prosenttia maailman tavarakaupasta ja 72 prosenttia palvelukaupasta (OECD, 2009).

³ OECD:n ja WTO:n TiVA-tietokanta sisältää tavaroiden ja palvelujen ulkomaankauppaa koskevia, arvonlisäysperusteisesti laadittuja tilastoja 40 maasta ja 18 sektorilta vuoteen 2009 asti.

⁴ Sitä vastoin vientiin sisältyvä ulkomainen arvonlisäys on noin kolmannes bruttovientiä Suomessa, mikä vastaa pitkälti muita kehittyneitä maita. Ulkomaisen arvonlisäyksen osuudet ovat suurempia sähkölaitteiden ja perusmetallien osalta (noin 50 %), jonka jälkeen tulevat kemikaalit, kivennäisaineet ja kuljetusvälineet (45 %).

⁵ Saksalaiset ja itävaltalaiset yritykset hyödynsivät ulkomaisia toimittajia ulkoistamalla suuremman osuuden tuotantoprosesseistaan, pääasiassa Keski- ja Itä-Eurooppaan.

⁶ Trendit olivat samanlaisia kaikissa Pohjoismaissa, kun taas Saksassa globaalien arvoketjujen työpaikkojen nettomäärä kasvoi merkittävästi. Sitä vastoin Ranskassa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Belgiassa oli laskua.

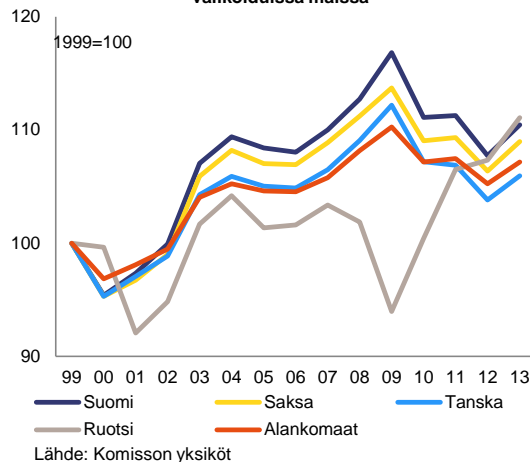
3.3. HINTA- JA KUSTANNUSKILPAILUKYKY

Edellisessä kohdassa olevassa analyysissä on korostunut se, että lisääntyvä erikoistuminen kustannusherkkiin välituotteisiin tekee hinta- ja kustannuskilpailuvyvystä keskeisen kysymyksen Suomen vientituloksen kannalta. Seuraavassa analysoidaan kustannuskilpailuvyvyn indikaattoreita vertaamalla niitä kehitykseen vertailumaissa ja arvioimalla, miten ne selittävät Suomen vientituloksen. Tämän jälkeen 3.3.2 jaksossa tutkitaan yksityiskohtaisemmin työvoimakustannuksia tarkastellen eri alojen yksikkötyökustannusten kehitystä, tuottavuutta ja hintoja sekä niiden vuorovaikutusta. Jäljempänä 3.3.3 jaksossa esitellään sellaisia valmistusteollisuuden kilpailukykyyn kohdistuvia hintapaineita, jotka koskevat muuta kuin palkkoja (kuten energiakustannukset, tuotantopanosten hinnat suljetuilla sektoreilla) sekä vaikutusta kannattavuuteen.

3.3.1. Nimellinen ja reaaliin efektiivinen valuuttakurssi

Suomen nimellinen efektiivinen valuuttakurssi ei voi selittää maan vaimeaa vientitulosta. Suomen nimellisen efektiivisen valuuttakurssin kehitys on suurelta osin samantapainen kuin muissa euroalueen jäsenvaltioissa, kuten Saksassa ja Alankomaissa, mutta Suomen osuus vientimarkkinoilla on supistunut eniten (kuvio 3.28). Kuten jo edellisessä perusteellisessa tarkastelussa todettiin, valuuttakurssien muutokset suhteessa Suomen tärkeimpiin kauppakumppaneihin, erityisesti Ruotsiin ja Venäjään, vahvistivat nimellisen efektiivisen valuuttakurssin arvonnousua lyhytaikaisesti vuonna 2009, mutta kokonaisvaikutus oli vähäinen ja suunta on tällä välin kääntynyt.

Kuvio 3.28: Nimellinen efektiivinen valuuttakurssi valikoiduissa maissa

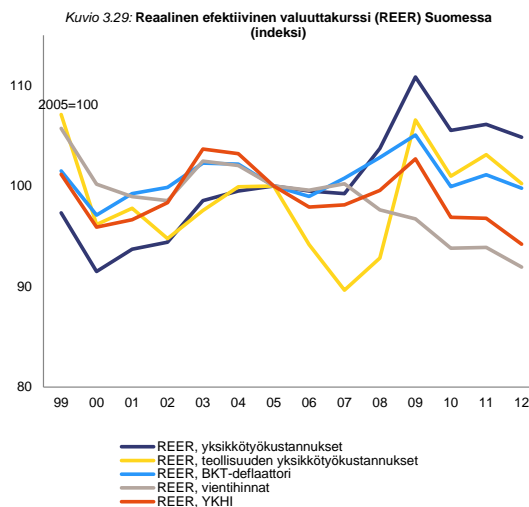
Lähde: Komission yksiköt

Suomen tavanomaisen reaaliin efektiivisen valuuttakurssin indikaattorit antavat ristiriitaisen kuvan. Suomen reaaliin efektiivinen valuuttakurssi, joka perustuu sekä kuluttajahintaindeksiin että yksikkötyökustannuksiin, seurasi suurelta osin euron ja Yhdysvaltain dollarin vaihtokurssin kehitystä. Koska Suomi on pieni, avoin talous, kuluttajahintaindeksiin perustuva reaaliin efektiivinen valuuttakurssi ei ehkä ole hyvä kilpailuvyvyn mittari Suomen kannalta, sillä ulkoinen hintakehitys vaikuttaa merkittävästi hintoihin. Koko talouden yksikkötyökustannuksiin perustuvan reaaliin efektiivisen valuuttakurssin kumuloitu vahvistuminen merkitsee Suomen kustannuskilpailuvyvyn heikentymistä noin 15 prosenttiyksiköllä vuosina 2000–2009, minkä jälkeen siinä on tapahtunut vaatimatonta, noin 5 prosenttiyksikön mukautus.¹⁹ Yksikkötyökustannusten dynamiikka vahvisti reaaliin efektiivisen valuuttakurssin kehitystä erityisesti vuosina 2008–2009, jolloin toimialakohtaiset palkkasopimukset johtivat

¹⁹ Darvas (2012) arvioi, että kiinteäpaineinen yksikkötyökustannuksiin perustuva reaaliin efektiivinen valuuttakurssi heikkeni Suomessa 2,5 % enemmän kuin tavanomainen yksikkötyökustannuksiin perustuva reaaliin efektiivinen valuuttakurssi (kumulatiivinen %-muutos vuosina 2008–2011). Tämä johtuu pääasiassa koostumusta koskevien muutosten vaikutuksesta keskimääräiseen tuottavuuteen, työvoimakustannuksiin ja yksikkötyökustannuksiin perustuvaan reaaliin efektiiviseen valuuttakurssiin, sillä alakohtaiset muutokset, kuten työvoiman alhaisen tuottavuuden väheneminen ja matalapalkkainen rakennusala voivat johtaa keskimääräisen työn tuottavuuden ja palkkojen kasvuun erityisesti silloin, kun pääomavaltaisuus vaihtelee eri aloilla.

suuriin palkankorotuksiin ja tuotanto laski nopeammin kuin työllisyys. Nämä yksikkötyökustannuksiin perustuvan reaalisen efektiivisen valuuttakurssin hinnannousut korvautuivat vain osittain vuonna 2010, ja sen jälkeen reaalin efektiivinen valuuttakurssi vakiintui. Yksikkötyökustannuksiin perustuva mittari osoittaa, että Suomen kustannuskilpailukyky heikkeni enemmän kuin muissa vertailumaissa. Saksassa nimellinen efektiivinen valuuttakurssi vahvistui samaan tapaan, mutta sen reaaliiseen efektiiviseen valuuttakurssiin kohdistuneen vaikutuksen vastapainona oli huomattavan maltillinen palkkakehitys ja suhteellisten yksikkötyökustannusten vähentyminen.

Laajempaan deflaattorikonaisuuteen perustuva reaalin efektiivisen valuuttakurssin vahvistuminen näyttää huomattavasti rajoitetummalta.²⁰ Erityisesti hintadeflatoitujen reaalisien efektiivisen valuuttakurssin indikaattorien perusteella tilanne ei ole heikentynyt vuoden 2007 jälkeen (kuvio 3.29).²¹ Kuvioista 3.30 ilmenee, että yksikkötyökustannuksilla ja vientihinnoilla deflatoitujen reaalisien efektiivisten valuuttakurssien välinen ero oli suurin Suomessa, mikä tarkoittaa sitä, että suomalaiset vientiyritykset ovat enenevästi kompensoineet hintakilpailukyyn vajausta mukauttamalla hintoja ja leikkaamalla voittomarginaaleja. Kuten jaksossa 3.3.3 todetaan, hintakilpailukyyn säilyttäminen lyhyellä aikavälillä voittomarginaaleja supistamalla leikkaa yritysten investointikykyä ja siten heikentää yleistä kilpailukykyä pitkällä aikavälillä ja lisää tuotannon ulkoistamista entisestään.

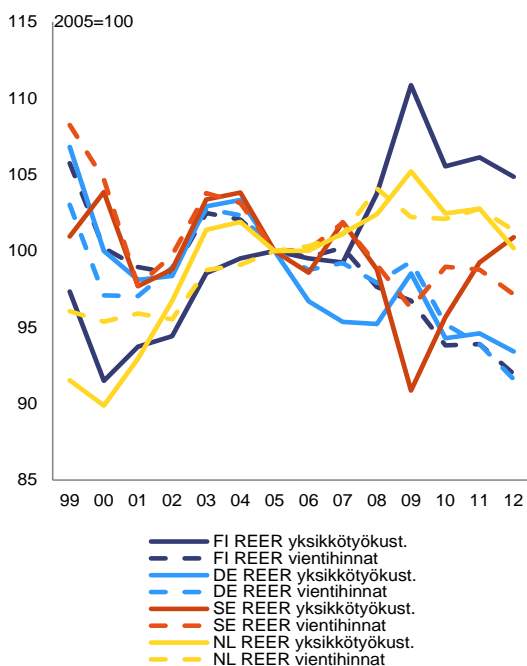

Lähde: Komission yksiköt

²⁰ Tämä vahvistuu myös tarkasteltaessa erilaisia reaalisien efektiivisen valuuttakurssin indikaattoreita (tukkuhintojen, KHI:n, yksikkötyökustannusten ja viennin yksikköarvojen perusteella) erikseen euroalueen sisäisen ja ulkoisen kaupan osalta Suomessa (Bayoumi ym., 2011).

²¹ YKHI:in ja yksikkötyökustannuksiin perustuviin reaaliisiin efektiivisiin valuuttakurssihin liittyy useita rajoituksia kilpailukykyä tarkasteltaessa, sillä ne kuvaavat kotimaassa myytyjen kulutushyödykkeiden suhteellisia hintoja, mukaan lukien verot ja tuontihinnat, tai viimeksi mainittujen osalta ne kuvaavat vain tiettyä osaa kustannuksista eli työvoimakustannuksia ja jättävät muut panoskustannukset ja voittomarginaalit huomiotta. Yhteistä kuluttajahintaindekseille, BKT-deflaattoreille ja tuottajahintaindekseille on se, että ne kattavat sekä kauppatavarat että muut tavarat, joiden hinnat voivat vaihdella ajan mittaan eri alojen tuottavuuden kasvun mukaan.

Kuvio 3.30: Yksikkötyökustannuksiin ja vientihintoihin perustuva reaalin efektiivinen valuuttakurssi (REER valikoiduissa maissa) (indeksi)

Lähde: Komission yksiköt

Vaihtoehtoisten reaaliiseen efektiiviseen valuuttakurssiin perustuvien indikaattorien mukaan kilpailukyky ei ole puutteellinen. Koska maailmanlaajuisilla toimitusketjuilla ja yhteistuotannolla on entistä tärkeämpi asema, tavaroiden suhteellisten hintojen muutokset eivät ole yhtä herkkiä tuotannontekijöiden hintojen muutoksille. Näin ollen saattaa olla, että tavanomaiset reaaliset efektiiviset valuuttakurssit eivät sovi kovin hyvin hintakilpailukyvyyn arviointiin, kun viennissä käytetään entistä enemmän tuontitavaroita. Sekä tehtäväperustainen reaalin efektiivinen valuuttakurssi²² että tuoteperustainen reaalin efektiivinen valuuttakurssi²³ osoittavat, että Suomeen

²² Tehtäväperustainen reaalin efektiivinen valuuttakurssi (Bems & Johnson, 2012) kuvaa maan eri tuotannontekijöiden kokonaiskustannuskilpailukykyä. Maat kilpailevat arvonnalisäyksen (tehtävät), eivät tuotteiden, tarjoamisessa. Menetelmässä käytetään tietoja arvonnalisäyksen kahdenvälisestä ulkomaankaupasta. Näiden tietojen avulla määritellään painot ja BKT-deflaattorit, joiden avulla mitataan relativisten hintojen muutokset. Painot ja deflaattorit kattavat sekä pääoma- että työvoimakustannukset.

²³ Tuoteperustainen reaalin efektiivinen valuuttakurssi (Bayoumi ym., 2013) kuvaa ulkoistamisen vaikutusta

kohdistuva kilpailukykyhaaste ei ole ollenkaan niin vakava kuin mitä kustannuspohjaiset indikaattorit osoittavat (kuviot 3.31). Yleisesti ottaen voitaisiin myös todeta, että reaaliisten efektiivisten valuuttakurssien arvonnousut ja arvonalennukset ovat lievempiä, kun ulkoistaminen otetaan huomioon. Suomen tehtäväperustainen reaalin efektiivinen valuuttakurssi viittaa jopa pieneen kilpailukyvyyn parantumiseen, sillä sen osallistuminen globaaleihin arvoketjuihin on auttanut kompensoimaan kotimaisten kustannusten kasvun vaikutukset, eikä sen kilpailukyky ole kärsinyt nousevan talouden maista (joissa on nopeampi inflaatio) tuotujen tuotannontekijöiden kustannusten noususta.

kotimaan hintainflaation vaikutusten korvaamisessa ottamalla huomioon välituotepainosten kustannusmuutokset. Menetelmässä painot muodostetaan BKT-deflaattoreilla, joilla mitataan muutoksia suhteellisissa hinnoissa, kahdenvälisessä bruttokaupassa ja avoimen sektorin tuottaman arvonnalisäyksen ulkomaisessa/kotimaisessa osuudessa.

Laatikko 3.3: VIENNIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Käyttäen neljännesvuosiaineistoa vuosilta 1995–2012 Suomen vientivolyymiä selitetään yksikkötyökustannuksiin perustuvalla reaalisella efektiivisellä valuuttakurssin indikaattorilla ja ulkoisella kysynnällä, joka on laskettu kauppapainoin painotettuna tuontina Suomen päävientimarkkinoilla. Estimointi perustuu ensimmäisessä vaiheessa virheenkorjausmalliin ja (logaritmoitujen) muuttujien pitkän aikavälin yhteisintegraatioon. Toisessa vaiheessa lyhyen aikavälin joustot estimoidaan muuttujien perättäisten erotusten ja virheenkorjausmallin virhetermin avulla. Estimoitujen kertoimien etumerkit ulkoiselle kysynnälle ja valuuttakurssi-indikaattorille ovat talusteorian mukaisia.

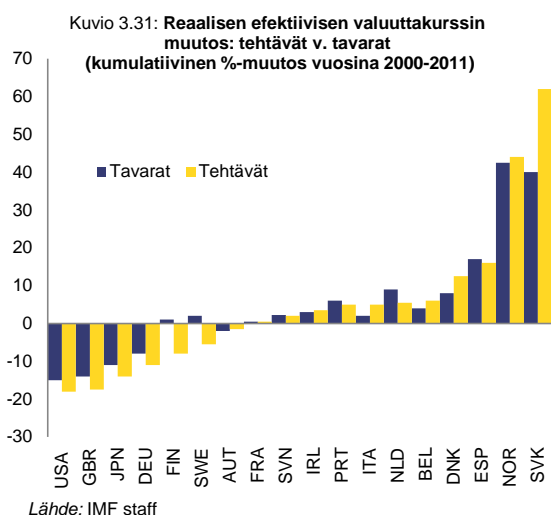
Tulosten mukaan (taulukko 1) i) Suomen ulkoisen kysynnän 1 prosentin lisäykseen liittyy viennin noin 0,7 prosentin lisäys lyhyellä aikavälillä ja 1 prosentin lisäys pitkällä aikavälillä, ii) Suomen reaalisella efektiivisellä valuuttakurssin 1 prosentin lisäykseen (vahvistumiseen) liittyy viennin noin 0,1 prosentin väheneminen pitkällä aikavälillä, kun taas lyhyellä aikavälillä valuuttakurssin vaikutus vientiin ei ole tilastollisesti merkittävä.

Taulukko 1:**Suomen vientiyhtälöä koskevat laskelmat**

Pitkän aikavälin joustot		Lyhyen aikavälin joustot			
Ulkomainen kysyntä	REER	Ulkomainen kysyntä	REER	Selitysaste	
	0,67*	-0,15*	1,04**	-0,31	0,57

** merkittävä 1 prosentin merkitsevyytasolla, * merkittävä 5 prosentin merkitsevyytasolla

Lähde: Komission yksiköt

Reaaliseen efektiiviseen valuuttakurssiin perustuvat indikaattorit eivät näytä olevan tärkeimpiä muutoksen vetureita Suomen viennissä. Laatikossa 3 todetaan, että ulkomaisen kysynnän dynamiikka on suurin syy viennin vaihteluihin, kun taas Suomen reaalisella efektiivisellä valuuttakurssi selittää noin

15 prosenttia pitkän aikavälin muutoksista.²⁴ Vaikka näyttääkin siltä, että yksikkötyöperustaisella reaalisella efektiivisellä valuuttakurssilla ei ole merkittävää välitöntä vaikutusta viennin dynamiikkaan, palkankorotukset vaikuttavat kannattavuuteen ja siten myös investointeihin.

3.3.2. Työvoimakustannukset

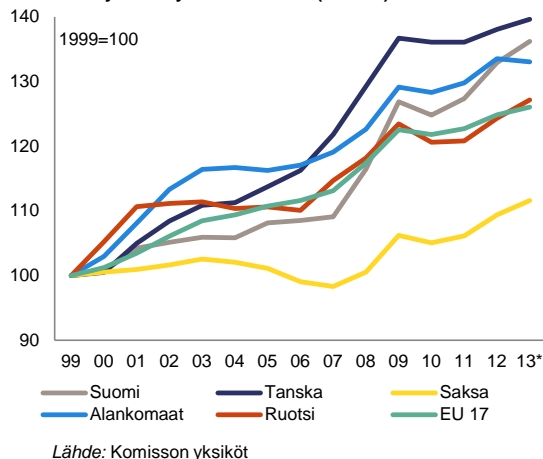
Kustannuskilpailukyvyen heikkeneminen johtuu suurelta osin hintojen noususta ja tuottavuuteen suhteutetuista palkoista suljetulla sektorilla. Tässä jaksossa esitetyn analyysin mukaan koko talouden kattava yksikkötyökustannusten kehitys kätkee suuria eroja avoimen ja suljetun sektorin

²⁴ Rodriguez ym. (2012) arvioivat kymmenen kehittyneen talouden vientiyhtälöitä käyttäen reaalisia efektiivisiä valuuttakursseja, jotka perustuvat yksikkötyökustannuksiin, teollisuuden palkkoihin ja BKT-deflaattoreihin. Tulokset osoittavat, että vaikka suhteellisiin hintoihin perustuvien kilpailukyviindikaattorien ja viennin välillä vallitsi pitkäaikainen suhde, reaaliset efektiiviset valuuttakurssit selittivät useimmissa tapauksissa selvästi alle 10 % yksittäisen viennin vaihteluista, mutta maailmankauppa on muuttuja, joka parhaiten selittää viennin kehityksen (noin 80 %, ja loput selittää viennin aiempi kehitys).

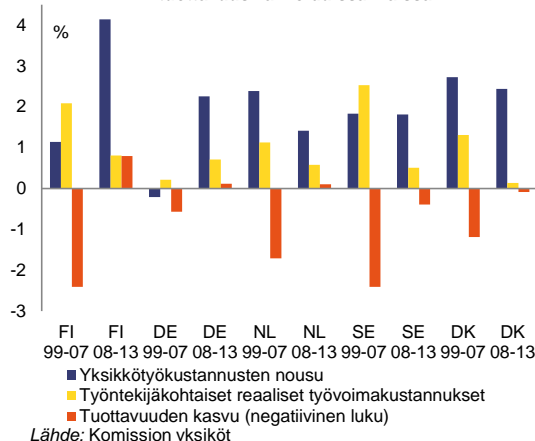
yksikkötyökustannusten välillä. Yksikkötyökustannusten dynamiikka näyttää olevan Suomessa suurempi kuin vastaavissa talouksissa, mutta ero ei ole yhtä selvä valmistusteollisuudessa, vaikka se onkin selvempi suljetuilla sektoreilla, mikä johtaa myös korkeampiin kokonaishintatasoihin. Elektroniikkateollisuuden hintavaikutusten vuoksi näyttää myös siltä, että valmistusteollisuuden yksikkötyökustannukset antavat suotuisamman kuvan kuin työvoimakustannukset suhteessa tuotannon arvoon. Tämän kehityksen vuoksi työmarkkinaosapuolten sopimus palkkojen nousun hillitsemisestä on hyvä merkki, mutta kertyneen kilpailukyvyn vajeen korjaaminen kokonaan vie aikaa.

Suomen vientimarkkinaosuuksien menetykset menevät päällekkäin yksikkötyökustannusten nousun kanssa vuodesta 2009 alkaen. Suomen talouden yksikkötyökustannukset kasvoivat vuoteen 2008 asti hitaammin kuin vastaavissa talouksissa ja euroalueella yleisesti tarkasteltuna, jos ei oteta huomioon Saksaa sen pitkäaikaisen maltillisen palkkakehityksen vuoksi (kuvio 3.32). Työntekijäkohtainen reaali-palkka kasvoi keskimäärin 2,1 prosenttia vuodessa vuosina 1999–2007. Vain Ruotsissa kasvuluvut olivat samantapaisia, mutta Suomessa myös tuottavuus kasvoi nopeammin (kuvio 3.33). Huolimatta suhteellisen maltillisista yksikkötyökustannuksista ennen finanssikriisiä Suomen kaupan suorituskyky oli muuta aluetta heikompi, mikä korostaa työvoimakustannusten epäselvää merkitystä kilpailukyvyn mittaamisessa. Yksikkötyökustannukset ovat Suomessa kuitenkin nousseet vuodesta 2008 nopeammin palkkojen voimakkaamman kasvun sekä tuottavuuden negatiivisen kehityksen ja vientimarkkinaosuuksien menetyksen seurauksena.

Kuvio 3.32: Valikoitujen maiden yksikkötyökustannukset (indeksi)

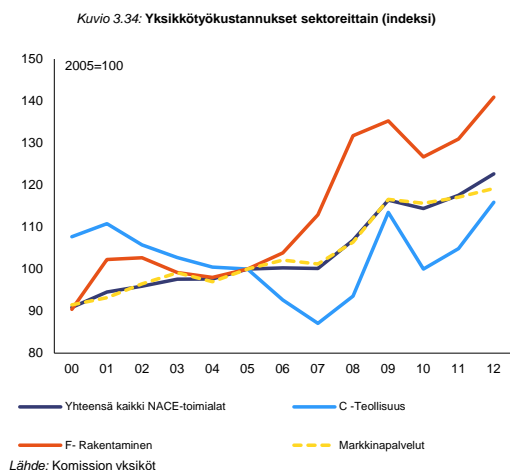

Kuvio 3.33: Keskimääräiset yksikkötyökustannukset, reaali-palkat ja tuottavuus valikoiduissa maissa

Alakohtainen yksikkötyökustannusten kehitys osoittaa työvoimakustannusten kasvavan tasaisesti suljetuilla sektoreilla ja maltillisesti avoimilla sektoreilla. Avoimen ja suljetun sektorin yksikkötyökustannusten suuret erot ovat muistutus siitä, että kokonaisyksikkötyökustannuksia ei pitäisi käyttää viennin kilpailukyvyn indikaattorina (kuvio 3.34). Työvoimakustannukset kasvoivat Suomessa keskimäärin samaa vauhtia sekä avoimella että suljetulla sektorilla vuoteen 2008 asti, kun taas tuottavuuden kasvu valmistusteollisuudessa oli huomattavasti nopeampaa kuin niillä aloilla, jotka ovat enemmän suojassa kansainväliseltä kilpailulta, kuten palvelu- ja rakennusalat. Vuoden 2008 jälkeen työvoimakustannusten kasvu hidastui useimmilla aloilla, mutta kustannukset kasvoivat edelleen nopeammin suljetuilla sektoreilla. Vaikka

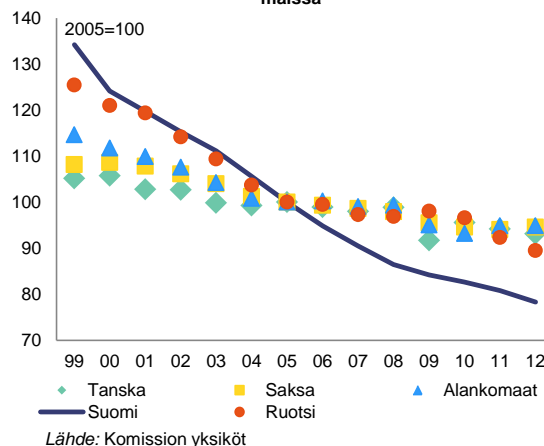
yksikkötyökustannusten dynamiikka näyttää olevan Suomessa suurempi kuin vastaavissa talouksissa, ero ei ole yhtä selvä valmistusteollisuudessa, mutta se on selvempi suljetuilla sektoreilla.

Yksikkötyökustannusten nousu liittyy läheisesti hintojen nousuun Suomen suljetulla sektorilla.

Vaihtoehtoinen yksikkötyökustannusten erittely osoittaa, että kustannuskilpailuvyyn heikkeneminen johtuu enimmäkseen hintojen noususta suljetulla sektorilla, mikä voi vaikuttaa avoimeen sektoriin ainoastaan välillisesti tuotantopanosten hintojen noustessa ja palkankorotuksiin kohdistuvan paineen kasvaessa työvoimapolun takia työmarkkinoilla (ks. laatikko 4). Yleisemmin tarkasteltuna avoimen sektorin hinnat suhteessa suljetun sektorin hintoihin supistuivat merkittävästi ajan mittaan, ja suhde oli Suomessa pienin vertailumaihin verrattuna (kuvio 3.35). Ennen finanssikriisiä palkkojen osuuden negatiivinen vaikutus Suomen valmistusteollisuuden yksikkötyökustannuksiin (–0,8 % vuodessa) korjautui vielä negatiivisemmilla hinnanmuutoksilla (–2,4 % vuodessa), mikä osoittaa, että yritysten hintoihin siirtämä osuus on ollut kustannussäästöjä suurempi, mikä on supistanut niiden voittomarginaaleja. Tämä kehitys osoittaa, että Suomen hintakilpailuvyyn heikkeneminen on ollut rajallista avoimella sektorilla, kun viejät ovat yleensä ulkosyntyisten kansainvälisten hintojen hinnanottajia ja pysyvät suhteellisen suojassa kotimaiseen kysyntään perustuneelta hintojen nousulta.

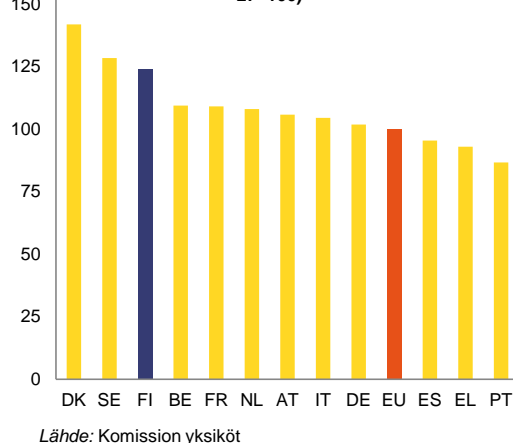
Kuvio 3.35: Avoimien sektorien bruttoarvonlisäyksen hintaindeksi valikoiduissa maissa

Heikko kilpailupaine suljetuilla sektoreilla johtaa korkeisiin hintoihin, mikä pahentaa ulkoisen kilpailuvyyn heikkenemistä.

Suomen hintataso on yksi euroalueen korkeimpia (ks. kuvio 3.36). Tämä taso vastaa suljetun sektorin (työvoimavaltainen) korkeita hintoja verrattuna avoimen sektorin (pääomavaltainen) hintoihin, jotka ovat usein samanlaisia eri maissa tavaroiden vapaan kaupan ansiosta. Jos epävakaita energian hintoja ja kausiluonteisia elintarvikehintoja ei oteta huomioon, Suomi pärjää naapureitaan ja euroaluetta keskimäärin huonommin, kun mittarina on pohjainflaatio. Tämä kuvastaa suhteellisen heikkoja kilpailupaineita. Kasvava kilpailu saattaisi alentaa suomalaisten yritysten tuotantokustannuksia ja katteita, mikä johtaisi alempaan hintatasoon.

Kuvio 3.36: Kotitalouksien loppukulutuksen hintatasot valikoiduissa maissa (2012, EU-27=100)

Laatikko 3.4: YKSIKKÖTYÖKUSTANNUSTEN ERITTELY KUSTANNUS- JA HINTATEKIJÖIHIN

Vaikka perinteisessä yksikkötyökustannustekijöiden erittelyssä selvitetään nimellispalkkojen ja työn tuottavuuden muutokset, vaihtoehdoissa lähestymistavassa (Felipe ja Kumar (2011)) eritellään yksikkötyökustannukset seuraavasti: kustannuskilpailukytekijä – työvoiman osuus nimellisestä arvonlisäyksestä; hintakilpailukytekijä – arvonlisäyksen hinta.

Taulukosta 1 selviää kunkin yksikkötyökustannustekijän keskimääräinen vuotuinen kasvuvauhti vuosina 1999–2007 ja 2008–2012 päätoimialoittain. Yksikkötyökustannusten kasvu molempina kausina johtuu ensi sijassa hintakehityksestä kaikissa alueen maissa, mutta suurin vaikuttava tekijä on arvonlisäyksen hintakehitys suljetulla sektorilla. Koko viime vuosikymmenen ajan arvonlisäyksen hintakehityksen erot avoimella ja suljetulla sektorilla olivat Suomessa huomattavasti suuremmat kuin naapuritalouksissa. Vuotuinen hintojen nousu oli merkittävä rakentamisessa, ammatillisessa ja tukitoiminnassa sekä julkisessa hallinnossa (sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut mukaan lukien), kun taas valmistusteollisuuden arvonlisäyksen hinnat laskivat Suomessa eniten vertailumaihin verrattuna (keskimäärin –1,7 % vuodessa vuosina 1999–2012; vertailumaista vain Ruotsissa hinnat laskivat (keskimäärin –1,3 % vuodessa). Näin ollen yksikkötyökustannusten lisäys ei välttämättä tarkoita vientikilpailuvyyn heikkenemistä, vaan voi olla osoitus vahvasta kotimaisesta kysynnästä ennen finanssikiiriä. Sitä vastoin palkansaajakorvausten osuus nimellisestä kokonaisarvonlisäyksestä pysyi alueella melko vakaana kaudella 1999–2007 lukuun ottamatta Saksaa, jossa maltillisella palkkakehityksellä oli merkittävä myönteinen vaikutus yritysten kannattavuuteen. Analyysi osoittaa myös, että Suomen vuoden 2008 jälkeiset avoimen sektorin korkeammat yksikkötyökustannukset johtuvat ensi sijassa valmistusteollisuuden huomattavasti alhaisemmasta arvonlisäyksestä (–30,6 % vuosina 2008–2012) eivätkä palkankorotuksista.

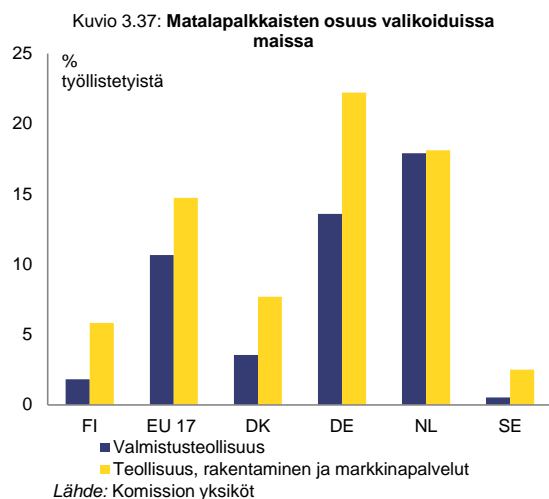
Taulukko 1:

Yksikkötyökustannusten vuosimuutosten tekijät (palkansaajakorvausten osuus ja arvonlisäyksen hinnat) sektoreittain valikoiduissa maissa

Palkansaajakorvausten osuus arvonlisäyksestä	Tanska		Saksa		Alankomaat		Suomi		Ruotsi	
	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12
Yhteensä - Kaikki NACE-toimialat	0,3	-0,2	-1,1	1,1	-0,5	0,8	-0,2	2,2	0,2	0,0
Teollisuus	0,2	0,8	-1,8	0,8	-1,3	0,7	-0,8	7,5	-0,2	0,9
Rakentaminen	1,0	0,5	-1,1	-1,4	-1,6	1,9	-0,8	3,1	-0,5	2,0
Tukku- ja vähittäiskauppa, kuljetus, majoitus	0,2	0,6	-1,4	3,0	-0,1	2,4	0,1	1,2	-0,7	0,6
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	0,0	-4,1	2,6	0,3	1,3	-6,9	-1,2	7,9	4,4	-4,0
Kiinteistöalan toiminta	3,6	-1,3	-2,2	-0,7	0,9	7,4	-0,3	-0,7	3,3	-0,1
Ammatillinen toiminta, hallinto- ja tukipalvelutoiminta	1,6	-1,4	0,8	5,0	0,1	2,0	0,1	1,3	-0,2	1,0
Julkinen hallinto ja palvelut	0,2	0,1	-0,6	0,0	-0,2	-0,4	-0,1	0,0	-0,1	-1,0
Arvonlisäyksen hinnat	Tanska		Saksa		Alankomaat		Suomi		Ruotsi	
	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12
Yhteensä - Kaikki NACE-toimialat	2,7	2,7	0,5	1,1	2,9	1,1	1,6	2,1	1,7	1,7
Teollisuus	1,5	-0,9	-0,2	1,1	1,0	0,8	-2,4	-0,6	-1,8	-0,6
Rakentaminen	4,6	1,2	1,5	3,9	5,2	1,8	5,3	1,6	5,7	4,7
Tukku- ja vähittäiskauppa, kuljetus, majoitus	2,1	2,9	0,0	0,3	1,0	0,2	1,0	1,8	1,7	1,4
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	-1,7	7,3	0,9	-0,4	1,3	10,0	3,4	-1,0	-2,2	3,0
Kiinteistöalan toiminta	4,2	2,7	0,8	0,9	4,5	-5,4	3,5	3,8	3,0	1,5
Ammatillinen toiminta, hallinto- ja tukipalvelutoiminta	4,7	2,2	0,9	1,2	4,1	0,9	5,2	3,9	3,2	1,6
Julkinen hallinto ja palvelut	3,3	3,1	1,2	1,9	4,6	1,7	5,4	5,1	4,9	2,8
Yksikkötyökustannukset	Tanska		Saksa		Alankomaat		Suomi		Ruotsi	
	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12	1999-07	2008-12
Yhteensä - Kaikki NACE-toimialat	3,0	2,5	-0,6	2,3	2,4	1,9	1,3	4,3	1,9	1,7
Teollisuus	1,7	-0,1	-2,0	2,0	-0,3	1,4	-3,2	6,9	-2,0	0,3
Rakentaminen	5,6	1,6	0,3	2,5	3,6	3,6	4,5	4,7	5,2	6,7
Tukku- ja vähittäiskauppa, kuljetus, majoitus	2,3	3,5	-1,4	3,3	0,8	2,6	1,1	3,0	1,0	2,0
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	-1,6	3,3	3,5	-0,1	2,5	3,1	2,1	6,9	2,2	-1,0
Kiinteistöalan toiminta	7,8	1,4	-1,4	0,2	5,4	1,9	3,3	3,1	6,2	1,4
Ammatillinen toiminta, hallinto- ja tukipalvelutoiminta	6,3	0,8	1,7	6,2	4,2	2,9	5,3	5,2	3,0	2,6
Julkinen hallinto ja palvelut	3,4	3,2	0,6	1,9	4,3	1,4	5,3	5,1	4,8	1,8

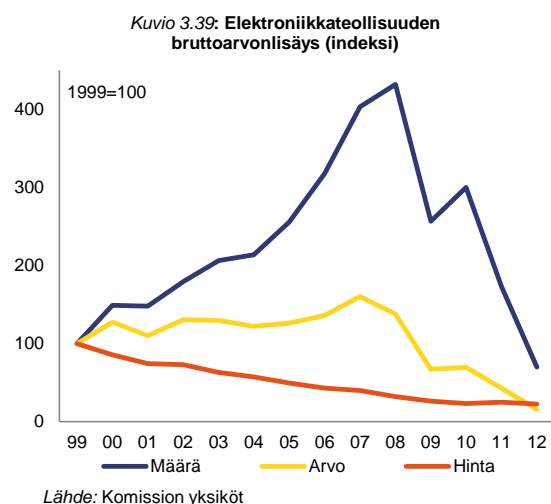
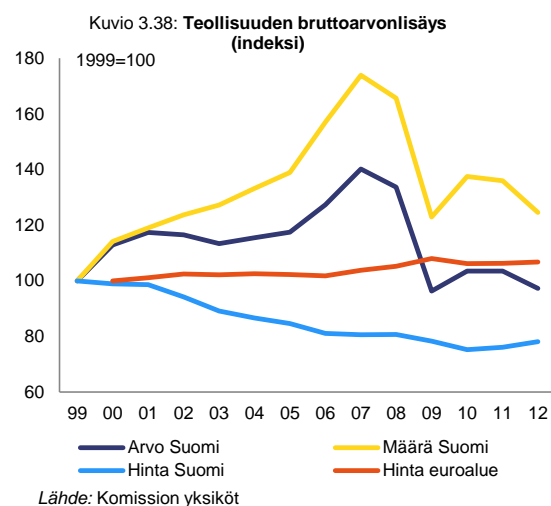
Lähde: Komission yksiköt

Palkkojen vähäinen hajonta voi edistää korkeaa hintatasoa Suomessa. Tasavertaisempi palkkajakauma (ts. palkkojen pienempi hajonta) tarkoittaa yleensä, että työntekijöiden pätevyystaso on vähemmän eriytynyt ja siihen näyttää liittyvän korkeammat hinnat. Sekä Suomessa että Ruotsissa matalapalkkaisten työntekijöiden osuus on hyvin pieni (kuvio 3.37), mikä yhdessä matalan taitotason työntekijöiden suhteellisen korkean työttömyyden kanssa merkitsee matalan taitotason palvelujen korkeita hintoja. Palkkojen pienemmällä hajonnalla voisi olla myös kielteinen vaikutus ammattitaitoisten työntekijöiden tuottavuuteen, ja yhdessä julkisen sektorin parempien työehtojen kanssa se saattaa estää ammattitaitoisia työntekijöitä hakeutumasta yksityisen sektorin palvelukseen (Mahy ym., 2011).

Elektroniikkateollisuuden hintavaikutukset vääristävät valmistusteollisuuden yksikkötyökustannusten kehitystä. Yksikkötyökustannuksiin perustuvia valmistusteollisuuden kilpailukykytoimenpiteitä on melko vaikea tulkita, kun otetaan huomioon teollisuusrakenteiden merkittävät erot eri maissa tai vaihtelut alakohtaisissa hinnoissa. Valmistusteollisuuden nimellinen arvonlisäys on vähitellen laskenut suhteessa tuotantomäärään, mikä johtuu lähinnä Suomen teollisuushintojen heikosta kehityksestä. Kuviosta 3.38 ilmenee, että Suomen valmistusteollisuuden hinnat ovat supistuneet 20 prosenttia vuodesta 2000 alkaen, kun ne ovat marginaalisesti nousseet euroalueella. Sen vuoksi Suomen valmistusteollisuuden

arvonlisäys on edelleen alle vuoden 1999 tason. Tämä tilanne on ainutlaatuinen verrattuna vertailumaihin. Kun otetaan huomioon elektroniikkateollisuuden paino Suomen teollisuudessa, tämän teollisuudenalan hintakehityksellä on erityisen suuri vaikutus koko valmistusteollisuuteen (ks. kuvio 3.39). Tämän seurauksena valmistusteollisuuden yksikkötyökustannukset supistuivat Suomessa vuoteen 2008 asti. Tämä johtui ilmeisesti suuremmasta kokonaistuotannosta ja tuottavuuden kasvusta hintojen laskiessa.

Laatikko 3.5: SUOMEN UUSI TYÖMARKKINASOPIMUS

Palkkaratkaisuista neuvottelevat Suomessa työmarkkinaosapuolet, ja hallituksella on vain toissijainen rooli. Hallitus voi vain neuvoa, tehdä tutkimuksia ja tarjota joitain kannustimia halutun sopimuksen saavuttamiseksi. Ei ole myöskään minkäänlaista oikeudellista kehystä siitä, kuinka ja millä tasolla (keskusvai alakohtaisella tasolla) sopimus olisi tehtävä. Keskeiset työmarkkinaosapuolet tekivät elokuussa 2013 alustavan työllisyys- ja kasvusopimuksen, joka tuli voimaan lokakuussa 2013. Palkkojen lisäksi siinä käsitellään verotukseen liittyviä kysymyksiä ja esitetään suunta kohti eläkeuudistusta.

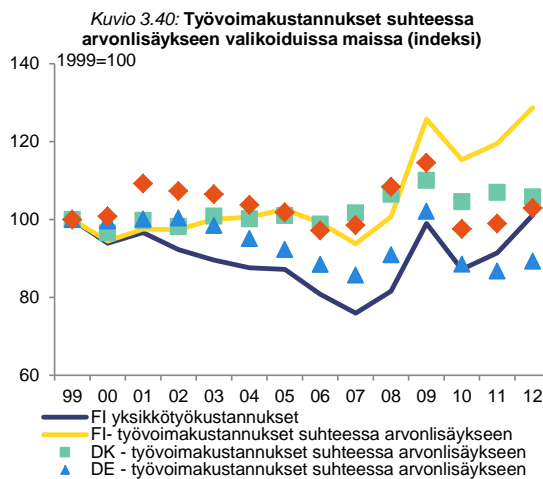
Sopimuksessa esitetään huomattavan maltillinen palkkaratkaisu ainakin vuosiksi 2014–2015. Ensimmäinen sovittu palkankorotus (20 euroa kuukaudessa peruspalkasta riippumatta) on tarkoitus panna täytäntöön vuoden 2014 puolivälissä. Toinen sovittu palkankorotus, joka on 0,4 prosenttia peruspalkasta, tulee voimaan 12 kuukauden kuluttua ensimmäisestä korotuksesta. Molempia korotuksia sovelletaan talouden kaikilla sektoreilla, mukaan lukien julkishallinto. Palkankorotusten arvioitu vaikutus työntekijää kohden, mukaan lukien palkkaliukuma, on 1,4 prosenttia molempina vuosina. Tämä poikkeaa edellisen puitesopimuksen mukaisesta 3,5 prosentin korotuksesta vuonna 2012 ja 2,4 prosentin korotuksesta vuonna 2013 (arvioita). Työmarkkinaosapuolet sopivat myös kokoontuvansa kesäkuussa 2015 tarkastelemaan yleistä talouden tilannetta, rakenneuudistusten täytäntöönpanoa, työmarkkinatilannetta, vientiä ja kilpailukykyä ja muita tekijöitä. Sopimusta voidaan jatkaa kahdella vuodella, jos siitä sovitaan viimeistään kesäkuussa 2015.

Reaalipalkkoihin kohdistuvan vaikutuksen vähentämiseksi työntekijöiden työttömyysvakuutusmaksua alennetaan 0,6 prosentista 0,5 prosenttiin vuonna 2014. Työntekijöiden eläkemaksu nousee kuitenkin aikaisempien sopimusten mukaisesti (22,8 % vuonna 2013, 23,6 % vuonna 2014, 24,0 % vuonna 2015 ja 24,4 % vuonna 2016). Lisäksi on sovittu lyhytaikaisten työsopimusten tekemisen helpottamisesta.

Työmarkkinaosapuolet katsoivat, että nykyisen työehtosopimusjärjestelmän vaikuttavuutta on aiheellista tarkistaa vuoden 2014 loppuun mennessä. Tarkistuksessa keskitytään erityisesti työehtosopimusten sitovuuteen ja niiden noudattamiseen sekä eri osapuolten seuraamuksiin, jos sopimusta rikotaan. Sen yhteydessä arvioidaan keinoja parantaa sovittelujärjestelmää ja riitojenratkaisumenettelyä ja toteuttaa palkankorotukset aloilla, jotka eivät kuulu sopimuksen piiriin.

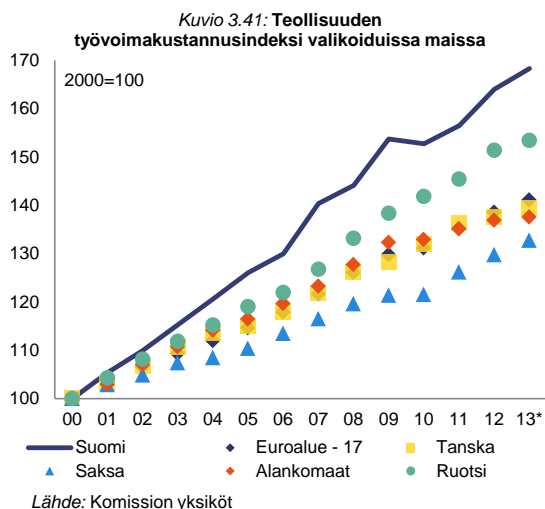
Valmistusteollisuuden yksikkötyökustannukset antavat suotuisamman kuvan kuin työvoimakustannukset suhteessa tuotannon arvoon.²⁵ Mitattuna suhteessa tuotannon arvoon, jotta voidaan ottaa huomioon kustannusrakenne ja kannattavuusolosuhteet, joissa valmistusyrietykset toimivat, työvoimakustannukset pysyivät Suomessa vakaina ennen finanssikriisiä, ja ainoastaan Ruotsin työvoimakustannukset olivat korkeammat (kuvio 3.40). Vuoden 2008 jälkeen työvoimakustannusindikaattori kasvoi voimakkaasti (yli 25 % vuosina 2008–2012) ja oli alueen korkein. Lisäksi näyttää siltä, että valmistusteollisuuden työvoimakustannusindeksi vahvistaa tämän suuntauksen²⁶ niin, että Suomen

työvoimakustannukset olivat yli 25 prosenttiyksikköä suuremmat kuin euroalueen keskiarvo vuodesta 2000 vuoden 2013 kolmanteen neljännekseen asti (kuvio 3.41).

²⁵ Koska yksikkötyökustannusindikaattori perustuu tuotantomääriin, se ei kuitenkaan kuvasta tuotannon arvon alenemista valmistusteollisuuden vientihintojen laskun vuoksi.

²⁶ Työvoimakustannusindeksi mittaa muutosta keskimääräisissä työvoimakustannuksissa tehtyä työtä kohti (Eurostat).

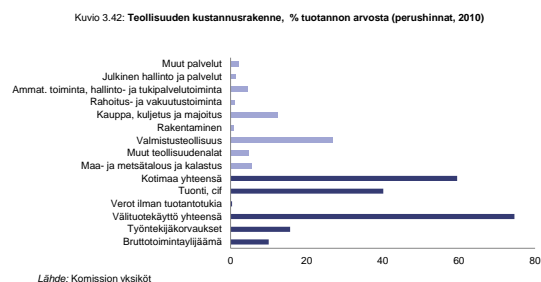

Uudesta työmarkkinasopimuksesta voi tulla Suomessa tärkeä askel kustannuskilpailukyyn palauttamiseksi. Lokakuussa 2013 voimaan tullessa kaksivuotisessa kolmikantasopimuksessa palkankorotukset ovat maltillisia (ks. laatikko 5). Palkansääjäläisten kasvun ennustetaan hidastuvan nykyisestä 2,4 prosentista noin 1,6 prosenttiin vuosina 2014–2015. Syksyn talousennusteen mukaan sopimus hidastaa yksikkötyökustannusten kasvun 0,4 prosenttiin vuonna 2015, kun vuonna 2012 kasvu oli 3,7 prosenttia. Tuottavuuden odotetaan kasvavan 1,3 prosenttia. Tämänhetkinen palkanmuodostus merkitsee kuitenkin sitä, että teollisuusaloihin, joilla tuottavuuden kasvu on keskimääräistä alhaisempi, saattaa kohdistua painetta työvoimakustannusten suhteellisesti suuremman kasvun vuoksi. Palkkaratkaisuissa ei nimenomaisesti oteta huomioon alakohtaista tuottavuuden kasvua työvoimakustannusten nousun hillitsemiseksi. Lisäksi palkkaratkaisujen tämänhetkinen 25 kuukauden voimassaoloaika saattaa olla melko pitkä, kun otetaan huomioon tarve mukautua taloussuhdanteita ja kilpailukykyä koskevissa olosuhteissa tapahtuviin odottamattomiin muutoksiin. Sen vuoksi palkkaneuvottelujärjestelmän tehokkuutta pitäisi tarkistaa. Koska vuosien 2008–2009 palkankorotuksista päätettiin juuri ennen finanssikriisiä, voi kestää vuosia ennen kuin Suomi pystyy palauttamaan kustannuskilpailukyyn suhteessa kauppakumppaneihin.

3.3.3. Muut kustannustekijät ja voittomarginaalit

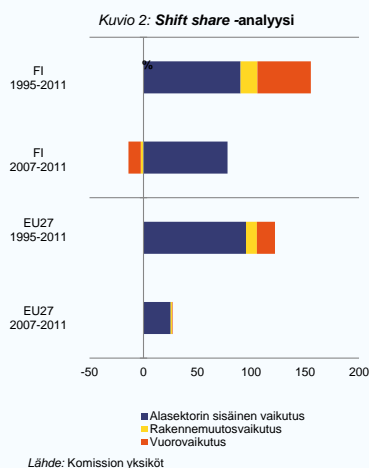
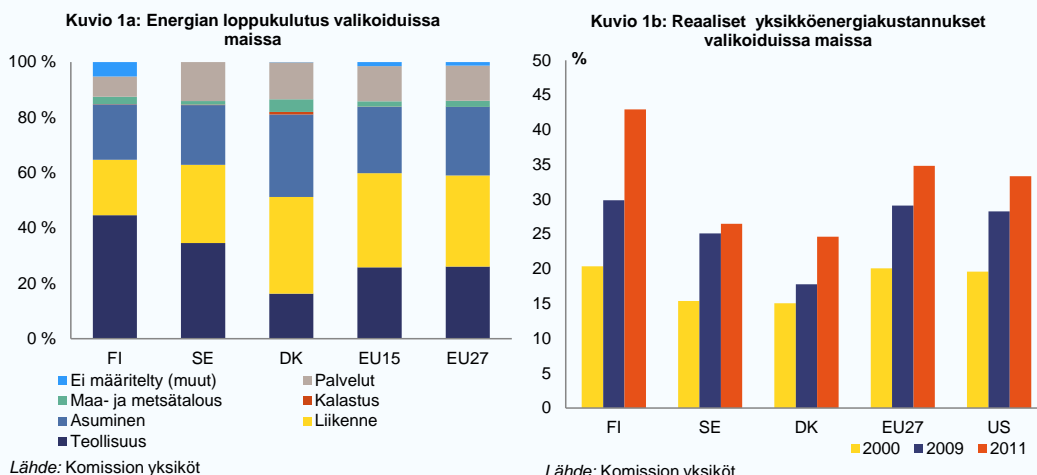
Suomalaiset viejät ovat viime vuosina onnistuneet säilyttämään hintakilpailukykyänsä pääasiassa supistamalla voittomarginaaleja. Kuten edellä todettiin, palkkojen osuus valmistusteollisuuden tuotannossa kasvaa, mutta kustannuskilpailukykyä horjuttavat myös muut tässä jaksossa mainitut tekijät. Energiaintensiivisyys ja energian tuonti altistavat Suomen hintahäiriöille ja vaikuttavat teollisuuden kilpailukykyyn. Vientiyhtiöihin kohdistuu myös kasvavia kustannuspaineita välituotepanosten hinnoista, kun taas loppuhintojen epäsuotuisa kehitys lisää hintoihin kohdistuvia vaikutuksia. Valmistusteollisuuden heikkenevä kannattavuus ei elpynyt finanssikriisin jälkeen, mikä rajoittaa alan kykyä investoida ja luoda työpaikkoja. Kannattavuuden palauttaminen avoimille sektoreille voisi auttaa yrityksiä lisäämään investointeja ja parantaa muihin tekijöihin kuin hintaan perustuvaa kilpailukykyä.

Työvoimakustannusten nousun lisäksi vientiyhtiöihin kohdistuu kasvavia kustannuspaineita välituotepanoksista. Suomea koskevien panos-tuotostaulukoiden perusteella välituotteiden ja -palveluiden osuus valmistusteollisuuden tuotannossa on merkittävä, noin 75 prosenttia. Suuri välituotekäyttö ja alhainen arvonlisäys saattavat viitata siihen, että valmistusteollisuuden työvoimakustannuksilla on suhteellisesti vähemmän merkitystä lopputuotteiden hinnanmuodostuksessa kyseisellä alalla. Yli kolmasosa valmistusteollisuuden välituotepanoksista tulee kotimaisilta valmistajilta ja noin 40 prosenttia tuonnista (ks. kuvio 3.42 ja laatikko 2). Kuten edellä mainittiin, heikkenevä ulkomaankaupan vaihtosuhte on näin vaikuttanut suomalaisten viejien kustannuskilpailukykyyn, ja energiakustannuksilla on tärkeä rooli tässä kehityksessä (ks. laatikko 6).

Laatikko 3.6: ENERGIAKUSTANNUKSET SUOMESSA

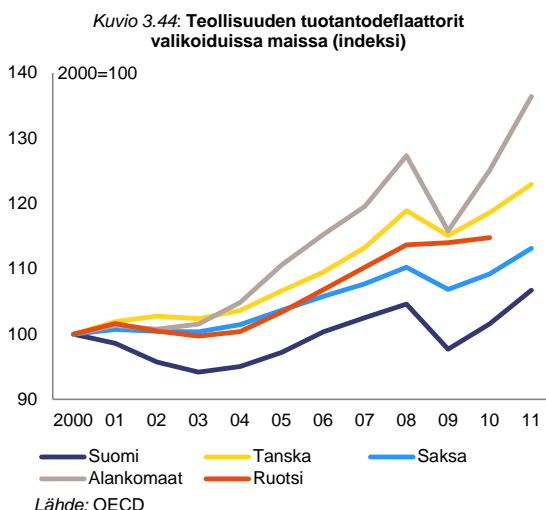
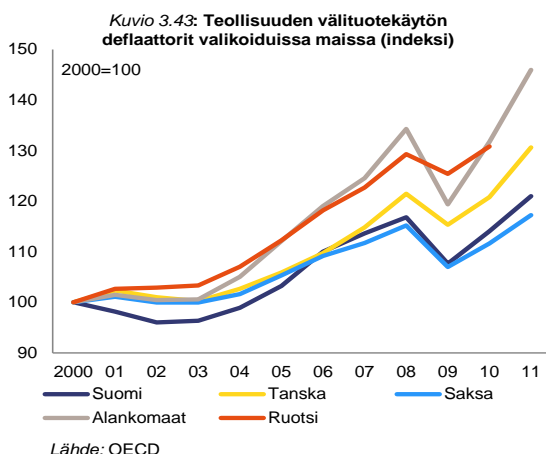
Suomen talous on yksi euroalueen energiavaltaisimmista. Vaikka Suomen energiaintensiteetti supistui vuosittain keskimäärin 1,2 prosenttia kaudella 2001–2011, parannus on pieni verrattuna alueen vertailumaihin. Suomen energiaintensiteetti johtuu teollisuudesta, sillä teollisuuden osuus energian loppukulutuksesta on 45 prosenttia verrattuna Ruotsin 35 prosenttiin ja Tanskan 16 prosenttiin (ks. kuvio 1a). Eräillä valmistusteollisuuden aloilla, jotka ovat suurimpia energiaa kuluttavia teollisuuden aloja Suomessa (esim. metsä-, metalli- ja kemianteollisuus), energiaintensiteetti on myös merkittävästi suurempi kuin alueen vertailumaissa. Teollisuudenalojen energiaintensiteetin tarkemmassa tarkastelussa selviää, että energiavaltaiten alojen energiaintensiteetti on lisääntynyt viime vuosikymmenen aikana (kuvio 1b).

Reaaliset energiakustannukset tuotettua yksikköä kohti (RUEC) ovat Suomessa suuremmat kuin alueen vertailumaissa, ja niiden kasvu vuosina 2009–2011 on merkittävä verrattuna muihin EU-maihin. Shift-share -analyysi osoittaa, että niiden valmistusteollisuuden alojen, joilla on suuret energiakustannukset, osuus kasvoi viitekaudella, minkä vuoksi myös reaaliset yksikköenergiakustannukset kasvoivat. Sen sijaan rakennemuutoksilla oli vähäinen negatiivinen vaikutus reaalisten yksikköenergiakustannusten kasvuun vuosina 2007–2011. Tämä tarkoittaa sitä, että eräiden alojen, joilla on suuret energiakustannukset, tuottaman arvonnäytteen osuus supistui vuodesta 2007 alkaen. Samaan aikaan pelkät energiakustannukset (ilman rakennemuutosten vaikutusta) aiheuttivat viitekaudella huomattavaa nousupainetta. Tämä vahvistaa sen, että energiavaltainen teollisuus on herkempi energian hintojen muutoksille (kuvio 2).

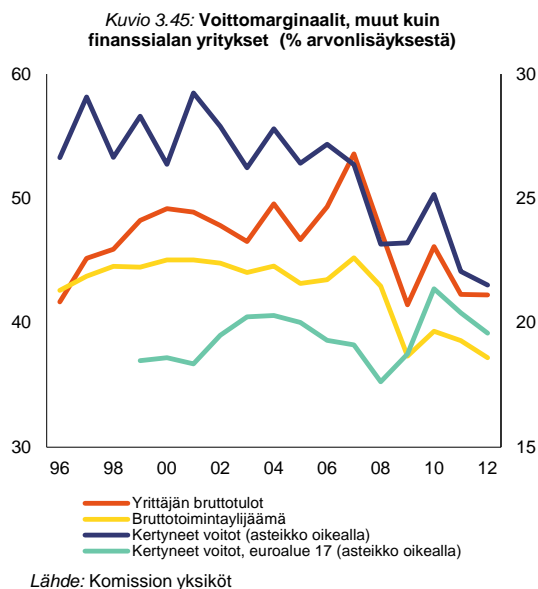
Vientiteollisuuden loppuhintojen epäsuotuisa kehitys lisää kustannusvaikutuksia.

Välituotekäytön hinta nousi Suomen valmistusteollisuudessa 21 prosenttia vuosina 2000–2011, mikä oli suurelta osin alueen kehityksen mukaista, mutta tuotantohinnat nousivat vain 7 prosenttia samalla kaudella eli huomattavasti vähemmän kuin vertailumaissa (ks. kuviot 3.43 ja 3.44). Tätä heijastaa myös vientihintoihin perustuva reaalisen efektiivisen valuuttakurssin kehitys, josta ilmenee, että suomalaiset yritykset ovat alueen vastaaviin yrityksiin verrattuna kompensoineet eniten kustannuskilpailukyvn heikkenemistä mukauttamalla hintoja ja supistamalla voittomarginaaleja. Kuten edellä todettiin, myös elektroniikkateollisuudella on ollut jonkinlainen rooli tässä kehityksessä, sillä sen tuotantohinnat ovat puolittuneet viime vuosikymmenen aikana.

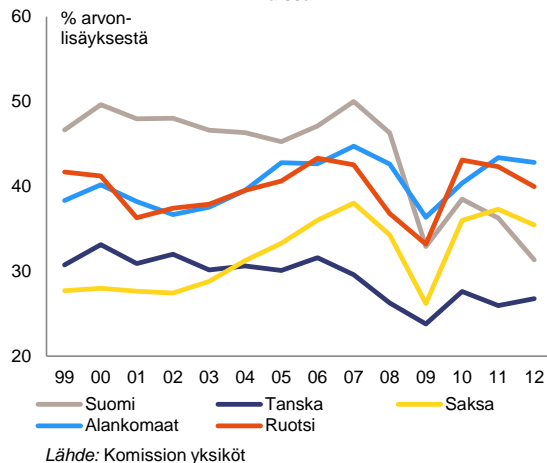
Suomalaisten yritysten bruttotoimintaylijäämä on ollut laskusuunnassa vuodesta 2008.

Voittomarginaalit, mitattuina yritysten tuloilla ja bruttotoimintaylijäämällä osuutena bruttoarvonlisäyksestä, ovat supistuneet merkittävästi koko Suomen taloudessa vuodesta 2008 alkaen, kun ne olivat pysyneet vakaina ennen finanssikriisiä (kuvio 3.45).²⁷ Kannattavuus heikkeni erityisesti vuosina 2008 ja 2009 maailmanlaajuisessa laskusuhdanteessa ja palautui seuraavina vuosina Suomessa huomattavasti vähemmän kuin vertailumaissa. Toimialojen väliset kannattavuuserot voidaan suureksi osaksi selittää alakohtaisella pääomavaltaisuudella ja teknologian kehityksellä, mutta ajan mittaan tapahtuneet muutokset kannattavuudessa viittaavat eri aloilla toimivien yritysten suhteelliseen voimaan. Kannattavuuden heikkeneminen kuvastaa eri alojen erilaisia kehityssuuntauksia viime vuosina. Kuviosta 3.46 ilmenee, että kokonaistoimintaylijäämän supistuminen johtuu valmistusteollisuuden kannattavuuden heikkenemisestä, kun taas rakennusala ja markkinapalvelut osoittavat elpymisen merkkejä.

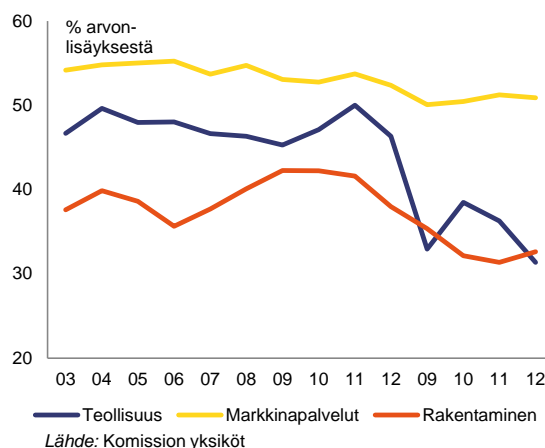

²⁷ Rakennemuutokset perinteisillä avoimilla sektoreilla, vientihintojen lasku ja työvoimakustannusten kohoaminen ovat tämän kehityksen taustalla olevia tekijöitä.

Kuvio 3.46: Bruttotoimintaylijäämä valikoiduissa maissa

Kuvio 3.47: Bruttotoimintaylijäämä pääsektoreilla

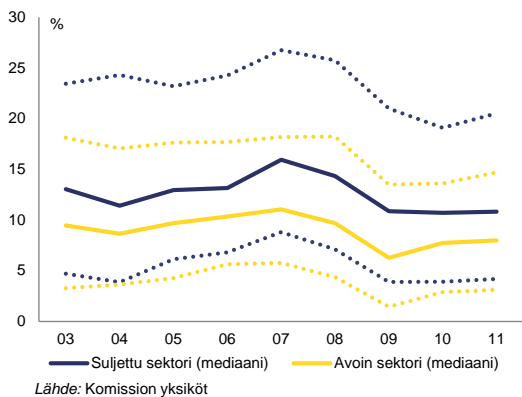
Valmistusteollisuuden heikentynyt kannattavuus rasittaa talouden yleistä kilpailukykyä.

Valmistusteollisuuden toimintaylijäämä on heikentynyt huomattavasti vuodesta 2008, sillä yritykset eivät ole pystyneet siirtämään tuotantokustannusten nousua hintoihin (ks. kuvio 3.47). Tämä viittaa siihen, että Suomen teollisuus on pystynyt tukemaan hintakilpailukykyä pääasiassa supistamalla voittomarginaaleja, mikä on puolestaan rajoittanut yritysten taloudellisia toimintaedellytyksiä ja kannustimia investoida. Avoimen tuotantokuilun odottaisi luovan paineita alentaa reaali-palkkoja ja palauttavan kannattavuuden ajan mittaan, mutta vähäiset inflaationäkymät saattavat hidastaa mukautusta. Vaikka Suomi voi kuitata kustannuskilpailukyvyn heikkenemisen muiden kuin kustannuksiin liittyvien kilpailutekijöiden voimistumisella, kustannuskilpailukyvyn väheneminen ja siitä seurannut alhainen kannattavuus heikentävät yritysten kykyä investoida muihin kuin hintaan perustuviin kilpailukyvyn tekijöihin (kuten innovointiin), jotka nivovat kiinteästi toisiinsa nämä kaksi erityyppistä kilpailukykyä.

Myös yrityskohtaiset tiedot kannattavuudesta voivat viitata tuotemerkkinoiden puutteisiin Suomessa.

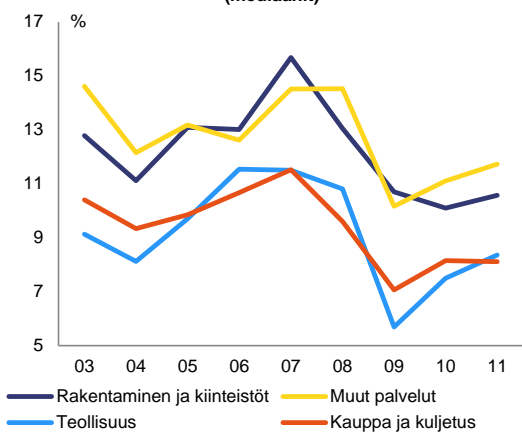
Ennen finanssikriisivuotia suljetulla sektorilla toimivien yritysten pääoman tuottona mitattu kannattavuus ylitti avoimen sektorin yritysten kannattavuuden Suomessa (näin oli myös Ranskassa, Espanjassa, Kreikassa ja Portugalissa), mutta ei Saksassa. Suomessa muiden kuin finanssialan yritysten kannattavuus heikkeni sekä avoimella että suljetulla sektorilla vuosina 2008–2009 muiden euroalueen maiden kehitystä vastaavasti mutta ei elpynyt sen jälkeen (ks. kuvat 3.48 ja 3.49). Sen sijaan Saksassa kannattavuus heikkeni vuosina 2008–2009 vain ohimenevästi ja ylitti kriisiä edeltäneen tason jo vuonna 2011. Vielä tärkeämpää on se, että kannattavuus heikkeni yleensä enemmän suljetulla sektorilla, kun taas avoimella sektorilla pystyttiin vastaamaan suhteellisesti paremmin talouden häiriöihin. Useimmissa euroalueen maissa avoimen sektorin kannattavuus parani suhteessa enemmän kuin suljetun sektorin kannattavuus, kun taas Suomessa näin kävi vain osittain. Tämä on mahdollisesti osoitus tuotemerkkinoiden jäykkyydestä, joka haittaa mukautumisprosessia.

Kuvio 3.48: Pääoman tuotto (mediaanit yhtenäisellä viivalla, kvartiilit pisteiviivalla)

Lähde: Komission yksiköt

Kuvio 3.49: Pääoman tuotto sektoreittain (mediaanit)

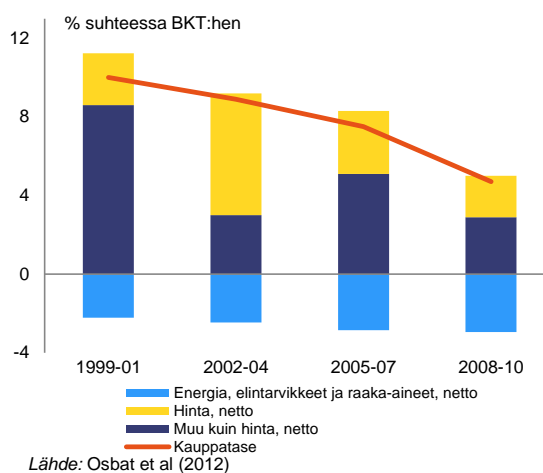
Lähde: Komission yksiköt

3.4. REAALINEN KILPAILUKYKY

Vaikka myös kustannuskilpailukyky on vaikuttanut kaupan supistumiseen, kaupan väheneminen näyttää kuitenkin johtuvan ensisijaisesti reaalisen kilpailukyyn heikkenemisestä. Kuten edellisessä jaksossa todettiin, Suomen vientihinnat olivat kustannuskilpailukyyn heikkenemisestä huolimatta edelleen kilpailukyysisiä verrattuna kehitykseen vertailumaissa. Tämä viittaa siihen, että heikko vientitulo selittyisi pikemminkin laatuun liittyvillä tekijöillä. Käytettävissä olevissa eriteltyihin tuotetietoihin perustuvissa arvioissa erotetaan toisistaan hintaan liittyvät ja muut kuin hintaan liittyvät Suomen kauppataseen osatekijät (ks. kuvio 3.50). Näiden arvioiden perusteella näyttää siltä, että kauppataseen heikkeneminen kymmenen viime vuoden aikana johtuu lähinnä

muista kuin hintaan liittyvistä tekijöistä, ja nettohintojen ja nettoenergian muutoksilla on ollut pienempi vaikutus.

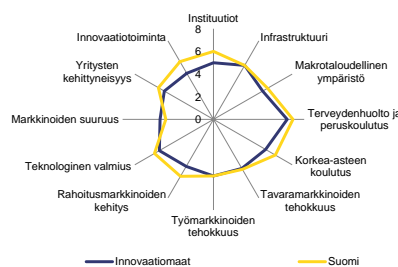
Kuvio 3.50: Kauppataseen hajotelma

Lähde: Osbat et al (2012)

Maailmanlaajuisissa luokituksissa Suomi kuuluu kilpailukykyisimpiin talouksiin ja sen T&K-menot ovat huippuluokkaa. Suomi on kolmannella sijalla maailmanlaajuisista kilpailukykyä vuosina 2013–2014 mittaavassa indeksissä, ja se sijoittuu hyvin verrattuna muihin innovointiin perustuviin talouksiin myös yritystoiminnan helppoutta koskevassa indeksivertailussa. Suomen katsotaan edustavan maailman kärkeä institutionaalisten järjestelyjen, terveydenhuollon, koulutuksen ja innovoinnin aloilla, ja se kuuluu maailman parhaimmiston myös rahoitusmarkkinoiden kehityksen ja yritysten kehittyneisyyden osalta (ks. kuvio 3.51). Sen sijaan Suomi sijoittuu hieman huonommin makrotaloudellisen ympäristön sekä työmarkkinoiden ja tuotemarkkinoiden tehokkuuden osalta. Lisäksi yhteenlasketut T&K-menot suhteessa BKT:hen ovat Suomessa suurimmat kaikista EU:n jäsenvaltioista.

Kuvio 3.51: Globaalin kilpailukyyn indeksi

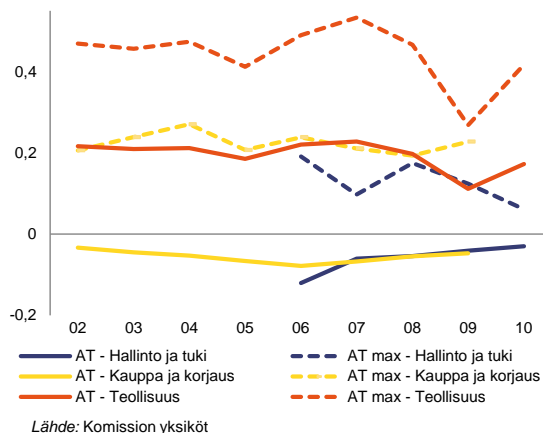

Lähde: Maailmanpankki

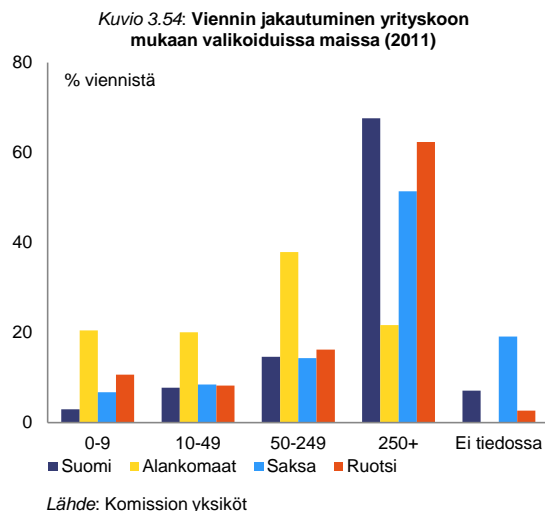
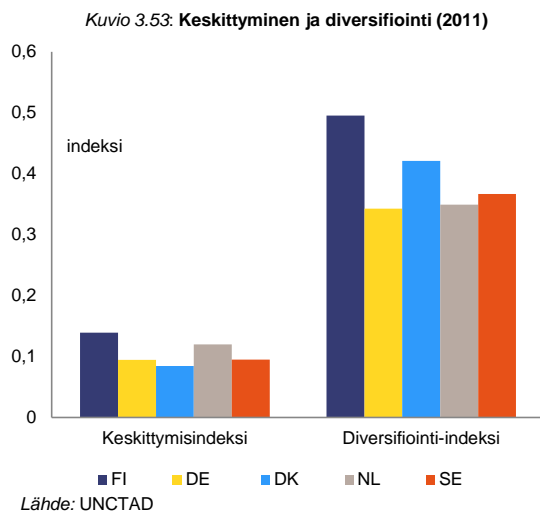
Eri tekijöiden vuorovaikutus saattaa auttaa selittämään ilmeisen ristiriidan: miksi kilpailukykyisen ja innovatiivisen talouden vientimarkkinaosuudet pienenevät ennätysmäisen nopeasti? Viimeaikainen vähäinen tuottavuuden kasvu Suomessa kuvaa sitä, miten tärkeä on keskittyä reaalisesti kilpailukykyyn (ks. laatikko 1). Tuotantotehtävien kokonaistuottavuuden kasvun hiipuminen näyttää liittyvän puutteellisen kilpailun lisäksi siihen, että monet suomalaiset yritykset eivät ole kyenneet kasvamaan ja laajentumaan kansainvälisille markkinoille. Rajallinen allokatiivinen tehokkuus suljetuilla sektoreilla, T&K-menojen tehottomuus, yritysten ja varsinkin pk-yritysten heikot valmiudet kehittää vientitoimintaa, tuotteiden heikko laatu sekä liian vähäiset investoinnit valmistusteollisuuteen ovat tässä jaksossa tarkasteltuja taustatekijöitä.

Heikko kilpailu suljetuilla sektoreilla haittaa allokatiivista tehokkuutta sektoreiden sisällä. Allokatiivista tehokkuutta koskevien arvioiden mukaan resursseja jaetaan tehottomasti useimmilla palvelualoilla Suomessa, ja eräät tekijät (kuten liiallinen sääntely tai voitontavoittelu) haittaavat tehokkaan kilpailun syntymistä (ks. kuvio 3.52). Myös OECD:n vuonna 2013 julkaisemassa tuotemarkkinoiden sääntelyä koskevassa luokittelussa todetaan Suomen suhteellisen suuri sääntely verrattuna muihin euroalueen maihin liikenteen, energian, vähittäiskaupan ja postipalvelujen aloilla. Vaikka kilpailua on viime vuosina onnistuttu Suomessa lisäämään jonkin verran verkkotoimialoilla, edistyminen on ollut muita euroalueen maita hitaampaa johtuen pääasiassa siitä, että suuri osa liikennealasta ja yleishyödyllisistä palveluista on julkisessa omistuksessa.

Kuvio 3.52: Allokatiivinen tehokkuus (AT) sektoreittain

Heikkoon vientitulokseen on osaltaan vaikuttanut se, että Suomessa on vain vähän suuria vientiyrityksiä, ja niiden tuotevalikoima on suppea. Yrityksen koko vaikuttaa merkittävästi sen kykyyn harjoittaa vientiä, koska suurilla yrityksillä on tavallisesti paremmat mahdollisuudet tehdä alkuinvestointeja, jotka ovat välttämättömiä toiminnan käynnistämiseksi ulkomaisilla markkinoilla. Toisaalta viennin keskittyminen muutamiin suuriin yrityksiin voi yhtä lailla muuttua ongelmaksi. Elektroniikkateollisuuden (Nokia) vaikutus viennin vähenemiseen on tästä tuore esimerkki. Vuonna 2012 yksi prosentti Suomen suurimmista vientiä harjoittavista yrityksistä tuotti peräti 76 prosenttia maan bruttoviennistä. Suomen tavaravientiä kuvaavat rakenteelliset indeksit vahvistavat viennin suhteellisen suuren keskittymisen ja viennin yksipuolisuuden (ks. kaavio 3.53). Tämä viittaa siihen, että Suomen kaupan kehitys on alttiimpi häiriöille tiettyjen alojen/tuotteiden osalta.

Vastaavasti myös pienten suomalaisten yritysten alhaisempi vientihalukkuus heikentää kaupan kehitystä. Vaikka keskimääräinen suomalainen yritys muistuttaa alasta riippumatta alueella toimivia vertailuyrityksiä sekä työllisyyden että tuottavuuden osalta, pienten yritysten osuus kokonaisviennistä on pienempi kuin muissa maissa (noin 2 %, ks. kuvio 3.54). Pienten suomalaisten yritysten alhaisempi vientihalukkuus saattaa liittyä suhteellisesti dynaamisempaan kotimaiseen kysyntään, mutta myös mikrotaloudelliset tekijät (esim. kulttuuriset näkökohdat, vienninedistämispolitiikka) saattavat vaikuttaa niiden heikompaan vientitulokseen. Verotuksen ja julkisen rahoituksen aloilla toteutettavia yritysten koosta riippuvia politiikkoja, joilla tuetaan yritysten kehittämistä sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa ja joilla saattaa olla sitomisvaikutus, olisi tarkasteltava sen selvittämiseksi, estävätkö ne pieniä yrityksiä kasvamasta ja edistämästä osaltaan vientiä (ks. laatikko 7).

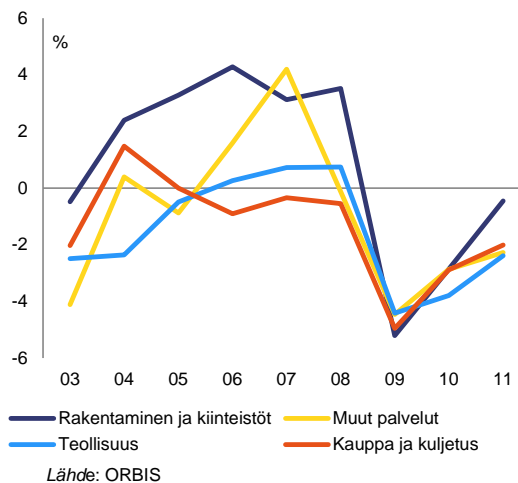
Suomalaisten yritysten pyrkimykset parantaa tuotteiden laatua ovat osoittautuneet riittämättömiksi erityisesti huipputeknologian alalla. Koska laatu käsittää tuotteiden fyysisten ominaisuuksien lisäksi aineettomia ominaisuuksia (esim. tuotenimi ja tuotteen maine, tuotteeseen liittyvät merkit ja merkinnät, kuluttajien mielitykset jne.), todisteet vientituotteiden laadusta ovat enimmäkseen välillisiä. Vaikka viennin markkinaosuuksien kasvu yhdessä korkeampien hintojen kanssa on yleensä hyvä osoitus laadun paranemisesta, sillä kuluttajat mieltävät korkeampien hintojen merkittävää laadukkaita tuotteita, Suomen kaupan ja vientihintojen kehitys viittaa siihen, että tuotteiden laatu on parantunut vähemmän suhteessa vertailumaihin. Lisäksi markkinaosuudet ovat supistuneet erityisesti korkealaatuisten tuotteiden tuotesegmentillä, jolla yksikköarvot ovat vastaavasti suuremmat ja jolla yritykset voisivat periä huomattavia lisähintoja.

Kilpailun lisääntyminen ja kehitysmaista tulevien tuotteiden laadun paraneminen vaikuttavat kielteisesti Suomen kilpailukykyyn. Kauppaa koskevista eritellyistä tiedoista käy ilmi, että kehittyvien talouksien aiheuttama lisääntynyt kilpailu luo kehittyneille talouksille paineita parantaa jatkuvasti vientituotteiden laatua. Yleisesti ottaen useimpien kehittyneiden maiden reaalin kilpailukyky heikkeni, kun taas kehittyvien talouksien reaalin kilpailukyky parani. Esimerkiksi Benkovskis ja Wörz (2012) toteavat EU:hun vuonna 2004 liittyneiden 10 jäsenvaltion (EU-10) viennin laadun

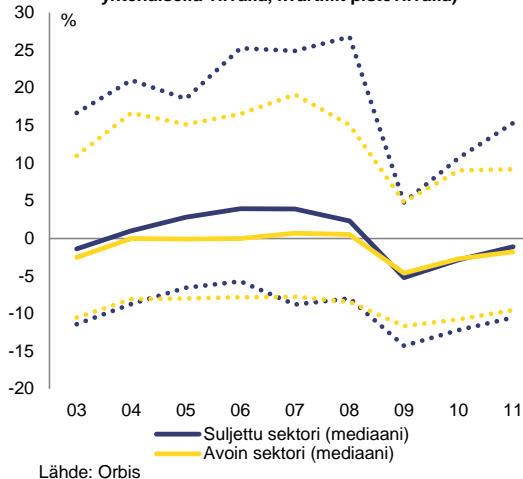
parantuneen huomattavasti ja tämän vaikuttaneen epäsymmetrisesti EU:n kehittyneisiin talouksiin. Vaikka käytettävissä ei ole Suomea koskevia arvioita, alakohtaisesti tarkasteltuna EU-10:n vientituotteiden laatu on parantunut kymmenen viime vuoden aikana erittäin paljon aloilla, joilla Suomi on perinteisesti ollut vahva vientimaa, kuten koneet ja mekaniikan alan tuotteet. Tuotteiden laatu parani myös liikennevälineiden, perusmetallien ja kemikaalien aloilla. Nämä seikat viittaavat siihen, että kehitysmaiden tuotteiden laadun nopeampi paraneminen saattaa pysyvästi heikentää edistyneiden talouksien, myös Suomen, perinteisten teollisuustuotteiden kauppaa.

Reaalista kilpailukykyä näyttää heikentävän myös vähäisempi investointi- ja innovointikapasiteetti erityisesti suljetuilla sektoreilla. Kuten edellisessä jaksossa todettiin, voittomarginaalien supistuminen on saattanut heikentää yritysten investointi- ja innovointivalmiuksia. Tarkasteltaessa nettoinvestointeja alakohtaisesti havaitaan, että investointiasteet olivat suurimmat rakennusteollisuuden, ammatillisen ja teknisen toiminnan sekä julkishallinnon aloilla (sisältyy osioon ”Muut palvelut” kuviossa 3.55). Näillä aloilla investointiaste nousi ainoastaan ennen finanssikriisiä, ja sen jälkeen investointiaste on laskenut. Sen sijaan Suomen valmistusteollisuuden ja täydentävien palvelujen (kauppa ja liikenne) investointikehitys oli suljetun sektorin kehitystä hitaampaa, mikä johtuu osittain avoimen sektorin pienemmistä tuotoista. Vaikka investointivaje suljetun ja avoimen sektorin välillä supistui hieman, valmistusteollisuuden suhteellisen heikkojen investointiasteiden perusteella voidaan päätellä, että merkittävää resurssien uudelleen kohdentamista avoimelle sektorille ei vielä ollut näkyvissä vuonna 2011 (kuvio 3.56).

Kuvio 3.55: Nettoinvestointiaste sektoreittain

Kuvio 3.56: Nettoinvestointiaste (mediaanit yhtenäisellä viivalla, kvartiilit pisteiviivalla)

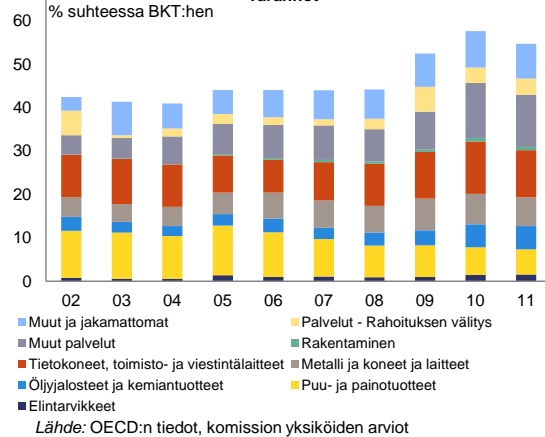

Kotimaiset investoinnit ovat vähäisiä, mutta suomalaiset yritykset investoivat yhä enemmän ulkomaille tehostaakseen toimintaansa ja löytääkseen uusia markkinoita. Vuoden 2012 lopussa ulkomaille suuntautuneiden suorien sijoitusten nettomäärä oli Suomessa noin 22 prosenttia suhteessa BKT:hen. Vaikka tämä on edelleen vähemmän kuin esimerkiksi Alankomaissa (48 % suhteessa BKT:hen) ja Tanskassa (32 % suhteessa BKT:hen), ulkomaille suuntautuneiden suorien sijoitusten kokonaismäärä kasvoi 44 prosentista suhteessa BKT:hen (vuonna 2006) 60 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2012. Ulkomaille suuntautuneet suorat sijoitukset keskittyvät perinteisille teollisuusaloille (kuvio 3.57). Suomalaiset yritykset jatkoivat investoimista ulkomaille koko finanssikriisin ajan, ja ulkomaille

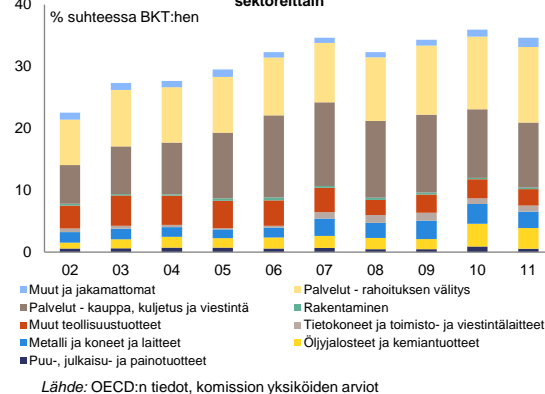
suuntautuneiden suorien sijoitusten osuus oli erityisen suuri perinteisillä aloilla: tieto- ja viestintäteknologia, metalliala ja koneenrakennus. Ulkomaille suuntautuneet suorat sijoitukset sellu- ja paperiteollisuuden alalla olivat suurimmillaan vuosina 2005–2006 ja vähenivät myöhemmin jonkin verran, vaikka sijoitusten määrä oli edelleen huomattava. Kaiken kaikkiaan ulkomaille suuntautuvia sijoituksia hallitsevat perinteiset valmistusteollisuuden alat, joihin Suomen talous on erikoistunut ja joilla sillä on myönteinen suhteellinen etu. Vaikka on melko vaikea erottaa, missä määrin suorat ulkomaiset sijoitukset olivat horisontaalisia (markkinoiden hakemista) ja missä määrin vertikaalisia (tehokkuuden hakemista), investointien merkittävä määrä ja havaittu perinteisten teollisuudenalojen viennin supistuminen viittaavat siihen, että huomattava osuus sijoituksista oli vertikaalisia. Vastaavasti ulkomaille suuntautuneiden suorien sijoitusten kasvu palvelujen aloilla voi olla merkki liitännäistoimintojen (yrityspalvelut) lisääntyneeseen ulkoistamiseen liittyvästä ulkomaisten investointien kasvusta. Monet sellaiset toiminnot, kuten logistiikka, joista yritykset aiemmin vastasivat itse, on ulkoistettu.

Suomi ei puolestaan ole onnistunut houkuttelemaan merkittäviä määriä suoria ulkomaisia sijoituksia viime aikoina. Suomeen tehtävien suorien ulkomaisten sijoitusten kanta kasvoi hieman aiemmasta alhaisesta määrästä (35 %:sta 38 %:iin suhteessa BKT:hen vuosina 2007–2012), kun taas Ruotsissa se kasvoi noin 9 prosenttiyksikköä 68 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuonna 2012. Sen sijaan maahan tulevien suorien ulkomaisten sijoitusten kanta pysyi Saksassa ja Alankomaissa kutakuinkin vakaana samalla ajanjaksolla ja Tanskassa supistui. Lisäksi Suomen valmistusteollisuuden suuntautuneiden ulkomaisten suorien sijoitusten kanta on edelleen hyvin pieni (noin 10 % suhteessa BKT:hen), kun taas palvelualoilla eniten maahan tulevia suoria ulkomaisia sijoituksia tehdään rahoituksen välityksen alalla (kuvio 3.58).

Kuvio 3.57: Suorat sijoitukset ulkomaille sektoreittain, varannot

Kuvio 3.58: Maahan tulevat suorat ulkomaiset sijoitukset sektoreittain

Vaikka Suomen T&K-menot ovat EU:n suurimmat, ne ovat myös vähemmän tehokkaat, kun tarkastellaan tutkimustulosten siirtämistä käytäntöön. Suomen suuret T&K-menot johtuvat suurelta osin yksityissektorista, kun taas valtion T&K-menot ovat pienemmät. Vaikka T&K-menojen määrä yksityisellä sektorilla on yleisesti ottaen Suomessa suurempi kuin muissa kehittyneissä maissa (2,4 % suhteessa BKT:hen vuonna 2012, kun se Saksassa oli 1,9 %), T&K-menot keskittyvät hyvin pitkälle tieto- ja viestintäteknikan alalle. Innovaatiotuotoksella mitattuna suomalaisten kolmoispatenttien määrän väheneminen kymmenen viime vuoden aikana viittaa siihen, että tulokset eivät ole erityisen vakuuttavia (ks. kuvio 3.59). Tämä näkyy myös innovaatiounionin tulostaulussa (2013): Suomen pistemäärä on alhainen alaluokassa, joka käsittää tuote- tai prosessi-innovaatioita käyttöön ottavat pk-yritykset ja markkinointi- tai organisatorisia

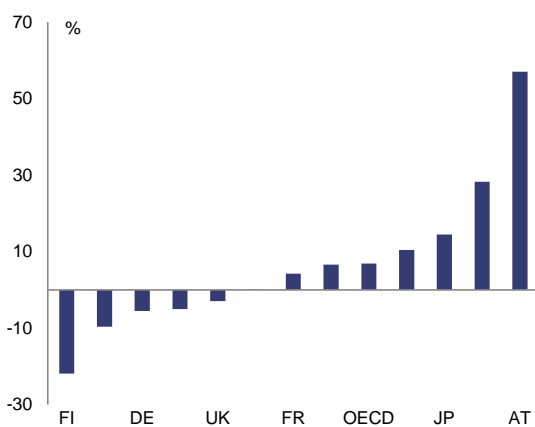
innovaatioita käyttöön ottavat pk-yritykset. Vaikka hallitus on jo toteuttanut tai esittänyt tutkimuksen ja kehittämisen alalla toimenpiteitä, joilla voidaan saada aikaan myönteisiä tuloksia, jos ne pannaan nopeasti täytäntöön, Suomen tieto- ja viestintätekniikka-alan innovaatiotuotoksen huomattava heikkeneminen herättää huolta T&K-investointien ja tuotannontekijöiden kokonaistuottavuuden tulevasta kehityksestä.

Laatikko 3.7: VALTION TUKI YRITYSTEN KEHITTÄMISEEN SEKÄ TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTOIMINTAAN SUOMESSA

Suomessa on jo toteutettu useita veropoliittisia toimenpiteitä yritysten kehittämisen, innovoinnin sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan tukemiseksi. Tällaisia toimenpiteitä on myös suunnitteilla: yhtiöverokannan laskeminen 20 prosenttiin vuodesta 2014 alkaen, yrityksille tarkoitettu, vuosina 2013–2014 sovellettava verokannustin tutkimus- ja kehittämistoiminnan edistämiseksi sekä vuosina 2013–2015 sovellettava, bisnesenkeleille tarkoitettu verokannustin. Kehitteillä on myös uusia toimenpiteitä kaupallisten pääomamarkkinoiden aktivoimiseksi, Tekes Pääomasijoitus Oy:n toiminnan käynnistämiseksi vuonna 2014, luotonanto- ja vientiluottokapasiteetin lisäämiseksi Finnveran kautta sekä vuosia 2013–2020 koskevan riskirahoitusohjelman käynnistämiseksi. Tällä hetkellä aloittelevia yrityksiä ja pk-yrityksiä sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa tukevat Suomessa useat valtion virastot, ja tukea voidaan myöntää useista valtion rahoittamista ohjelmista. Tärkeimpiin julkisiin virastoihin kuuluvat Tekes (tuki tutkimustoimintaan, innovointiin ja kansainvälistymiseen yrittäjyysshengen ja riskinottoasenteen lisäämiseksi), Finnvera (luottojen takaaminen ja luotottaminen, aloittelevien yritysten ja vientitoiminnan rahoittaminen) sekä Sitra (tuki yrityksille, riskipääomarahoitus).

Vaikka viranomaiset ovat yhteistyössä yksityisen sektorin kanssa luoneet kattavan tukijärjestelmän yritystoiminnan kehittämiseksi ja yrittäjyysshengen ja innovoinnin edistämiseksi, useissa arvioissa (esim. OECD vuonna 2012) todetaan, että valtion virastot tekevät huomattavasti päällekkäistä työtä erityisesti riskipääoman osalta. Vaikuttaa siltä, että valtion riskipääomavälineiden avulla saadaan aikaan vähemmän lisäarvoa kuin yksityisten kilpailijoiden vastaavilla välineillä, vaikka valtion välineiden toimintakustannukset ovat huomattavat. Tämä saattaa liittyä viranomaisten vaikeuteen tunnistaa tärkeimmät hankkeet, joille rahoitusta olisi annettava, sekä yksityisten riskipääomarahoitusvälineiden huomattavaan kehitykseen. OECD:n vuonna 2012 laatimassa arvioissa todetaan yleisemmin, että lukuisien julkisten rahoitusohjelmien vaikutus yritysten kasvuun on riittämätön, eikä ohjelmilla ole voitu osoittaa olevan pysyvää vaikutusta työllisyyteen ja tuottavuuteen. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös uusien yritysten osuutta kaikista yrityksistä (suuri Suomessa) ja tuottavuuden kasvua ja todettiin, että tuottavuuden parantamiseksi olisi lisättävä kannustimia, joilla edistetään yritysten kasvua ja sellaista liiketoimintaa, jolla on merkittävät myönteiset ulkoisvaikutukset (ml. tutkimus- ja kehittämistoiminnan heijastusvaikutukset), eikä niinkään tuettava aloittelevia yrityksiä. Myös verojärjestelmä sisältää kannustimia uusille yrityksille ja itsenäiseen ammatinharjoittamiseen, sillä suppeamisteisten yritysten verotus on kevyempää kuin sellaisten yritysten, joilla on useita omistajia (OECD, 2012).

Kuvio 3.59: Kolmoispatenttien lisääntyminen vuosina 1999–2010 valikoiduissa maissa

Lähde: OECD:n tilastot

4. POLITIIKAN HAASTEET

Edellä 2 ja 3 jaksossa esitetty analyysi osoittaa, että makrotalouden kasvupotentiaaliin vaikuttavat tekijät ja erityisesti viennin ja kilpailukyyn kehitys kuuluvat Suomen tärkeimpiin haasteisiin.

On syytä muistaa, että nämä haasteet esitettiin makrotalouden epätasapainoa koskevan menettelyn mukaisesti jo ensimmäisessä ja toisessa perusteellisessa tarkastelussa, ja asianmukaisia poliittisia toimia sisällytettiin Suomelle osoitettuihin maakohtaisiin suosituksiin heinäkuussa 2013. Edistymistä näiden suositusten täytäntöönpanossa arvioidaan osana Suomen kansallisen uudistusohjelman ja vakausohjelman arviointia EU-ohjausjakson puitteissa. Tätä taustaa vasten tässä jaksossa tarkastellaan eri keinoja, joilla voitaisiin ratkaista tässä mainitut haasteet eli kasvun ja viennin lisääminen ja kilpailukyyn parantaminen.

Kilpailukyyn parantamista koskevan haasteen osalta voidaan harkita useita eri vaihtoehtoja:

Kustannuskilpailukyky ja työvoimakustannukset: Tässä perusteellisessa tarkastelussa tehty analyysi osoittaa, että ulkoisen tasapainon äskeinen korjautuminen ei poista viennin vähenemisen aiheuttamaa huolta. Lisääntyvä erikoistuminen kustannusherkkiin välituotteisiin kasvattaa työvoimakustannusten merkitystä Suomen kilpailukyvyllä. Vertailumaita nopeampi tuottavuuteen suhteutettujen palkkojen kasvu finanssikriisin käynnistymisen jälkeen heikentää osaltaan merkittävästi Suomen kilpailukykyä. Erityisesti työvoimakustannusten nousu ja niiden siirtyminen hintoihin valmistusteollisuudelle välituotteita valmistavilla aloilla ovat osaltaan heikentäneet vientiteollisuuden kilpailukykyä. Lisäksi nykyinen palkkaneuvottelumekanismi on johtanut siihen, että niillä aloilla, joilla tuottavuuden kasvu on ollut keskimääräistä heikompaa tai joiden vientihinnat ovat muita aloja epädullisemmat, on suuremmat paineet hillitä palkkakehitystä, koska niiden työvoimakustannukset ovat suhteessa suuremmat.

Työmarkkinaosapuolet ovat päässeet vuoden 2013 perusteellisen tarkastelun julkaisemisen jälkeen sopimukseen palkkojen kasvun hillitsemisestä. Tämä on myönteinen kehitysaskel. Palkkojen ja yksikkötyökustannusten odotetaan kasvavan kohtuullisempaa vauhtia, mutta tärkeimpiin

kauppakumppaneihin verrattuna suureksi kasvaneen kilpailukykyeron umpeen kurominen vie aikaa. Tämä muutos alkaa näkyä vasta vähitellen ja edellyttää suhteellisen maltillista palkkojen kasvua sekä parempaa tuottavuutta, sillä kauppakumppanit ovat toteuttaneet keskeisiä työmarkkinauudistuksia ja hillinneet palkkakehitystään.

Koska talouden odotetaan elpyvän hitaasti nykyisessä taloustilanteessa, on tärkeä keskittyä myös kehittämään työmarkkinoiden kykyä sopeutua (ulkoisiin) häiriöihin. On tärkeä varmistaa, että palkanmuodostusmekanismeissa otetaan huomioon tuottavuuden alakohtainen kehitys ja että se mahdollistaa palkkakehityksen eriyttämisen aloittain niiden suhteellisen vahvuuden perusteella. Tuottavuuden kehitystä voitaisiin tarkastella erikseen jokaisella palkkaneuvottelukierroksella. Tarvitaan kuitenkin lisätoimia, jotta voidaan kehittää osa-aikatyötä ja parantaa tuottavuutta julkisten palvelujen tarjonnassa ja näin kohdentaa uudelleen työvoimaa tuottavammille aloille ja siten varmistaa ihanteellinen työvoiman jakautuminen dynaamisten ja vähemmän dynaamisten alojen kesken.

Kustannuskilpailukyyn laajempi analyysi sekä kannattavuus: Edellä esitetyssä tarkastelussa on palkan ohella korostettu myös muiden kilpailukykyyn vaikuttavien kustannuspaineiden merkitystä.

Ensiksi korkea energiaintensiteetti ja energian tuonti altistavat Suomen hintahäiriöille, jotka vaikuttavat teollisuuden kilpailukykyyn. Vaikka energiaintensiteetin korkea yleistaso johtuu energiaintensiivisten teollisuudenalojen keskeisestä asemasta Suomessa, energiatehokkuuden parantaminen edistäisi näiden teollisuudenalojen kilpailuasemaa alentamalla tuotantopanokustannuksia.

Toiseksi heikko tuottavuus ja vähäinen kilpailu palvelusektorilla sekä kapea palkkajakauma nostavat hintoja ja heikentävät kansallista hyvinvointia ja ulkoista kilpailukykyä. Naapurimaita korkeammat kulutushyödykkeiden ja palvelujen hinnat viittaavat siihen, että kilpailu vähittäiskaupan alalla ja verkkotoimialoilla (energia, liikenne ja postipalvelut) on vähäistä.

Lisäämällä huomattavasti kilpailua ja purkamalla sääntelyä voitaisiin vähentää yritysten kustannuksia, alentaa hintatasoa ja pienentää välituotteiden kustannuksia.

Edellä kuvatut seikat pahensivat suomalaisten yritysten taloudellisia ongelmia maailmanlaajuisen taantumien aikana, eivätkä voittomarginaalit ole sen jälkeen elpyneet. Valmistusteollisuuden kannattavuuden heikkeneminen rajoittaa alan kapasiteettia ja halukkuutta investoida ja luoda työpaikkoja. Vientisektorin kannattavuuden palauttaminen on sen vuoksi edellytys sille, että yritykset voivat kasvattaa investointejaan muuhun kuin hintaan perustuviin kilpailukykytekijöihin (esim. innovointi ja tuotteiden laatu).

Reaalinen kilpailukyky: Viimeaikainen hidastuottavuuden kasvu Suomessa kuvaa sitä, miten tärkeää on keskittyä reaaliseen kilpailukykyyn. Tuotantokelijöiden kokonaistuottavuuden kasvun hiipuminen näyttää liittyvän puutteellisen kilpailun lisäksi siihen, että monet suomalaiset yritykset eivät ole kyenneet kasvamaan ja laajentumaan kansainvälisille markkinoille. Heikko vientitulos johtuu siitä, että Suomessa on vain joitakin suuria vientiyrityksiä, ja niiden tuotevalikoima on kapea, sekä suomalaisten pienyritysten alhaisemmasta vientihalukkuudesta. Koska vienti kehittyville markkinoille on yleensä kallista ja haasteellista, vientimahdollisuuksia voitaisiin parantaa tarjoamalla pienten yritysten kansainvälistymiseen lisää kohdennettua tukea. Koska yritystoiminnan kehityksen rahoittamisessa on mukana useita valtion virastoja ja rahoitusjärjestelmiä, olisi hyödyllistä tarkastella näiden järjestelyjen tehokkuutta ja mahdollisesti yksinkertaistaa niitä. Lisäksi voitaisiin tarkastella verotuksen ja julkisen rahoituksen aloilla toteutettavia, yritysten koosta riippuvia politiikkoja, joilla tuetaan yritysten kehittämistä sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa, jotta yrityksille voitaisiin tarjota kannustimia laajentua ja jotta pääomaverotusta voitaisiin yhdenmukaistaa kaikkien yritysmuotojen osalta.

Erityisesti on lisättävä tukea monikansallisten yritysten ja kotimaisten innovatiivisten yritysten klustereille sekä kehitettävä edelleen yrittäjyyskoulutusta riskinottoasenteen lisäämiseksi. Lisäksi tarvitaan edelleen toimenpiteitä yritysrakenteen monipuolistamiseksi. Erityisesti on nopeutettava innovaatioperustan laajentamiseksi suunniteltujen toimenpiteiden

käyttöönottoa. Suomi voisi hyödyntää tehokkaammin korkeaa T&K-intensiteettiään uusien tuotteiden kehittämiseen ja tuottavien työpaikkojen luomiseen. Tutkimukseen ja kehittämiseen tarkoitettua julkista rahoitusta voitaisiin kohdentaa enemmän tutkimus- ja kehittämistoiminnan heijastusvaikutusten tehostamiseen.

On muistettava, että vuoden 2013 maakohtaisten suositusten mukaan on tarpeen toteuttaa lisätoimenpiteitä kustannussäästöjen saavuttamiseksi julkisten palvelujen tarjonnassa. Tehokkuusedut julkisten palvelujen alalla, kuten terveydenhuollossa ja koulutuksessa (opintojen kestoa lyhentämällä ja korkeakouluopiskelijoiden valmistumista nopeuttamalla), olisivat erittäin tervetulleita. Koska julkisen sektorin osuus kaikista työpaikoista Suomessa on yli kolmannes, voisi olla tarpeen mukauttaa edelleen alan työllisyyttä tuottavuuden kasvun mukaisesti ja kohdentaa työntekijöitä uudelleen tuottavammille aloille. Tuottavuuden kasvu myös lieventäisi väestön ikääntymisestä johtuvaa työvoiman vähenemistä ja vaikutusta työvoiman tarjontaan. Todellisen ja lakisääteisen eläkkeellesiirtymisiän nostaminen hidastaisi työikäisen väestön määrän vähenemistä ja pehmentäisi eläkkeistä aiheutuvia kustannuspaineita. Tässä yhteydessä on myös tärkeä aktivoida nuoria, pitkäaikaistyöttömiä ja ikääntyneitä työntekijöitä sekä korottaa todellista eläkkeellesiirtymisikää elinajanodotteen pidentyminen huomioon ottaen.

Yksityisen velan suureen määrään liittyvien haasteiden osalta voidaan harkita useita toimenpiteitä:

Yksityisen velan suureen määrään liittyvien riskien lieventäminen: Vaikka nykyistä suurta yksityisen velan määrää ei pidetä huomattavana riskinä, talouden kannalta olisi hyödyllistä toteuttaa toimenpiteitä, joilla pyritään hillitsemään velan kasvua, sillä kotitalouksien velkaantuneisuuden kasvaessa säästämisasteet pienenevät ja kotitalouksien taloudellinen tilanne heikkenee. Asuntolainojen korkokulujen verovähennyskelpoisuutta ollaan poistamassa asteittain, ja tarkoituksena on vähentää kannustimia velkaantumiseen. Finanssivalvonnan ehdotusta sitovan ylärajan asettamisesta asuntolainojen luototusasteelle ei ole vielä pantu täytäntöön.

VIITTEET

- Altomonte, C., di Mauro, F. ja Osbat, C., "Going beyond labour costs: How and why 'structural' and micro-based factors can help explaining export performance?", *CompNet Policy Brief* No 1/2013.
- Bems, R. ja Johnson, R. C., "Value-Added Exchange Rates", *NBER Working Papers* 18498.
- Benkovskis K. ja Wörz, J., "Non-price competitiveness of exports from emerging countries", *BOFIT Discussion Papers* 19/2012, Bank of Finland.
- Benkovskis K. ja Wörz, J., "What drives the market share changes? Price versus non-price factors", *BOFIT Discussion Papers* 18/2013, Bank of Finland.
- Bayoumi, T., Turunen, J. ja Harmsen R. T., "Euro Area Export Performance and Competitiveness", *IMF Working Papers* 11/140, 2011.
- Bayoumi, T., Saito, M. ja Turunen, J., "Measuring Competitiveness: Trade in Goods or Tasks?", *IMF Working Papers* 13/100, 2013.
- Darvas, Z., "Compositional effects on productivity, labour cost and export adjustments", *Bruegel Policy Contribution* 2012/11.
- EKP, "Competitiveness and external imbalances within the euro area", A team of the Working Group on Econometric Modelling of the European System of Central Banks, *ECB Occasional Paper Series* No 139, joulukuu 2012.
- Euroopan komissio, *Innovation Union Scoreboard 2013*, 2013.
- Euroopan komissio, "Product Market Review 2013: Financing the real economy", *European Economy* 8/2013.
- Euroopan komissio, "Current Account Surpluses in the EU", *European Economy* 9/2012.
- Gaulier, G. ja Vicard, V., *The signatures of euro area imbalances*, Mimeo, 2012.
- Kajanoja, L., "Finland's competitiveness and its measurement", *Bank of Finland Bulletin* 5/2012.
- Kivistö, J., "Sector-specific labour cost developments from the perspective of the industrial sector's cost structure", *Bank of Finland Bulletin* 3/2013.
- Kumar U. ja Felipe, J., "Unit labor costs in the Eurozone: the competitiveness debate again", *Levy Institute Working Paper*, No. 651, 2011.
- Maaailmanpankki, *Doing business*, 2013 (<http://www.doingbusiness.org>).
- Maaailman talousfoorumi, *The global competitiveness report 2013-2014*, 2013.
- Mahy, B., Rycx, F. ja Volral, M., "Does wage dispersion make all firms productive?", *Scottish Journal of Political Economy*, Scottish Economic Society, vol. 58(4), 2011.
- OECD, *OECD Employment Outlook 2013*, OECD Publishing, 2013.
- OECD, "Restarting the growth engine", *OECD Economic Surveys: Finland 2012*, OECD Publishing, 2012.
- OECD, *Finland: Fit for the Future*, OECD, helmikuu 2013.
- Osbat, C., Özyurt, S. ja Karlsson, T., "Trade balance contributions of price and non-price factors: a cross-country analysis", *CompNet-konferenssi*, Frankfurt, 10.–11.12.2012.
- Salto, M. ja Turrini, A., "Comparing alternative methodologies for real exchange rate assessment", *European Economy. Economic Papers*. 427, syyskuu 2010.
- Rodríguez, A., Pérez-Quirós, G. ja Segura-Cayuela, R., "Competitiveness indicators: The importance of an efficient allocation of resources", *Banco de España Economic Bulletin*, tammikuu 2012.
- Timmer, M., Los, B., Stehrer, R. ja De Vries, G., "Fragmentation, Incomes and Jobs. An analysis of European competitiveness", *esitys CompNet-konferenssissa Washingtonissa*, huhtikuu 2013.